Paul Bede Johnson (născut în 1928 la Manchester) este un bine-cunoscut ziarist şi istoric englez. A studiat la Stonyhurst College, apoi la Magdalen College (Oxford). S-a afirmat ca jurnalist în anii '50, la *The New Statesman.* în anii 70, a început să aibă concepţii tot mai conservatoare; pe fundalul problemelor economiei britanice, s-a opus mişcării sindicale. Susţinător al lui Margaret Thatcher, a devenit unul dintre consilierii ei şi i-a scris o serie de discursuri. Din 1981 până în 2009, a deţinut o rubrică în *The Spectator.* S-a preocupat de problemele şi evenimentele care indicau, în opinia sa, declinul general, de la educaţie la practicarea religiei şi comportamentul social. In anul 2006, Johnson a primit din partea preşedintelui american George W. Bush The Presidential Medal of Freedom.
Autor prolific, a abordat cu talent şi vervă cele mai diverse subiecte. Editura Humanitas a publicat câteva dintre cărţile sale fundamentale: *Intelectualii, O istorie a lumii moderne, Viaţa lui huspovestită de un credincios, La naiba cu Picasso şi alte eseuri, Duşmanii societăţii, Socrate. Un om pentru timpurile noastre.* Alte titluri esenţiale sunt în curs de apariţie: *O istorie a evreilor, Mozart, Stalin.*

Paul Johnson

Peisajul dispărut

Anii copilăriei mele

Cu ilustraţiile autorului

Traducere din engleză şi note de
LILIANA DONOSE SAMUELSSON

;§WHUMANITAS
-SHHB u c u R E Ş T I

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Cristina Jelescu, Ioana Vîlcu
DTP: Radu Dobreci, Carmen Petrescu
Tipărit Ia Fedprint
Paul Johnson
The Vanished landscape. A 1930s Childhood in the Potteries
Copyright © Paul Johnson, 2004
AII rights reserved.
© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta versiune românească
ISBN 978-973-50-4078-9
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Naţională a României.
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro
Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

CAPITOLUL UNU

Funingine!

Memoria îşi deschide pentru câteva clipe o ferestruică. Suntem în 1932 şi am trei ani. Mă văd cocoţat pe un zid înalt şi gros de cărămidă, dar cum am ajuns acolo s-a şters din memorie. Jos de tot, e chipul nelinişti, înspăimântat, al mamei, în jurul meu se întinde peisajul acela de neuitat, Old Potteries. Din vârful zidului, ridicat la rându-i pe coama unui deal ce duce până dincolo de oraşul Stoke-on-Trent, văd coşurile înalte scuipând coloane de fum, şi încă mai departe, turnurile de extracţie ale minelor de cărbuni, înălţându-se deasupra fabricilor de ceramică. Acestea sunt toate în formă de sticlă, uşor diferite una de alta, şi grupate pe familii, cu o curte în centru. Mama caută să mă convingă să cobor pe teren sigur:

— întoarce-te, Paul, încet. Aşa, acum pune un picior înaintea celuilalt. încetişor. Nu alerga. Mergi normal şi mama te prinde când îţi spune să sari. încet. încet. Hai, drăguţule, acum sari, te rog.

Pe urmă, sunt în braţele ei puternice, iubitoare, şi faţa îmi e acoperită de sărutări. Ea plânge de uşurare, iar eu, de dragul ei. Apoi, fereastra memoriei se închide.

Zidul acela înalt, care - după o legendă a familiei - ar fi putut să-mi fie fatal, aparţinea unei construcţii gen fortăreaţă, cunoscută ca fiind Stăreţia, şi aşezată pe Hartshill, imediat în afara oraşului murdar. Făcea parte dintr-un ansamblu gigantic

de clădiri ecleziastice din al treilea sfert al secolului XIX, printre care o biserică ridicată după principiile lui Ruskin, o vastă mănăstire de maici, care organizau diverse activităţi în folosul săracilor şi bătrânilor, o şcoală de fete şi case pentru preoţi, dar nu cred că locuise cândva vreun stareţ în casa noastră. Tata a închirat-o când s-a instalat cu familia în districtul ăsta, unde şi-a preluat funcţia de director la Şcoala de Artă din zona Burslem, nu departe de aici. Casa era spaţioasă, dar friguroasă, umedă, şi mama o detesta.

De fapt, mama detesta tot ce era legat de Potteries. Părin-

ţii mei erau din Manchester, unde m-am născut. Tatăl mamei, precum şi ambii lui părinţi se născuseră şi ei la Manchester, iar mama mamei venea mai din nord, din Forest of Bowland, adică din inima ducatului Lancaster, „locul cel mai frumos de pe pământ". Mama era o mândră fiică a ducatului. Ar fi luptat fără doar şi poate într-un nou Război al celor Două Roze, şi era convinsă că sălbăticia şi haosul începeau la Penini. Era mai ales mândră de Manchester - în ochii ei un oraş al luminii si culturii. învăţase la colegiul Sedgley, unde-şi făcuse parţial studiile universitare şi unde avea un cerc imens de rude, prieteni şi cunoştinţe. Manchester şi Edinburgh îşi disputau rangul de ‚A*ena Nordului". După Oxford şi Cambridge, Manchester avea, neîndoielnic, cea mai bună universitate. De asemenea, orchestra simfonică Halle era vestită peste tot în lume. Mama cântase în corul cantatei *Trompetistul mistic,* compusă de Sir Hamilton Harty, distinsul dirijor al orchestrei. Mai era, pe urmă, şi minunatul teatru New Gaiety, condus de Miss Horniman, care punea în scenă cele mai recente piese - „chiar înainte să ajungă la Londra" - scrise de James Barrie, John Galsworthy şi George Bernard Shaw. Nu că l-ar fi agreat pe Shaw în general. Dimpotrivă, „cea mai proastă speţă de irlandez fanfaron, şi un polemist", dar era un nume folositor în litania ei despre deliciile oferite de Manchester. „Manchester

dă tonul naţiunii", aşa spunea mama şi îmi amintea lupta dârză pentru comerţul liber câştigată de Manchester spre binele săracilor, care aveau nevoie de pâine ieftină. „Trebuie să fim mereu de partea celor săraci", spunea mama, „ca Isus". Aşadar, faptul că ne-am mutat de la Manchester la Potteries a însemnat pentru mama un declin catastrofal de la înalta civilizaţie la barbarie. Zicea că fusese nevoită să suporte situaţia fiindcă tata punea mare preţ pe noul lui post. Ii oferea, în fine, prilejul „să facă bine cu adevărat", exact aşa cum dorea el, adică „să răspândească arta în rândul poporului". „Tatăl tău", îmi spunea mama, „e un om care se dedică, un idealist. Dar nu-i practic, ca mine. Ochiul meu e mai ager

când e vorba de greutăţi şi lipsuri". Trebuie să vă explic acum

şi faptul că din cele mai timpurii perioade ale amintirilor mele, şi fără îndoială chiar cu mult înainte - pe când eram doar un bebeluş -, mama îmi adresa monologuri înflăcărate la care nu se aştepta să răspund altfel decât poate cu un „săraca mami" în şoaptă când îmi vorbea despre o nedreptate. Era un fel de autobiografie orală, care începea într-un trecut foarte îndepărtat (se născuse în 1886) şi cuprindea o listă enormă de personaje, veri îndepărtaţi (un văr de-al doilea era deja cum nu se poate mai îndepărtat pentru mine), o sumedenie de străbătuşi, cunoscute după numele soţilor, mătuşa Seed, mătuşa Ogilvy, mătuşa Spagrass şi aşa mai departe; profesori de şcoală, binefăcători, preoţi, persoane de vază ca domnul consilier Tummage care, după cum spunea mama dispreţuitor, se exprimă „preţios şi cu mare lux de amănunte". Viaţa mamei, copilăria, anii de şcoală, adolescenţa, flirturile, căsătoria, războiul şi pacea, munca şi vacanţele, familia şi prietenii - dar şi duşmanii - totul era ţesut cu măiestrie într-o neîntreruptă saga plină de ramificaţii şi brodată cu date noi despre nemulţumirile ei prezente, şi toate eşecurile şi obstacolele „cu care trebuie să se lupte bietul tău tată". Dar tonul nu-i era plângăreţ, deşi exprima când şi când indignare, ci povestea frumos, obiectiv, minunat de limpede şi condimentat cu anecdote originale şi metafore strălucite: „Mătuşa Seed intră în casă ca un amiral care-şi inspectează nava". „Verişoara mea Aggie nu pierdea nicicând ocazia să facă impresie, aidoma unui câine pomeranian la plimbare." „Când mătuşa Sarah s-a aşezat pe foarfecele deschis, sângele i-a curs pe covor ca Niagara." Un personaj frecvent era o directoare hapsână, domnişoara Travis, căreia mama îi fusese asistentă. Pe vremea aceea, asta însemna „practicant". „Domnişoara Travis îşi aranja părul într-un coc, în mijlocul cocului îşi punea o broşa cu o piatră din sticlă mai mare decât globul ochiului şi colorată în

roşu ţipător, care strălucea de parcă era aprins. Când scria la tablă cu spatele la clasă, spunea mereu: «Să nu credeţi că nu vă observ. Am ochiul meu roşu la spate.»"

— Dar, mami, era adevărat?

— Asta era o *strategie.* Erau şi unii băieţi năbădăioşi, pe care trebuia să-i ţină sub control.

Dar dintr-o altă povestire reieşea cât de mult îi plăceau mamei băieţii ăştia năbădăioşi: „Unii trăiseră pe şlepurile canalului naval din Manchester şi se socoteau norocoşi să meargă la şcoală. Nici măcar n-aveau pantofi ca lumea în picioare, uneori apăreau în picioarele goale, şi veneau la şcoală fără gustare". Din puţinul pe care-l câştiga, mama le dădea câţiva penny celor mai săraci, ca să poată să-şi cumpere şi ei o chiflă: „una simplă costa un sfert de penny, una cu stafide, jumătate de penny şi una cu unt, un penny*".

Pe mama o îngrozea Potteries. Pe de-o parte din cauza sărăciei, fiindcă era un loc cu lefuri mici, ca de altfel în toate zonele industriale de atunci unde se angaja şi un procent însemnat de femei şi fete. Cu toate astea, şomajul rămânea ridicat. Sărăcia asta o făcea pe mama să plângă şi spunea că „sărmanii oameni suferă de atâta timp. Nu bombăne niciodată. De când suntem noi aici, nu i-am prea auzit plângându-se. Trebuie să recunosc asta". Dar cred că pentru mama şi mai importantă decât sărăcia era murdăria. „Manchester e plin de fabrici, dar nu-i un oraş murdar. E umezeală, dar nici un pic de noroi. Coşurile fabricilor sunt înalte şi pufăie fumul drept în sus spre cer, şi pe urmă vântul dinspre Marea Irlandei sau dinspre Penini îl mătură de acolo. în schimb, la Potteries fabricile de ceramică sunt atât de joase, încât fumul face cale-ntoarsă şi pătrunde în case. Fabricile astea oribile sunt

* înainte de 1971: 12 penny = 1 şiling; 12 şilingi = 1 liră. După 1971: 100 penny *(pence)* = 1 liră.

peste tot şi foarte aproape de locuinţele oamenilor. Şi nu ard cărbuni de Wigan, ci din aceia mărunţi, scârboşi, care se aud cum explodează în cuptoare, şi se văd averse de scântei ţâşnind din coşuri ca nişte urâte focuri de artificii japoneze, care apoi cad şi aştern funingine peste tot. *Funingine! Avea.* tot mai multă forţă în glas când pronunţa vorbele astea fatale. „La Manchester nu găseai pete din astea de murdărie mai mari ca vârful de ac. Aici, sunt cât o jumătate de coroană şi altele cât să poată acoperi placheta de alamă de la cabinetul doctorului. Ce să faci într-un loc unde o cămaşă proaspăt spălată se întoarce seara cenuşie ca un vas de război, *sau si mai rău?* Si o bluză frumoasă, nouă, se murdăreşte chiar înainte să ajungă fata la scoală, sărăcuţa."

Pe mama o dezgusta Stăreţia cu nenumăratele ei uşi „care lăsau să intre funinginea", şi cu suprafeţele de mahon unde umezeala întâmpina murdăria „cu braţele deschise", transformând-o într-un „reziduu unsuros" imposibil de şters, de curăţat sau de îndepărtat, dacă nu se făceau eforturi susţinute. „Asta-i Casa Funinginii", spunea mama. „E Vila Slinoasă, Palatul Poluării. Arată-mi şi mie o femeie de pe-aici care să n-aibă o pată de funingine pe faţă. Sau în altă parte", spunea ea supărată. „Murdăria se aşterne la noi ca zăpada pe codrii Rusiei." Dar şi mai grav era că Stăreţia reprezenta un mare pericol: în pivniţele ei întunecate, labirintice, păzite de o portiţă pe care mi-era interzis s-o deschid, mişunau... gândaci de bucătărie; era un cuvânt pe care mama îl pronunţa cu spaimă histrionică. îmi spunea: „Neruşinaţii sunt aliniaţi în batalioane cu armuri de alamă, ca infanteria prusacă". Le-a pus borax „dar ei l-au băut de parc-ar fi fost ceaiul de seară de la Buckingham Palace" (luxul acesta din urmă era o metaforă din Lancashire sugerând un festin ca al generalului Lucullus). Mi-au rămas în memorie tot felul de imagini despre Stăreţie, cu ororile şi secretele ei întunecate, astfel încât, privind-o

azi, o văd ca pe o vilă stil Charles Addams, iar toţi cei care locuiau acolo - părinţii mei, fratele meu Tom, cu zece ani mai mare decât mine, sora mea Clare, cu nouă ani mai mare, şi Elfride, cu opt ani mai mare - erau fiinţe pe care le preţuiam, le iubeam şi mă iubeau, exact opusul unor monştri. îmi aduc aminte despre toate acestea mai mult din povestirile mamei decât din trăirile mele personale. Eu n-am văzut niciodată gândacii ăia de bucătărie, deşi mi-i imaginam în uniforme prusace albastre, înhămaţi la tunuri de-a lungul podelelor din pivniţă; cu atât mai puţin „creaturile mai mari" la care făcea aluzie mama cu o mimică solemnă şi cu degetul dus la buze. Habar n-aveam ce fiinţe ar fi putut să fie. Multe pasaje din monologurile mamei rămâneau cu totul de neînţeles pentru mine, si totuşi erau atât de fascinante, aveau atâta rezonantă, încât mi s-au întipărit în memorie. Vorbea pentru plăcerea amândurora, şi a mea, şi a ei, şi nu făcea nici un compromis doar de dragul anilor mei fragezi.

M-am născut târziu în viaţa ei, depăşise cu mult patruzeci

de ani, şi apariţia mea a luat-o prin surprindere. Sora mea cea mai apropiată ca vârstă, Mary, căreia i se spunea Mamie, murise înainte să mă nasc eu, de diabet, boală aproape incurabilă la vremea aceea, şi tot ce ştiu despre ea se rezumă la spusele familiei şi la o fotografie sfâşietoare în care priveşte ţintă în aparatul de fotografiat, lungită în patul de spital, cu ochi solemni, larg deschişi. Aşadar, am fost pentru mama un dar aparte venit de la Dumnezeu ca despăgubire pentru fetiţa pe care o pierduse, şi ca o companie bărbătească pentru vârsta ei de mijloc. Mă punea în multe privinţe pe picior de egalitate cu ea, şi mă considera parte integrantă a gândirii ei, prezentându-mi, de pildă, alternative pro şi contra în diverse situaţii. Aşadar, vorbirea îi era presărată de întrebări retorice. „Să mergem la cumpărături *acum* sau *mai târziui"* „Crezi că bărbatul ăla de vizavi e tipul de criminal?" „Ce zici, îmi stă bine

albastrul ăsta? Ştii, e culoarea Fecioarei Măria, dar uneori mă gândesc că poate nu e şi *a mea."'* Pe urmă, după ce s-a hotărât să poarte albastru: „îmi pare bine că mă placi în albastru". Tenul îi era fără cusur, trandafiriu şi catifelat ca piersica. N-avea nevoie de fard şi cu siguranţă că nici nu-şi pusese vreodată aşa ceva pe faţă, cu excepţia unui strat foarte subţire de pudră. Avea o siluetă zveltă, pe care hainele ei îngrijite, simple şi mulate pe corp, dar şi mersul sprinten o scoteau frumos în evidenţă. Era graţioasă. Mândria ei era părul, roşu-auriu, lung până la coapse şi împletit în două cozi groase, prinse pe cap cu o multitudine de agrafe. Toată copilăria am urmărit în fiecare dimineaţă cum îşi aranja părul. Era o operaţie complexă, pe care o făcea cu viteză şi eficienţă uluitoare, dovedind o măiestrie de care nu mă mai săturam. Spălatul părului era o altă operaţie majoră plină de încărcătură emoţională, care-mi procura multă bucurie şi care de asemenea era executată în viteză, cu desăvârşită virtuozitate. N-a fost în viata ei la coafor. Maximele ei cu privire la vestimentaţie erau legi: „Mătasea este un material care trebuie purtat cu discreţie". „Nici o doamnă nu poartă roz." „îmi plac ochii mei albaştri, dar aş prefera să fie verzi." „Nimic nu i se potriveşte mai bine unei doamne decât o haină făcută de comandă. Dar trebuie să fie creaţia unui croitor pentru domni. Nu a unei croitorese."

Asta m-a cam pus în încurcătură. Eu îmi închipuiam că un domn sau un cavaler e însoţit de un scutier şi că poartă armură. Ştiam eu că mama avea corsete, ca un fel de armură, numai că doamnele nu mergeau la război.
Multe din cuvintele folosite de mama mă zăpăceau, dar îmi şi inspirau imagini foarte originale. Un cuvânt care-mi plăcea mult de tot era *consternat,* fiindcă-mi sugera un rege supărat, şi asta din cauză că mama îl pronunţa cu ton maiestuos. Ştiam că *locvace* avea de-a face cu vorbirea, dar eu îmi închipuiam ceva dulce, ca o melasă care se prelinge dintr-o

gură mare. Mama mi-a descris ororile epidemiei de holeră *{cholera),* care încă bântuia în copilăria ei. Eu vedeam boala asta ca o coleretă grea, înfricoşătoare, pusă la gâtul victimei. „Unchiul tău, Joe", povestea mama, „are o erupţie în jurul taliei"*, dar pentru mine cuvântul folosit de mama nu avea sens; eu îl vedeam pe Unchiul Joe, şi aşa, personaj solitar, purtând o centură strălucitoare făcută din pietricele sclipitoare, asemănătoare centurilor campionilor de box - Joe Lewis şi teribilul Primo Carnero. „Primarul, dac-ar şti, s-ar *dezumfla."*
Era un cuvânt minunat, pe care-l preţuiam, fiindcă îmi sugera o figură uriaşă din cauciucuri de automobil ca Michelin Man, care, suferind pe neaşteptate o deflaţie, şi-ar pierde total forma, ca un balon pe care-l înţepi cu ceva ascuţit. Mi-era teamă să folosesc cuvântul ăsta. Dar, când mama mi-a spus că domnul Swarbrick, farmacistul, a căzut de pe bicicletă, tot am întrebat-o:
— Şi s-a dezumflat?
— Nu, nu, nu, prostuţule, şi-a frânt câteva vertebre.
Vedeam vertebrele ca nişte ornamente fragile din sticlă, având legătură cu magazinul farmacistului, pe care tocmai le purta în buzunar.
După un timp ne-am mutat într-o casă cumpărată de tata, şi Stăreţia a fost dată uitării, deşi uneori mama tot mai pomenea de grozăviile de acolo. Aveam acum patru ani, aproape cinci, şi iată că mi se deschide a doua fereastră a memoriei. Din pod, unde şi dormeam, vedeam parcul din Tunstall, cel mai nordic dintre oraşele care alcătuiau Potteries şi cel mai aproape de zona rurală, care se întindea la nord şi la răsărit.

Puteam să văd interiorul parcului. Adresa noastră, care pe
* Joc de cuvinte între *shingles* („pecingine, zona zoster") şi *shingle* („pietriş, prundiş").

lângă rugăciuni a fost primul lucru pe care a trebuit să-l ştiu pe de rost în caz că m-aş fi rătăcit, era: Park View, Queen's Avenue, Tunstall. Dar baia - încăpere impresionantă, cu un cilindru uriaş de cupru de care te puteai lipi ca să te încălzeşti - avea o fereastră mare ce dădea spre sud, în inima regiunii Potteries. Peisajul infernal de acolo te fascina cel mai mult în nopţile de iarnă: din fabricile de ceramică - multe la numai o jumătate de milă" depărtare, poate chiar mai puţin - ţâşneau drept în sus flăcări şi scântei care colorau norii de fum în portocaliu şi roz, uneori în roşu-aprins, dându-ţi impresia că cerul întreg, supărat de ce se întâmplă, se tot înălţa, împins de eforturile frenetice ale arderii, fierbinţelii şi pârjolului. îmi plăcea teribil să privesc acest peisaj vulcanic nocturn, pe care mi-l închipuiam ca un fenomen natural, nicidecum pus la cale de mâna omului. Eu mă cocoţam pe un scaun, şi mama stătea în spatele meu. „Aşa arată iadul", zicea ea solemn, „numai că mai rău. Ce noroc că noi n-o să ajungem acolo, fiindcă ne spunem rugăciunile". Pe urmă mi-a vorbit de purgatoriu, unde am înţeles că erau cuptoare mai mici, care scoteau flăcări mai puţin ameninţătoare, şi care ardeau mai puţin. „Detest fabricile astea de ceramică", zicea mama. „Trebuie să existe o metodă mai bună de a arde oale." Pe urmă, se grăbea să mă bage în baie, trăgea perdelele şi noaptea incendiară dispărea. Park View era mult mai pe gustul mamei, cu toate că în scurt timp a început să enumere toate defectele casei, în special faptul că la bucătărie grătarul era demodat. Era „din zilele lui Matusalem" şi „de pe vremea Arcei lui Noe". Eu ştiam atunci de Arca lui Noe, şi că era din lemn, dar grătarul nostru era cu siguranţă din fier forjat, aşa că-mi venea greu să pricep. Cât despre Matusalem, habar n-aveam cine e, şi am întrebat-o. Mi-a spus că era omul care a trăit cel mai mult pe lume şi că
* 1 milă = 1 609 m.

barba lui era mai lungă decât părul ei; şi că era un „fenomen". Ăsta era încă un cuvânt puternic de adăugat la vocabularul

meu de mistere. îmi plăcea grătarul nostru din fier forjat şi rosul intens al cărbunilor dinăuntru, dar mi s-a spus că te punea la „mai multă muncă decât un monument de bronz".
Era straniu că doamna Williams, femeia noastră de serviciu, care trebuia să-l dea cu negru, n-avea nici o părere despre grătar. Doamna Williams era solidă şi vânjoasă, bărbată, sigură de ea şi excesiv de afectuoasă cu mine, pentru că nu avea copii. Venea cu mâinile pline de bomboane Dolly Mixtures şi alte produse de contrabandă. închiria „condiţionat" o căsuţă (o noţiune ce mi-a dat foarte mult de gândit), aflată jos „lângă şine". După câte înţelesesem eu, bărbatul ei avea un post important la calea ferată particulară care lega mina de cărbuni Chatterley-Whitfield cu linia publică. Doamna Williams vorbea mereu de soţul ei spunând „Stăpânul", iar eu vedeam un uriaş autoritar, al cărui cuvânt era lege. „Stăpânul" avea opinii ferme în multe privinţe, şi doamna Williams mi le raporta cu exactitate. Printre altele, soţul ei „n-avea păreri bune despre sindicate". Şefii lor erau „o haită de ticăloşi care băgau zâzanie", care „puneau în pericol mina" şi puteau provoca „accidente nemaipomenit de grave pe căile ferate". în război, „fuseseră de partea Kaiserului" şi, „conform legii, ar trebui să fie închişi în Turnul Londrei". Cuvintele astea deschideau perspective palpitante. îmi plăcea mult ideea Turnului unde ajungeau oamenii răi, şi repetam la infinit cuvântul „ticălos": auzindu-l, mă treceau fiorii, şi încă mă mai trec.
înlocuirea grătarului Matusalem i-a pus mamei o problemă financiară, deoarece, tata, în pofida poziţiei demne şi importante pe care o avea (după cum vom vedea mai departe), nu câştiga cine ştie ce, şi ambii mei părinţi aveau oroare de datorii. Dar mama avea o sursă secretă de câştig, lucru de mare însemnătate şi pentru ea, şi pentru mine. Aducea săptămânal

în casă o revistă intitulată *John Bull.* Era la origine o publicaţie imperialistă, dar nu din cauza asta o atrăgea pe mama, care, din convingere şi din naştere, era liberală. Ii admira cu înflăcărare pe Gladstone şi pe urmaşul său, Asquith, păzitor al flăcării liberalismului. Despre Asquith spunea: „E un gendeman, şi asta-i suficient, nici nu trebuie să spui mai mult". In schimb Lloyd George era „un bădăran".

— E un ticălos? am întrebat-o.
— Mai rău.
— Mai rău decât un sindicalist?
— Mult mai rău. Sindicaliştii au motive întemeiate când revendică salarii şi condiţii echitabile.
Aşadar, mama nu băga în seamă politica revistei. O cumpăra pentru concursurile pe care le găsea acolo, multe şi variate, îi plăcea mai ales unul căruia îi zicea „Bullets". Trebuia să completezi un enunţ cu cel mult patru cuvinte, care să exprime un sentiment adevărat şi nobil, pe cât posibil cu înţeles echivoc (desigur, nu un *double-entendre*),* sau o altă subtilitate. Exemplul citat de creatorii competiţiei era „Pentru serviciile aduse", la care strălucitul câştigător al competiţiei adăugase „Regele i-a prins Crucea", punând astfel laolaltă sentimente patriotice şi religioase. Pentru soluţia asta se acordase un premiu de 5 000 de lire.
Cu pasiunea ei pentru cuvinte, mama era făcută pentru jocul ăsta. Mă fascina şi pe mine şi participam cu entuziasm, chiar dacă aportul meu n-avea altă valoare decât sinceritatea, dar mama şedea cu stiloul Parker în echilibru deasupra călimării cu cerneală Royal Blue - al cărei miros special mă încânta - şi căuta inspiraţie pentru completarea formularului din faţa ochilor. Participa săptămână de săptămână şi devenise expertă. N-a câştigat niciodată 5 000 de lire, dar a avut de

* Cuvânt sau frază cu două înţelesuri, dintre care unul poate fi vulgar.

multe ori succes: a câştigat adesea 5 lire, o dată 100, şi o dată 500, sumă cu care pe vremea aceea puteai cumpăra o casă cu trei dormitoare. Multe dintre câştigurile ei erau în natură: un curcan de Crăciun, un coş cu alimente, o bicicletă de copil (pentru mine), o enciclopedie şi nişte chestii misterioase cu numele de „vouchere", cu care se putea plăti la Hanley, centrul comercial din Potteries. îmi plăceau teribil aceste vouchere, fiindcă asta însemna că mă lua într-o excursie specială la Hanley, care includea de fiecare dată un ceai la Greatorex, magazinul cel mai mare de acolo. Premiile ei erau secretul nostru: „Să nu-i spui nimic lui tata". Păstrarea secretului a fost deosebit de importantă când a câştigat frumosul aparat de fotogra-

fiat Kodak. Era un obiect pe care şi-l dorise dintotdeauna, dar pe care tata îl dezaproba din motive estetice: „Aparatul de fotografiat e duşmanul de moarte al artistului". N-ar fi permis un astfel de obiect la noi în casă, aşa că a trebuit să avem grijă să ascundem preţiosul premiu şi să-l folosim pe furiş în ocazii speciale, când tata nu era prin preajmă.
Datorită „marelui câştig" - aşa îi spunea mama - ne-am luat un grătar nou, modern, un aparat avansat, cu tot felul de accesorii, printre care şi un „cuptor patentat", acoperit cu o substanţă care nu mai trebuia dată cu negru. Era „ultimul strigăt" şi doamnei Williams nu-i plăcea absolut deloc, dar mamei i-a produs o imensă satisfacţie, întrucât era fructul priceperii ei. Spunea că dădea „o notă de distincţie" bucătăriei, care altfel era „cât se poate de banală". Cuvântul „notă" m-a intrigat, fiindcă până atunci îl asociasem cu muzica. Şi asta din cauză că mama îl folosea foarte des, considerând muzica drept suflul şi principala plăcere a vieţii. „Tatăl tău nu poate să scoată nici măcar o notă", îmi spunea mama oftând. „Or, eu nu suport o voce care nu scoate ferm nota adecvată la mijloc."
Una dintre plăcerile pe care ni le oferea Park View, spre deosebire de întunecata noastră adresă precedentă, era că

acum mama putea să aibă un pian. Se plângea mereu că nu cântă „bine", ci doar „adecvat", aproape ca Anne din *Persuasiune.* Cânta la pian şi în public când i se cerea să acompanieze cântăreţi sau dansatori - rol pe care l-a avut până la vârsta de nouăzeci de ani în iubitul ei sanatoriu. Dar se şi autoacompania, acasă, şi asta a devenit pentru mine plăcerea supremă a relaţiei noastre. Cu mine alături, îndrăznea să rişte unele piese pe care, din cauza emoţiilor, nu le cânta faţă de alţii. Ii plăceau liedurile clasice din marea tradiţie germană, mai ales cele de Schubert, preferatul ei, deşi ea le cânta în engleză. îi venera de asemenea pe Schumann şi pe Mendelssohn. Cânta *Lorelei, The Wings of a Dove, Der Tod und dos Mădchen, Night-time, The Swan, Sylvia* şi nobila romanţă a lui Ceaikovski, *Doar inima însingurată.* îi plăceau şi poemele lui Thomas Moore puse pe muzică: *Oft in the stilly night, The harp that once through Tara's halls, The meeting of the waters* şi *The Minstrel boy,* care ne făcea pe amândoi să plângem. Ştia toate

cântecele lui Shakespeare: *Come unto these yellotu sands, Oh mistress mine* şi *Where the bee sucks.* Cânta *Cherry ripe* şi *Sweet htss of Richmond HUI.* Nu era prea puritană pentru *Daisy, Daisy* şi *Daddy wouldn 't buy me a bow-wow.* Cânta *The Mikado,* pe care-l ştia pe de rost, şi *The Gondoliers, The Merry Widow* şi *Merrie England.* Ştia toate cântecele de război, de pildă *If you were the only girl in the world* şi *Tipperary,* şi cunoştea şi baladele vechi *Widdicombe Fair, Loch Lomond, The bonny Earl ofMoray, Drink to me only* şi / *Iove a lassie.* Niciodată n-am întâlnit pe cineva care să fi memorat atât de mult. Mama crescuse într-o epocă în care toată lumea era încurajată să-şi antreneze memoria, aşa că oamenii reuşeau să stocheze cantităţi uriaşe de cunoştinţe în camerele încăpătoare ale mintii. Putea să înşire toate râurile si golfurile Insulelor Britanice, principalele fluvii din Europa, regii Angliei în ordine cronologică, cu anii în care au domnit, prim-miniştrii

începând cu Walpole, dominioanele şi coloniile în ordinea anexării, şi principalele conflicte armate, cu datele respective. Ştia pe dinafară mii şi mii de versuri, printre care ode scrise de Keats, *Skylark* şi *West Wind* de Shelley, sonete de Milton si Shakespeare, poeme epice de Southey, Hood, Tennyson şi Browning - şi mulţi alţii - şi pasaje lungi din Shakespeare. Dar şi mai mult mă impresionau vastele ei cunoştinţe despre folclorul din Lancashire, începând cu Evul Mediu, dacă nu şi mai devreme, pe care ni le împărtăşea cu convingere şi har fermecător. Ştia zicale şi poveşti pentru orice situaţie şi stare de spirit, triste sau vesele, morale sau frivole, sentimentale sau pasionate, şi le completa adesea cu porţii de cântece sau poezii. Ochii ei albaştri străluceau, îşi scutura frumoasa podoabă de păr auriu, mâinile şi faţa sugerau emoţiile pe care le transmitea, şi glasul îi era limpede şi catifelat, melodios şi plin de conotatii si nuanţe lirice: ştia să comunice cu măiestrie stări dramatice - declama versurile cu o forţă irezistibilă. Era o zână fascinantă, şi nenumăratele ore pe care le-am petrecut ascultând-o sunt comori pe care le voi lua cu mine în mormânt.

Dacă eram irascibil, făcea cu mine un tur al casei. Metoda asta a început s-o practice purtându-mă în braţe când eram

bebeluş şi încă locuiam la Manchester. în salon, unde avea şi pianul, îmi arăta pe pereţi colecţia de gravuri a tatei, făcute de James McBey, Whistler, Nicholson şi alţii. îmi spunea titlul lucrării şi câte o povestioară despre fiecare: *Boatyard in Venice, A Lady at the Fountain, Rustic Dance, A Village in theAbruzzi* şi aşa mai departe. Apoi mă ducea în camera lui tata, „Camera Artei" - asa i se zicea; în cercul lui nu se folosea termenul *studio,* fiind considerat pretenţios şi neenglezesc. Era acolo o mobilă imensă, un dulap masiv, cred că din stejar, sculptat, închis la culoare si foarte lustruit. Partea de sus avea usi si în spatele lor se ascundeau materiale de artă aromatice, cu miros

înţepător, arcanele profesiunii tatălui meu. Jos de tot erau uşi imense care scârţâiau şi pe care erau sculptate imagini inspirate din romanele cavalereşti şi scene de ceremonial medieval, înăuntru erau spaţii cavernoase unde (am observat) mă puteam piti cu uşurinţă.

Ocazia de a folosi ascunzişul a apărut când mama m-a anunţat:

>

— Prietenul tatei, Lowry, vine de la Manchester.

A spus asta pe un ton care dădea de înţeles că musafirul nu se număra printre favoriţii ei.

— Vor să discute nişte probleme de-ale lor, profesionale, şi o să stea în Camera Artei.

— Pot să stau şi eu cu ei?

— Bineînţeles că nu. Sub nici un motiv nu trebuie să-i deranjezi.

Aşadar, Lowry era un artist care venea să se consulte cu tata în chestiuni profesionale, de artă. In mintea mea, cuvântul *artă* avea deja nenumărate şi infinite asocieri. Mă fascina şi mă alarma faptul că era o sursă - nu, chiar unica sursă - de putere şi entuziasm.

— Tata n-are o părere bună despre lucrările lui Lowry, mi-a explicat mama în continuare, dar ţine să-l ajute şi să-l încurajeze. Când vine, să dai frumos mâna cu el, să te înclini puţin, aşa cum ştii să faci, şi să spui „Bună dimineaţa, domnule Lowry", după care poţi să pleci.

Mai târziu am aflat că Lowry urmase, ca şi tata, Şcoala de

Artă Salford de la Universitatea din Manchester, dar, nereuşind să-şi vândă lucrările, a intrat în domeniul imobiliar. („E un perceptor ridicat în slăvi", mi-a spus mama, ceea ce m-a făcut să cred că avea panglici aurii în jurul gâtului, ca o statuie a Fecioarei Măria.) într-adevăr, Lowry a venit aşa cum fusese vorba. După câte-mi amintesc, era înalt, slab şi ţinea în mână un instrument fascinant, un fel de baston cu vârf meta-

20

Dulapul din Camera Artei, în care m-am ascuns

lic la capătul de jos. Nu mai văzusem aşa ceva, şi mai tarau am aflat că era un baston-scaun de vânătoare, dar de ce-l cară Lowry cu el n-am aflat. Era oare un simbol al slujbei pe care o avea? Sau o armă cu care să se apere când mergea să încaseze dările în cartierele mărginaşe ale oraşului? In timp ce mama îi servea cafeaua, am intrat tiptil-tiptil în Camera Artei şi m-am ascuns în bufet. Trebuie să fi avut patru am; sigur nu împlinisem cinci, pentru că şcoala nu se întrevedea la orizont. Era beznă în scorbura mea clandestină, dar plăcerea îmi sugruma frica. Au intrat apoi tata cu prietenul lui, şi am observat (printr-o crăpătură a uşii de la bufet) că tata s-a cocoţat pe paravanul înalt, acoperit cu piele din jurul şemineului. Lowry şi-a depliat bastonul şi s-a aşezat pe el, balansandu-se uşurel dintr-o parte în alta.

21

— Ei, ce vreau eu să ştiu este - a spus tata - cum a fost la Old Trafford.

— Dezastru, Willy, a răspuns Lowry legănându-se, pur şi simplu un dezastru în adevăratul sens al cuvântului.

A urmat o discuţie lungă despre un meci de crichet dintre Lancashire şi Yorkshire, vestitul meci al „Rozelor", în care chiar şi spiritele flegmatice se înfierbântă. Tata, deşi din Manchester, ţinea cu Yorkshire din motive pe care niciodată nu le-am putut descoperi; dar Lowry era fidel rădăcinilor lui, aşa că discuţia a fost încordată.

— Painter n-a avut nici o şansă - proastă decizie.

— Dar Verity a jucat bine?

— Ca un tigru şmecher.

S-au pronunţat şi alte nume: „Oldcastle", „Leyland", „bătrânul Bill Bowes". Conversaţia a alunecat spre alte meciuri,

din alte epoci. Dar n-a părăsit nici un moment subiectul crichet. Despre artă, nici vorbă. A fost prima decepţie memorabilă din viaţa mea, sau cel puţin prima de care-mi amintesc. Când s-au retras, m-am strecurat afară din vizuină. Eram un copilaş amorţit şi dezamăgit, nedumerit de frivolitatea oamenilor mari.

Camera Artei a fost scena unei alte drame din prima mea copilărie. întâmplarea respectivă a fost remarcabilă din multe motive. Mai întâi de toate, ambii părinţi erau plecaţi, lucru care de când mă născusem eu cred că nu se mai întâmplase. Fusesem lăsat în grija copiilor „mai mari".

— Asta înseamnă în grija mea, a spus sora mea Clare, pentru că Tom o s-o ia sigur la vale, călare pe bicicletă, împreună cu prietenul lui Marshall.

Expresia „o s-o ia la vale" mă intriga: mi-i imaginam pe cei doi, băieţi de vreo şaisprezece ani, aplecaţi la un unghi anume şi dispărând într-o vale. Dar n-avea importanţă, întrucât Clare

se pricepea să supravegheze orice, în timp ce Elfride, cu un an sau doi mai mică, era un model de conştiinciozitate, „chiar prea meticuloasă", cum spunea adesea Clare, ceea ce pe mine iar mă lăsa nelămurit. Clare şi Elfride erau pentru mine două mame suplimentare; după câte îmi amintesc, aveau grijă de mine ori de câte ori mama era prinsă cu alte treburi, şi mă simţeam în perfectă siguranţă când se ocupau amândouă cu gingăşie de mine.

în acea sâmbătă după-amiază (părinţii trebuiau să se întoarcă a doua zi), fetele le-au invitat la ceai pe prietenele lor cele mai bune, surorile Huntbach. Toate trei, Sheila, Doreen şi Linda, mergeau la aceeaşi şcoală, Sfântul Dominic. Sheila era colegă de clasă şi prietenă cu Clare, iar Doreen cu Elfride. Presupun că Linda îmi era destinată mie, dar era cu cel puţin doi ani mai mare, şi mi se părea foarte „afectată" (ca să folosesc un cuvânt de-al mamei). Avea o păpuşă oribilă, pe nume Andrew. Păpuşa avea o jachetă neagră, ceeea ce, după mine, purta ghinion.

— O să luăm ceaiul în Camera Artei, a spus Clare. Tata n-o să se supere.

Asta însemna că ne permiteam prea multe, dar am luat

măsuri de precauţie complexe să nu vărsăm nici cea mai mică picătură de ceai şi să nu ne cadă nici o firimitură pe jos, aşa că tata n-avea cum să ştie c-am fost acolo.
S-au întâmplat apoi, în lanţ, nişte lucruri de-a dreptul înfiorătoare. Mai întâi, cu toate că nu era decât ora patru, s-a făcut nemaipomenit de întuneric.
— Tenebros, a spus Sheila, o fată înaltă, teatrală, care-l citea cu dăruire pe Shelley.
Apoi a lovit fulgerul şi, după zece secunde - Elfride făcuse calculul cu multă conştiinciozitate -, s-au auzit si bubuituri de tunete. Linda se văicărea. Lui Doreen îi tremura buza. Eu mi-am băgat capul sub braţul lui Clare. Se apropia furtuna şi

intervalul între fulgere şi tunete era atât de scurt, că nu mai avea nici un rost să socotească Elfride distanţa la care surveneau.
— Trebuie să fim lângă epicentru, ne-a anunţat Clare, care devenise aproape specialistă în tot ce-avea de a face cu natura.
Cuvântul „epicentru" suna interesant, însemna probabil o groapă, dar în momentele alea, deşi nu mă copleşise încă frica, eram prea încordat ca să-l savurez. Fiind prima furtună de care eram conştient, lipsa părinţilor o făcea şi mai ameninţătoare. Se lăsase un întuneric aproape ca smoala, dar nu puteam aprinde lumina „de frica fulgerelor". Clare a adus o lumânare şi a aprins-o cu mâini tremurânde, folosind un chibrit Swan Vesta dintr-o cutie pe care tata o ţinea pe planşetă. Ne-am pus pe vine în jurul mesei, prinzându-ne de mână.
— Aşa. Acum, hai să spună cineva o poveste cu fantome, a zis Sheila, iar ceilalţi s-au simţit datori să fie de acord, cu toate că ştiau că era vorba doar de bravadă din partea ei. A fost odată ca niciodată, a continuat Sheila, o casă veche la Biddulph Moor, şi...
— Ce-a fost asta? a întrebat Elfride, care avea auzul foarte ascuţit.
Am ciulit cu toţii urechile între avalanşele de tunete. Nimic. Pe urmă:
— Iar se aude, a spus Elfride. Parcă-s nişte lovituri.
Iar am ascultat, şi eu simţeam că mă trece un fior de teamă. Linda se smiorcăia.
— Ascultaţi! a exclamat Sheila. Acum aud şi eu. Vine *de*

sub podea.
Aşa părea să fie. Bătăi uşoare, din timp în timp, dar sinistru de persistente.
— Hoţii! a spus Clare.
— Profită de furtună să dea o spargere, adăugă Sheila.
— Şi acum sunt în beci, a spus Elfride.

24

.FUNINGINE!

__Trebuie să-i înfruntăm! a mai spus Sheila, presimţind o dramă.
Am format, aşadar, o procesiune: Clara, cu lumânarea în mână, era în frunte, eu la coadă, de mână cu Elfride. La început, Linda a refuzat să vină cu noi, dar când şi-a dat seama că rămânea singură, s-a urnit şi ea. Cu ochii în lacrimi, m-a luat de mână. Am deschis uşa mare a pivniţei şi am coborât cele aproximativ douăsprezece trepte. Beciul era un loc cum nu se poate mai neprimitor, care duhnea a cărbuni, igrasie şi brânză şi unde nu mă aventurasem decât împreună cu mama. Nu era nimeni acolo. Mai exista însă o pivniţă interioară, păzită de o altă uşă.
— Aud voci, ne-a anunţat Elfride.
Asa era. Tunetele - toată furtuna - încetaseră, si auzeam din pivniţa aceea interioară, situată exact sub Camera Artei, bolboroseli si râsete.
— Ei sunt, a spus Clare. *Tom şi Marshall!*
A bătut cu putere în uşa interioară şi cei doi şi-au făcut îndată apariţia, scuturându-şi pantalonii de pânză de păianjen şi murdărie.
— Ha, ne-aţi căzut în plasă, au zis ei. Ce spaimă aţi mai tras! Las' că v-am auzit noi.
— Ba deloc, au spus fetele, ştiam că nu erau fantome. Norocul vostru că n-am chemat poliţia!
Aşa s-a născut povestea *Marea spaimă din beci,* inclusă în analele şi mitologia familiei. Sper că detaliile sunt corecte, pentru că eram foarte mic când s-a întâmplat. Sigur că intensitatea propriilor mele amintiri s-a împletit cu povestirile ritualizate ale acestui episod, relatate şi modificate pe ici, pe colo de surorile mele, rugate la nesfârşit să repete cum a fost. Lui Tom, băiat înalt, zvelt, negricios, dar elegant, elev în clasa a cincea, îi plăcea să sperie lumea cu farse din astea. Avea

în repertoriu un număr înspăimântător: îşi băga în gură o

lanternă electrică aprinsă care-i ilumina obrajii în timp ce-şi punea pe faţă o mască de fantomă - şi făcea asta într-o încăpere întunecată. Putea să-l imite pe Boris Karloff şchiopătând, să apară în postura lui Dracula, cu aripi întinse de liliac şi colţi oribili făcuţi din coajă de portocală; mai avea o scenă în care vedeam cum se ridică din mormânt o mumie care-si desface bandajele. Interesul viu pentru supranatural se bătea cap în cap cu înclinaţiile lui academice, strict ştiinţifice. Avea o mulţime de seturi de instrumente chimice, o maşină cu aburi adevărată, pe care şi-o construise singur şi care funcţiona perfect, un aparat de radio fără fir, făcut tot de el, acasă, care capta mesaje bruiate de la staţii îndepărtate, un emiţător Morse şi alte minunăţii. Era abonat sau îşi procura reviste de specialitate care-l ajutau în aceste proiecte şi care pentru mine reprezentau o nesfârşită sursă de fascinaţie. Şi el, şi lucrurile lui personale răspândeau o aromă de terebentină şi mixtură de potasiu, unelte de cauciuc, mangal, acizi şi praf de puşcă. Era în ochii mei un mag, un vrăjitor, un necromant.

Prietenul lui Tom, Marshall, avea un caracter mai puţin puternic, era mai degrabă un adept. Dar pe mine mă interesa numele lui. Radioul familiei, pe care îl ascultam cu atenţie fără să pricep mare lucru, îmi transmitea totuşi imagini percutante ale oamenilor din spatele vocilor fără trup, uneori comentarii rostite pe un ton autoritar şi aproape ameninţător de sigur despre un oarecare Howard Marshall. Prenumele, eu îl percepeam drept „Hard"* şi-mi închipuiam o fiinţă enormă, adamantină, făcută din oţel şi granit, cu înclinaţii crâncene, grave, o fiinţă care-ţi inspira frică. Acest Marshall, adică prietenul lui Tom, nu se asemăna nicicum cu tizul lui: era mic de statură, dolofan, moralmente de categoria uşoară, aşa că m-a decepţionat şi l-am eliminat din panteonul meu. în schimb

* Tare, aspru *(engl.).*

Hard Marshall a dăinuit şi mi-a fost alături ani de zile ca un fel de glas al sorţii.

în ziua despre care povestesc, petrecerea s-a terminat când, auzind ţipetele „Arde la Bricknall!", am ieşit valvârtej în stradă.

Era vorba de o fabrică de ceramică din Burslem, la vreo milă sau două depărtare, şi se vedea bine cum depozitul, fără îndoială lovit de fulger, ardea cu flacără vie. Se lăsa întunericul, si văpăile verzi-roşietice ale incendiului contrastau cu portocaliul si albastrul focurilor de cărbuni dezlănţuite la alte fabrici. A fost prima oară când am devenit conştient de varietatea focurilor, de magia şi frumuseţea lor, şi le-am urmărit sedus, încremenit, până când surorile mele şi-au dat seama că se făcuse târziu şi m-au trimis la culcare.

Dar pentru mine asta nu însemna că spectacolul luase sfârşit. Urcat pe lada veche de jucării, am reuşit să privesc prin geamlâcurile mansardei mele cu vedere până în inima lumii cuptoarelor incandescente, care scuipau fierbinţeală, scântei şi fum în văzduhul tot mai întunecat. A devenit pe urmă un obicei ca în pragul nopţii să gust plăcerea acestui peisaj lugubru - fumegos ziua, înflăcărat noaptea. Mama mi-a deschis urechile pentru poezie, dar ochii descoperiseră acum singuri o altă stranie poezie.

Şi asta nu era tot. Aveam în partea de nord a camerei o fereastră cu vedere la stradă, Queen's Avenue, care lega oraşul Tunstall de o zonă nouă de locuinţe date recent în folosinţă, dar deja ocupate de familii „decantate"* (termen nou, folosit cu dispreţ de mama) din casele înşiruite ale cartierelor mărginaşe din secolul XIX. Sâmbătă seara, adulţii de la dormitorul municipal ieşeau pe jos până la puburile din oraş, la cele două

Decanted înseamnă deopotrivă „decantat, separat de impurităţi" Şi „mutat temporar în alt loc în timp ce casa este renovată sau reconstruită" *(n. ed.).*

cinematografe sau la plimbare pe străzile urâte, zgomotoase, ţinându-şi strâns în mână paralele de aramă sau argint din leafă - sau cât le permiteau nevestele şi împrejurările. Câteva ore mai târziu, afumaţi şi vociferând, sau posaci şi mânioşi, făceau anevoie cale întoarsă, clătinându-se. Tare mult îmi plăcea să stau lungit în pătucul meu şi să le ascult vocile nervoase, drăgăstoase, certăreţe, ascuţite sau implorânde, corul unui proletariat demodat în orele de libertate ale serii de sâmbătă. Vorbeau dialectul din Potteries, un limbaj aparte, din care abia dacă pricepeam câte o vorbă, punctată de *thee-uri* şi

thou-uii cu vocale prelungite şi insistente, cu injurii tăioase pline de mister şi explozii de răcnete triumfale sau furibunde. Se mai iscau si certuri, bătăi. Uneori auzeam si cuvinte interzise, ca „afurisit" sau chiar „al dracului", despre care ştiam că înseamnă culmea ticăloşiei, pentru că singura dată când tata a pronunţat cuvântul „afurisit" mama a ieşit instantaneu din cameră. Am prins în întregime o mustrare aspră rostită de o zgripţuroaică scoasă din fire, şi am învăţat-o pe de rost: „Ia să nu mă afuriseşti tu pe mine, că să fiu a dracului dacă nu te afurisesc şi eu pe tine, ...ce eşti". Cuvântul din urmă mi-era necunoscut şi nu l-am prins nici fonetic, drept care mi s-a părut şi mai misterios, şi mai important. Aşadar, lungit în aşternutul meu cald, simţeam că aparţin tacit acestei lumi stranii, plină de emoţii puternice, foarte deosebită de lumea în care trăiam noi, periculoasă şi sinistră, aşezată deasupra legii, crudă; dar, aşa ciudat cum părea, o parte integrantă a peisajului aspru şi fermecător care-şi revărsa scânteile satanice asupra orizontului. Am adormit liniştit în acea hărmălaie infernală.

CAPITOLUL DOI

Stately Park

Marele avantaj al casei noastre era, după cum îi indica şi numele, că se afla aproape de parc, chiar peste drum. Aveam şi noi o grădiniţă a noastră proprie, dar locul meu de joacă era Tunstall Park. Mergeam acolo zilnic şi, adesea, pe măsură ce creşteam, cât era ziua de lungă. E destul de curios că nu mama, ci tata m-a dus prima dată în parc. Mai aveam mult până să încep şcoala când, într-o bună zi, mi-a spus aşa, deodată:

— Micuţule Paul, o să mergem în parc şi o să te învăţ ceasul.

Timpul era ceva foarte important pentru tatăl meu. Fiind un entuziast, n-avea deloc răbdare. Una din expresiile lui favorite (elevii şi-o aminteau şi după jumătate de secol) era: „Hai, treceţi la treabă şi fiţi *câx.* mai expeditivi!" Mergea ca un spiriduş şi mi-era greu să ţin pasul cu el. M-a dus în partea cea mai ridicată a parcului, care era locul cel mai îndepărtat şi mai impresionant al oraşului, şi mi-a arătat orologiul din turn.

— E un turn nobil, să ştii, mi-a zis, un turn important.

Ne -am aşezat pe o bancă. Potteries, a continuat, e o regiune, cum zice mama, infernală, creată de lăcomia oamenilor, sau din necesitate. Dar, ca să mai îndrepte ce-au greşit insul-

tând natura, înaintaşii oraşului au făcut parcuri frumoase. Fiecare oraş din Potteries are parcul lui şi sunt toate nişte locuri minunate, de care şi un duce ar fi mândru. Iar parcul Tunstall e în fruntea tuturor, fiindcă n-are doar grădini convenţionale,

dominate de un turn nobil, ci şi zone naturale, sălbatice. Şi acum: ceasul.

A trecut rapid la lecţie. Pe vremea aceea, bărbaţii care ocupau posturi importante încă mai purtau în buzunarul de la vestă ceasuri mari, adesea foarte valoroase şi complexe, de unde atârna un lanţ cu două bucle. Bunicul meu din partea mamei, căruia noi îi ziceam Papa, ne spunea mereu: „E un semn de politeţe din partea unui gentleman să fie mereu amabil cu un băieţel, indiferent cât de murdar e, dacă acesta îl întreabă cât e ceasul. Şi nu doar să-i *spună,* chiar dacă el ştie cât e ora, ci să i-l şi *arate,* pentru că tocmai lucrul ăsta îi place băiatului", în cazul bunicului, însemna că trăgea uşurel de lanţul de aur până când ceasul se ivea din grota lui ca un monstru gătit cu pietre scumpe. Pe urmă, apăsa pe un arc minuscul, bine ascuns, şi capacul de aur al ceasului se deschidea ca prin farmec. Următoarea mişcare era să atingă ceasul cu repetiţie, care bătea în surdină ora. Apoi, citeai pe ceas minutarul şi secundarul. Şi, în concluzie, Papa spunea: ‚Asta înseamnă un ceas, băieţaşule, dacă Greenwich Mean Time nu dă ora greşită".

Tata avea un ceas de mână - „e mai rapid" - şi pe el m-a învăţat să cronometrez - aşa s-a exprimat - pentru a mă folosi apoi de ceasul din parc. Asta a inclus o lecţie de arhitectură şi una de cunoştinţe despre cifrele arabe, de pe cadranul ceasului lui, şi cifrele romane ale orologiului din parc. Aceste trei probleme au produs în mintea mea o confuzie încântătoare. Faptul că mă aflam singur cu tata era un privilegiu de care rareori aveam parte, fiindcă era foarte ocupat - conducea şcoala, îşi urma propria carieră de artist, se implica în nenumărate activităţi voluntare pe care i le impuneau conştiinţa şi entuziasmul lui. Viaţa lui însemna o trecere agitată şi neîntreruptă de la o datorie la alta. Spre deosebire de mama, ale cărei învăţăminte erau în esenţă personale, privite adesea dintr-un unghi autobiografic intim, tata făcea expuneri largi pline de infor-

maţii despre lumea obiectivă. Poseda cantităţi uriaşe de cunoştinţe misterioase, apoi de specialitate, precum şi învăţături academice. Tata avea pielea tuciurie - susţinea că are „picături de sânge mândru spaniol", începuse să chelească, era de statură mijlocie, dar bine făcut şi solid. Avea un nas frumos, roman, dar nu fusese mereu aşa, ci era rezultatul „unei confruntări cu Albert Memorial într-o zi cu ceaţă de nepătruns" (era vorba de cel din Manchester, peste drum de primărie). Tata era orfan. Părinţii lui fuseseră doborâţi de prima epidemie serioasă de gripă din anii 1880. De mama vitregă nu-i plăcuse, fiindcă încercase să-l facă să mănânce ou „fiert", şi el îl pronunţa greşit. Tata era perfecţionist. Aşa că, pe când avea doisprezece ani, a fugit de acasă şi a lucrat pe un vapor, ceea ce era cât se poate de legal pe atunci. Susţinea că sângele lui spaniol izvorâse din Armada anului 1588, când multe nave au naufragiat pe coastele britanice din vest şi supravieţuitorii alogeni (termenul lui tata) au rămas acolo şi s-au naturalizat. Aşadar, moştenirea lui a fost navigaţia.

Mi-a povestit cu ocazia asta, sau poate alta, cum a traversat el prima oară Atlanticul de la Liverpool la New York cu un vas cu pânze. Avea patru catarge şi transporta mărfuri textile vândute cu bucata. Căpitanul, pe care-l chema Matthews, era bun cu el si l-a iniţiat în ale navigaţiei. Când au acostat la New York, „lângă Battery Park", căpitanul a spus: „Poţi să cobori, băiete, dar numai ca să arunci şi tu o privire. Nu-ţi dau nici un ban din leafă, ca să nu faci cine ştie ce prostii". Deci tata a debarcat şi s-a vânturat pe chei în măreţul oraş care tocmai începea să-şi înalţe spre cer zgârie-norii.

Până la urmă i s-a făcut foame si a dat cu ochii de un anunţ pe o tablă neagră aşezată în faţa unui bar. Scria: „Prânz gratuit". Tata, căruia nu-i lipseau nici curajul, nici iniţiativa, a intrat, s-a aşezat pe un scaun înalt de la bar şi a comandat: Un prânz gratuit, vă rog". Barmanul - solid, jovial, cu şorţ

alb, lung - i-a întins o farfurie aburindă cu o tocătură din carne sărată de vacă.

— Niciodată nu i se mai servise unui băieţel flămând o asemenea mâncare, mi-a spus tata. A fost o nebunie. (Poate că aşa se explică de ce felul ăsta de mâncare a devenit micul meu

dejun preferat din 1955, când l-am testat pentru prima oară.)
După aceea, barmanul a spus: „Şi de băut, ce doreşti, băietică?"
Tata i-a răspuns: ‚A> nimic. în primul rând, nu beau. Şi-n al doilea, n-am bani. Dar tocătură e delicioasă".
Barmanul şi-a pus mâinile în şold, spunând: „Ei, ce vorbeşti!"
Tata mi-a explicat că parcurile publice erau menite să le dea oamenilor modeşti de la oraş impresia că au acces liber la ceva asemănător parcurilor înaltei aristocraţii, „ca de pildă ducele de Sutherland din Trendiam". Orologiul turnului Tunstall era punctul central al unei grădini formale, care treptat-treptat ducea spre alei în serpentină, temple, clădiri decorative şi grote. Toată zona asta era încercuită, ca o fortăreaţă, de o terasă construită pe un zid rustic de piatră, iar restul parcului se întindea la vreo şapte metri mai la vale. îmi plăcea teribil de mult aranjamentul ăsta, dovadă de inteligenţă şi de un simţ special al splendorii monumentale. Mai jos era un spaţiu pentru paradele organizate cu ocazia diverselor zile festive, mărginit de gazon catifelat pentru jocul cu bile, şi terenuri de tenis acoperite cu zgură maro-aprins. Iar mai departe se întindeau lacurile şi vegetaţia sălbatică.
Până când am fost destul de mare ca să am voie să merg singur în parc, custode îmi era sora mea, Clare, de obicei asistată de Elfride. Pe Clare o iubeam cu acelaşi amestec de pasiune şi admiraţie pe care-l simţeam pentru mama. Clare era ca o divinitate a naturii, o zeiţă a sălbăticiei. Se pricepea la toate: alerga repede, sărea admirabil şi în lungime, şi în înălţime, azvârlea o minge de crichet la distanţe enorme, lovea cu

**M*^*^

Tunstall Park văzut din casa noastră

„cheta de tenis cu un ^orbitor de rapid, fluieram^e
decât majoritatea băieţilor si se citata în copac, ca o veveriţa
S a pe nle ponţii, aptoape toate florile, «-«*-££
alăutelor iti putea spune de unde ptoveneau p.etncelele
tuntiui- de alt$_{f}$e,^{P} avea si o colecţie de P^^
frecau de picioate st totceau, pasările u ciuguleau fi™ nm de
Dâine de pe buze. Observa totul, eta adesea cu ochu in pa
pâine ne pe ou fo. 0 ^ a
mânt si nu-i scăpa nimic. Găsea mioi cu p ,

dat chiar peste unul cu cinci, ca să nu ma, vorbim dmulp mea de floricele sălbatice pe care le aduna ş, le punea

cuiburi de muşchi şi splendide aranjamente de pietricele şi scoici. Tot căutând, descoperea şi monede minuscule de trei penny din argint - una din marile plăceri ale acelor zile - pe care olarii afumaţi le scăpau pe jos în nopţile de sâmbătă când se întorceau beţi acasă, abia trăgându-şi picioarele; uneori şi câte o monedă de şase penny - mare avere pentru noi.
Clare se îngrijea de animalele noastre de casă. Am avut o serie de canari, toţi cu numele Dick. (Papagalii mici erau socotiţi vulgari.) Dacă aveam o broască ţestoasă, o numeam Bob. Am avut odată şi un arici domestic numit Sheridan, dar a înnebunit şi alerga în cerc la infinit, ceea ce a făcut-o pe Clare să plângă de disperare, iar pe mine m-a şocat, deoarece ştiam că pentru Clare era esenţial să nu plângă niciodată. Urmărea cu multă atenţie animalele, copacii şi florile din cartier. Clare a fost şi eroina singurului delict petrecut în toată copilăria mea. Coaja unui mesteacăn de vreo trei metri, pe care consiliul local îl plantase recent în apropierea casei noastre, fusese smulsă cu răutate de nişte „nemernici de băieţi", si Clare observase asta. Scoarţa jupuită de jur împrejurul trunchiului avea cam zece centimetri grosime, ceea ce după Clare era suficient pentru a periclita viaţa copacului. în consecinţă, s-a dus la prietenul nostru, doctorul Halpin, a căpătat un bandaj rezistent şi 1-a înfăşurat de multe ori în jurul mesteacănului rănit, ca să-1 protejeze şi să-i ţină cald. Intre timp a alertat şi poliţia, în persoana ofiţerului detectiv Fenton, care nu locuia departe de noi şi care, după ce a inspectat copacul, a declarat că e vorba de „un caz evident de vandalism" şi a lăudat-o pe Clare pentru vigilenţa ei. Mesteacănul a supravieţuit, băieţii nemernici, sau cel puţin unii dintre ei, au fost arestaţi şi cazul a fost închis. Clare a fost şi eroina unei alte drame, care avea legătură cu mine. Când eram mic şi mă ducea în parc, Clare făcea totodată cumpărături pentru mama, folosind în acest scop un

căruţ mult prea mic pentru vârsta mea, dar în care mă sechestra cât timp era ocupată prin magazine să umple coşul voluminos din spatele căruciorului. Ii plăcea să dea de mâncare

păsărilor de pe lacul cel mai de sus al parcului. Raţe erau în amândouă lacurile, dar lebedele nu frecventau lacul cel mare din vale. Clare spunea: „Lebedele sunt păsări capricioase". De data asta, făcuse deja cumpărăturile, umpluse bine coşul din spatele căruciorului şi acum avea în mână nişte pâine veche pe care-o porţiona ca s-o dea lebedelor, pe care le ştia şi după nume, şi după caracter. Pe mine mă parcase la oarecare distanţă de malul uşor înclinat al lacului. Ii auzeam de acolo glasul:
— Nu, Ariei, tu ai primit deja. Nu fi lacom. Acum e rândul lui Beatrice. Şi-acum tu, Talisman, uite, bucata asta e pentru tine. Nu smulge - vezi? aproape că m-ai muşcat. Fii mai delicat! Artemis, hai, prinde-o!
Eu, captiv în căruţ, n-aveam astâmpăr. Dar eram şi curios, fiindcă cele două lacuri erau legate printr-un tunel pe jumătate plin cu apă, care curgea din bazinul superior spre cel inferior. Eram îngrozit de ce vedeam, pentru că-mi imaginam că intru în tunel, că rămân blocat acolo, că mă sufoc sau că mor înecat. Cu toate astea, voiam să văd mai bine gura tunelului, îmi amintesc, aşadar, că am întins un picior, am atins pământul şi am dat vânt căruţului ceva mai aproape de lac; pe urmă, şi mai aproape. Spre consternarea mea (şi a fost prima oară când am avut prilejul să folosesc cuvântul ăsta puternic auzit de la mama), căruţul, care era acum pe pantă, a prins viteză şi, în câteva secunde, a nimerit cu mine şi toate cumpărăturile în lac.
Ferestruica memoriei îmi dezvăluie exact cum m-am trezit în lac, dar nu şi ce s-a întâmplat pe urmă. De acolo înainte începe legenda familiei. Căruţul a intrat adânc în lac, deşertând cumpărăturile, astfel că prunele şi cartofii şi merele se legănau ici şi colo prin apă, spre încântarea lebedelor, iar eu

am rămas prins sub valuri. Atunci, Clare a plonjat în lac si, fiind o înotătoare puternică, ne-a scos din apă şi pe mine, si căruţul, sub privirile unui grup de bătrânei care, alarmaţi de incident, urmăreau cu ochii căscaţi toată drama. Clare a fost declarată „o fată nemaipomenită", iar eu „băiat curajos", fiindcă n-am plâns. Administratorul parcului a fost înştiinţat şi chemat de urgenţă la faţa locului, ca să verifice dacă nu cumva se încălcase vreo regulă. Dar, după ce a cercetat scena acciden-

tului, a lăudat-o pe Clare că a acţionat prompt pentru salvarea fratelui ei şi ne-a oferit „vehiculul parcului", o camionetă, ca să ne transporte repede acasă cu tot cu căruţ, „până nu ne căsăpeşte răceala". Clare era neliniştită la gândul că mama o s-o dojenească pentru cumpărăturile pierdute. Din contră, mama, fericită, a strâns-o în braţe, a dezmierdat-o cu aproape la fel de multă căldură ca pe mine, aşa că sosirea noastră a declanşat multe lacrimi de uşurare, nicicum de supărare, precum şi mulţumiri adresate Providenţei Divine. Cred că incidentul a meritat şi un paragraf în *The North Staffordshire Sentinel.* A avut cu siguranţă parte de cuvinte elogioase rostite de domnişoara King, profesoara de gimnastică de la liceul de fete Sf. Dominic. Clare era deja eleva ei preferată la alergări şi sărituri - a câştigat în total şase cupe şi trofee de argint -, dar domnişoarei King i se ivise acum ocazia să demonstreze că era de importanţă vitală ca „toate fetele să înveţe să înoate". Aşa că toată lumea o stima enorm pe Clare, iar eu mă desratam în lumina renumelui ei.

întâmplarea asta le-a amintit surorilor mele că eu nu ştiam să înot. Elfride înota şi, cu toate că nu se pricepea la craul, pe care Clare îl executa cu multă eficienţă, ştia să înoate şi bras, şi pe spate, şi chiar să plonjeze. Eu nu ştiam altceva decât să bat apa precum câinii, deci era clar că aveam nevoie de o serie de lecţii serioase la bazinul de înot al oraşului. Dar cum? Conform regulamentului municipal, erau zile pentru doamne şi

zile pentru domni. Zilele mixte erau rare, de obicei în unele sâmbete, şi atunci era ceva „infernal", cum zicea mama, insuportabil de aglomerat cu „băieţi grosolani", care aproape sigur erau „murdari" şi îşi etalau „obiceiurile supărătoare". Din pricina asta, acele zile erau excluse. Cei de la municipiu nu prevăzuseră posibilitatea ca fetele să-şi înveţe fraţii mai mici să înoate. Si aşa s-a născut Polly. Surorile mele îmi puneau haine de fetită când dădeau spectacole de teatru organizate chiar de ele, si în care rolurile de băieţi erau rare. Eu jucam de obicei roluri mute - „o doamnă de calitate", „o fată în casă", „o femeie de la ţară", „o avangardistă" (termen încă la modă câţiva ani după ce avangardistele căpătaseră drept de vot la alegerile din 1929), şi chiar un rol de prinţesă cu o replică de un rând: „Vă

puteţi ridica, oameni buni". Purtasem şi fuste, şi cămăşi de noapte, şi pantaloni bufanţi. în afară de asta, trebuie amintit că pe vremea mamei era un lucru obişnuit ca băieţii să fie îmbrăcaţi ca fetele până la vârsta de trei ani sau chiar ceva mai mult, când, în fine, îşi căpătau formal identitatea. Aşadar, n-a fost deloc surprinzătoare ideea să mă îmbrace în fată ca să ocolim regulamentul municipal referitor la baia mixtă. Inutil de adăugat că farsa a încolţit în mintea lui Clare, care din principiu se opunea regulamentelor, considerându-le „contra naturii". în schimb Elfride, care respecta cu stricteţe orice regulă, părintească sau scolastică, se temea să mă conducă pe străzile oraşului aşa deghizat cum eram şi, ajungând la Baia publică Tunstall, să mă strecoare prin uşa rotativă, sub ochiul aprig al doamnei Scurridge, directoarea adjunctă.
Dar atitudinea sigură şi hotărâtă a lui Clare o scotea întotdeauna din impas. Au găsit o rochiţă care nu mai fusese folosită de mult, ciorapi lungi, un basc, sandale, până şi un colier de coral. Costumul de baie era, oricum, unisex (cuvântul ăsta nu se folosea încă) şi aveam un prosop cu iniţiala *P,* cusută cu aţă roşie.

37

PEISAJUL DISPĂRUT

— Ce nume să-i punem? a întrebat Clare.
— Polly, a spus Elfride.
— Excelent! Aşa rămâne!
De vreme ce deja mi se spunea deseori Ponka sau Ponker, Paulie, Paulie-Waulie şi „Bietul Paulie-Waulie", noul nume nu mi se părea cine ştie ce povară. Mama a luat cunoştinţă de planul nostru şi l-a aprobat în taină - ca şi Clare, era în mod instinctiv antinomistă -, dar linia ei oficială era „nu ştiu nimic despre asta".
Prin urmare, am pornit la drum, iar Clare şi Elfride s-au distrat copios. Le plăcea la nebunie să mă strige Polly în auzul tuturor: „Polly, pune-ţi bereta", „Polly, mişcă-ţi mai repede picioarele" şi *„Hai,* Polly!" şi aşa mai departe, toată după-masa. Oricum, buclele mele lungi, de un roşu-auriu aprins, ar fi putut fără îndoială să aparţină unei fete. Dar băteau la ochi. Am trecut fără probleme prin uşa rotativă şi m-am schimbat în cabina lui Clare. Lecţia de înot a mers uşor într-un bazin pe jumătate gol. Dar o fetiţă băgăcioasă din cartier, Cynthia

Chapell, cu care nu eram încurajaţi să ne jucăm pentru că tatăl ei era, după spusele mamei, „francmason de frunte şi nu numai de ochii lumii", a făcut observaţia că mă aflam acolo într-o zi pentru doamne:
— Ce cauţi aici cu scăfârlia ta oribilă ca un morcov? O să
>
ajungi la închisoare fiindcă încâlci regulamentul! - şi atunci, m-a apucat plânsul.
Dar Clare mi-a venit în ajutor înotând fulgerător de repede ca Johnny Weissmiiller în rolul lui Tarzan, şi m-a scos urgent din câmpul vizual al Cynthiei. Mai mult, a lansat un contraatac devastator împotriva fetei ăleia antipatice:
— Nu ştii că n-ai voie cu un colac de cauciuc în partea puţin adâncă a bazinului? i-a zis Clare, foarte inspirată. Sau să porţi pantofi de înot în zilele de lucru ale săptămânii? Mi-e teamă că trebuie să-i spun doamnei Scurridge.

Asta a facut-o pe Cynthia să plângă şi n-am mai auzit nici i comentariu din partea ei. Ne-am întors acasă triumfători. Dar nu prea mai aveam chef să repet înşelătoria de la bazin, neplăcându-mi să mi se spună Polly. La scurt timp după aceea, municipiul a deschis Baia mixtă pentru juniori şi am început să înot legal. însă povestea a intrat în saga familiei şi tot mi s-a mai spus uneori Polly, nu doar de către surorile mele.
Clare şi Elfride mă duceau în parc în fiecare sâmbătă şi în fiecare zi când aveau vacanţă şcolară. Aproape peste drum de unde stăteam noi, exista o portiţă de fier în grilajul parcului. Aceasta era deschisă de la opt dimineaţa până la apusul soarelui şi dădea în zona sălbatică a parcului. In zilele de lucru, locul acela era total la dispoziţia noastră. Ne distram cu jocuri, adesea fantastice, inventate de Elfride, deja „şoarece de bibliotecă", cum îi spunea mama. Clare studia pomii şi mă învăţa cum să mă caţăr în ei, cu toate că, de fapt, era interzis. Pe atunci, îngrijitorii parcului aveau multă autoritate şi erau chiar foarte severi; fuseseră ofiţeri într-un regiment de gardă şi începuseră „jos, în tranşee". Aveau mustăţi scurte, dese şi ţepoase, care, după mama, arătau „de parcă le-ar fi fost bătute pe faţă cu ciocanul, de pe dinăuntru", ceea ce mie, care îi luam cuvintele ad litteram, mi se părea ceva înspăimântător. Nu-

mai că nu veneau niciodată prin părţile sălbatice, pentru că aici nu era nimic de stricat. Luam cu noi o sticlă cu apă într-un coş şi, când ne apuca setea, băgăm în sticlă nişte dropsuri care, dizolvându-se, transformau apa în limonada, oranjadă sau o băutură cu aromă de ghimbir, în funcţie de culoarea dropsurilor: galbene, portocalii sau albe. Băuturile erau gazoase şi destul de bune la gust. Uneori cumpăram fructe de sezon, în special prune, şi plăteam un penny pentru o livră, sau le primeam gratuit de la unele magazine sau garaje.

De regulă mâneam dulciuri sâmbăta dimineaţa, după ce primeam banii de buzunar. Eu am început cu jumătate de

penny când aveam cinci ani şi suma a crescut cu o jumătate de penny pe an. Ceilalţi primeau mai mult - cât, nu ştiu. Cumpăram dulciurile de la doamna Keely din King William Street. Mama o considera „femeie necurată", şi sigur că aşa era, şi nu era exclus să fi fost chiar vrăjitoare într-o altă viaţă. Era posacă, ţâfnoasă şi mirosea tare de tot - fără îndoială a băuturi spirtoase şi alte lucruri. Dacă o provoca vreun „afurisit de băiat", trăgea o înjurătură. Pe de altă parte, dulciurile ei erau mai ieftine ca oriunde, le vindea în cantităţi minuscule, îţi împacheta bomboane în valoare de un sfert de penny într-un cornet de hârtie şi porţiile erau generoase.

Bomboanele erau foarte variate: drajeuri acidulate cu gust de pară, bomboane cu mentă, cu anason, „ochiul-boului", dropsuri cu gust de lavandă, bomboane cu gust de banană, bomboane mari, tari şi rotunde care-ţi umpleau gura, drajeuri în formă de zmeură - toate erau bomboane pe care le sugeai, şi durau, garantat, cel mai mult până se terminau. Doamna Keely mai avea şi bomboane asortate de lemn dulce, fondante dolly de toate formele şi culorile, şireturi şi cordoane de mestecat, tot din lemn dulce, prăjiturele şi acadele Brazii (scumpe, deci de evitat), nuci glasate cu miere, cuburi de gheaţă cu cocos (mult timp preferatele mele), praline de ciocolată cu nuci, migdale prăjite şi glazurate cu zahăr, minuni din marţipan, ciocolată spartă (ieftină, dar de calitate inferioară), diverse caramele, în hârtie sau fără, dulciuri din melasă (în hârtie), acadele din melasă, sparte cu un ciocan de argint, şi multe alte bomboane de rupt dinţii. Mărci ca de pildă Quality

Street, ca să nu mai vorbim de Cadbury's Roses, erau prea scumpe. La fel şi pralinele de ciocolată în cutii ca Milk Tray sau Black Magic, noutăţile vremii. Dar găseai batoane de ciocolată în hârtie, marca Fry, care costau doar jumătate de penny, şi rahat turcesc pentru un penny. Mi-aduc aminte când a apărut prima oară Marş Bar şi cum în anul următor rivalul

Milky Way a dat replica. Astea costau un penny. într-un an a apărut un nou fel de ciocolată albă, care se cumpăra cu porţia dar nu în hârtie. Elfride era foarte încântată de noutatea asta, fiindcă îi plăcea tot ce era alb, adică „pur". Dar când a sosit acasă cu porţia ei, a descoperit pe imaculata ciocolată amprentele doamnei Keely, şi a declarat plângând că nu era de mâncat.

— Ce prostii vorbeşti! Ce nonsens! a exclamat veselă Clare. A luat bucata de ciocolată şi a pus-o sub robinet. Dacă nu vrei s-o mănânci tu, am s-o mănânc *eu*

Cuvinte ca „nonsens" pătrunseseră în vocabularul fetelor din povestirile pe care le citeau la şcoală. Eu am unele lacune bizare în privinţa literaturii pentru copii şi cred că asta se explică prin faptul că părinţii mei, care aveau opinii stricte despre ce era şi ce nu era adecvat, ridicau adesea obiecţii în legătură cu diverse texte. Astfel, *Călătoria pelerinului** nu era acceptată, desigur din motive religioase. Nu-nţeleg de ce nu erau de acord cu *Vântul prin sălcii***,* pentru că tata era mare admirator al ilustratorului Arthur Rackham, şi chiar îl venera pe Sir John Tenniel, care l-a ajutat pe Lewis Carroll să dea viaţă cărţii lui *Alice în ţara minunilor* - pe care n-am citit-o niciodată.

Pe tata îl interesau epoca anglo-saxonă şi epoca medievală, de unde numele Elfride si cel de-al doilea nume al meu, Bede. Mama ne-a povestit că tata ar fi vrut să-i dea Elfridei numele Frideswide, iar mie Egfrith, dar cred că era vorba de o strălucită hiperbolă. Nu învăţasem încă să citesc când tata

* Roman alegoric de John Bunyan (1628-1688), scriitor şi predicator englez.

** Celebru roman pentru copii de Kenneth Grahame (1859-1932), scriitor scoţian.

mi-a adus o minunăţie de carte despre regele Alfred, cu nişte ilustraţii superbe, unde se vedea cum saxonii se războiau cu invadatorii danezi. Intr-una din ele, un luptător danez era împins (în mod implacabil) cu enormă cruzime într-o groapă cu şerpi care şuierau; imaginea asta mi-a rămas întipărită în memorie. Prima carte pe care am citit-o în întregime, călăuzit de tata, a fost o ediţie simplificată a cronicilor lui Froissart, cu poze frumoase, dintre care una senzaţională cu bătălia navală de la Sluys, pe care am copiat-o de multe ori. îmi mai amintesc de versiunea pentru copii din *Idilele regelui"*, cu imaginea minunată a braţului care se întinde din mlaştină pentru a primi sabia regelui Arthur. Mama mi-a citit versurile-cheie de nenumărate ori.

Dar dacă mi-au scăpat unele cărţi clasice pentru copii, m-au delectat altele, care în mod normal nu nimeresc în mâinile copiilor. Clare avea o colecţie bogată de povestiri pentru şcolari, începând cu Angela Brazii. Unul din motivele pentru care „cenzura" o îngăduia pe Brazii era faptul că povestirile ei te purtau fiecare într-un alt loc, astfel încât autoarea avea prilejul să dea pe nesimţite cititorului noi informaţii geografice şi istorice. Clare era de părere că Brazii prea căuta „să intre sub pielea tuturor", dar recunoştea că „deapănă frumos" poveştile, în cea situată la Napoli, era un episod fascinant (ilustrat) în care o fată de paisprezece ani se ascunde într-un imens vas de grădină italian. Asta mi-a trezit interesul, dar în zadar am căutat ceva asemănător prin cartierul meu. Când l-am întrebat pe tata, mi-a răspuns:

— Wedgwood a făcut un vas şi mai mare pentru regina Victoria, dar băieţaşii n-au voie să se apropie de el.

Si cu asta, basta, discuţia s-a încheiat.

* *Idylls ofthe King,* ciclu de douăsprezece poeme narative de Alfred Tennyson (1809-1892), care repovestesc legenda regelui Arthur.

După Brazii, urma ca favorită Dorita Fairlie Bruce, care scria cărţi despre o fată sprintenă şi jovială cu numele de Dimsie - *Dimsie la şcoală, Dimsie avansează, Dimsie în clasa a şasea* şi aşa mai departe. După aceea, veneau cărţile captivante scrise de Elinor Brent-Dyer, începând cu *Şcoala din cabană,* despre nişte surori orfane care înfiinţează o şcoală în

Tyrolul austriac, în apropierea unui sanatoriu pentru tuberculosi. Erau descrise cu lux de amănunte produsele austriece de patiserie şi aflai cât de bună e cafeaua austriacă (cu frişca), dar unul din subiectele de bază era că, atunci când creşteau, fetele mai frumuşele se măritau cu doctori de la sanatoriu. Mai târziu, am înţeles că lectura acestor povestiri urmată de discuţii pe marginea lor cu surorile mele mi-a dat, pe nesimţite, informaţii preţioase despre mintea feminină, ceea ce explică de ce-mi plac atât de mult femeile şi de ce prieteniile noastre sunt atât de calde.

In fine, când vremea era frumoasă, ne luam cărţile şi le citeam în parc, adesea cu voce tare. Când Clare a descoperit povestirile lui Arthur Ransome despre Lake District, am încercat să punem în scenă unele episoade şi să le jucăm acolo, în sălbăticia parcului, imaginându-ne că ne aflam în decorul din Westmorland, şi ne urcam în bărci pe lacul de jos, închipuindu-ne că erau bărci cu vele. Fetele erau atât de înnebunite după *Rândunele şi amazoane,* că au cumpărat cartea de la anticariat, şi când a apărut *Valea rândunelelor,* neavând destui bani, au împrumutat exemplarul de la biblioteca din Tunstall şi au copiat, pe rând, în caietele lor de şcoală, tot textul. Munca asta aproape incredibilă, sau aşa mi se pare mie acum, trebuia terminată în două săptămâni şi cartea dusă înapoi la bibliotecă, ceea ce a însemnat şi sesiuni nocturne de lucru, de care părinţii n-au ştiut. Pe urmă, având textul, l-am citit în repetate rânduri şi am învăţat multe pasaje pe de rost. Tot acest efort oglindeşte interesul şi timpul pe care surorile mele le dedicau cărţilor preferate, pasiune pe care mi-au transmis-o şi mie.

Elfride se ocupa cel mai mult cu scrisul. Din mâna ei mică şi frumoasă, ieşea un scris citeţ, elegant. Clare scria mai dezordonat, aşa cum îi stă bine unui poet; cam pe atunci începuse să scrie un poem epic în genul celor scandinave, intitulat *Finn,* despre aventurile unui navigator norvegian, o saga măreaţă pe care n-a terminat-o, dar la care nici n-a renunţat vreodată. Şi Elfride scria poezii, însă pe ea o interesa mai mult decât pe Clare meşteşugul scrisului, activitatea însăşi de a scrie. în timp ce lui Clare îi plăcea să colecţioneze frunze, flori uscate, trifoi, pietricele, mostre rare de scoarţe de copac, fosile şi in-

secte, lui Elfride îi plăceau creioanele meticulos ascuţite, gumele curate, cernelurile, caietele pentru notiţe şi toate felurile de hârtie de scris - elemente ale unui scriptoriu modern. Pupitrele aveau mare însemnătate pentru ea. La fel şi plicurile, scrisorile şi orice fel de articole de poştă, ca de exemplu ştampilele de cauciuc. îi plăcea mirosul acestor obiecte când erau noi, şi mie la fel. Adora curăţenia, ordinea, coloanele lungi cu toate rândurile perfect aliniate la marginea din stânga, şi se învăţase să scrie pagini întregi în linie dreaptă pe hârtie albă, fără să aibă nevoie de linii trase în creion.

Şi Elfridei, şi lui Clare le plăcea să deseneze diagrame cu creionul şi apoi să treacă toate denumirile în cerneală - la botanică, geografie, matematică, sau pentru alte scopuri. îmi arătau şi mie cum să fac. Da, de la ele am învăţat totul în orele lungi petrecute în parc: sub soarele primăverii, în nesfârşitele după-amiezi de vară. Istoria şi geografia erau pe locul întâi. Elfride m-a învăţat istoria metodic, domnie după domnie, culminând cu gloriosul secol XVIII, când Imperiul s-a extins în lume. îmi erau cunoscute nume ca Blenheim, Plassey, Quebec, Bătălia de la Saintes, precum şi Blake şi Clive, Marlborough, Pitt cel Bătrân.

Lecţiile despre natură pe care mi le dădea Clare erau mai puţin sistematice, mai însufleţite. Putea să înceapă pe nepregă-

tite cu o prelegere înflăcărată despre nori, sau despre varietăţile de ferigă, sau despre straturile geologice. O pasionau dinozaurii cu multe decenii înainte ca subiectul să fie la modă. Aşadar, *Tyrannosaurus rex* şi pterodactilele mi-au populat copilăria alături de soldaţii şi amiralii georgieni. Surorile îmi împărtăşeau imensa lor plăcere de a învăţa lucruri noi la scoală. Asa făcea şi mama când mă învăţa cuvinte mai deosebite şi expresii ciudate. Clare şi Elfride îmi umpleau capul cu tot felul de informaţii care li se păreau lor importante. Mă puneau să învăţ versuri pe de rost, şi am învăţat conjugări şi declinări în latineşte înainte să pot citi în engleză; chiar şi puţină greacă, îmi citeau şi din *Povestiri după Shakespeare,* de Charles şi Mary Lamb, acea magică fereastră batantă care-ţi oferea liber acces la marea sălbatică a celui mai strălucit scriitor.

A venit şi ziua când am fost destul de mare ca să merg

singur în parc. Cititorul trebuie să mă ierte dacă fac mici salturi înainte şi înapoi în timp, conducându-mă mai degrabă după logica topicii şi topografiei, decât după cea strict cronologică. Dacă stau şi privesc în urmă, mă uimeşte *C3X3.* libertate am avut în copilărie, *czt* de puţin supravegheat am fost şi cât de încrezători erau părinţii mei că n-o să mi se întâmple nimic râu. Copiii de azi sunt, prin comparaţie, prizoneri ai răului care bântuie lumea. Eu n-am fost niciodată brutalizat. N-am cunoscut - şi nici n-am auzit - de vreun copil care să fi fost. De crime nici nu se pomenea. La noi acasă uşile nu erau încuiate decât dacă plecam în vacanţă. Dacă pierdeai un lucru pe stradă, persoana care-l găsea se străduia să afle unde stai ca să ţi-l înapoieze. Sărăcie era peste tot, dar la fel erau şi cele zece porunci. Dumnezeu vedea tot ce faci sau ce nu faci. Toate poveştile, cărţile, piesele de teatru şi filmele - mă simt tentat să adaug şi articolele de ziar - aveau un mesaj moral, implicit sau direct. Pe nici unul dintre copiii pe care-i cunoşteam

eu nu l-ar fi dus mintea să şterpelească ceva prin magazine, darămite să se şi laude cu o asemenea faptă, aşa cum se zice că fac mulţi copii ai zilelor noastre. Pedeapsa ar fi fost extrem de severă, atât morală, cât şi fizică, şi toată familia ar fi avut de suferit. Puşcăriaşii de atunci erau 5% faţă de cei care stau azi după gratii. Dacă cineva trecuse prin închisoare, familia lua măsuri disperate să nu se afle. Mama vorbea în şoaptă despre lucruri din astea, ca şi cum se petreceau pe tărâmuri îndepărtate.

Şi totuşi, mama prefera să vadă că mă duc în parc cu „un prieten". Prietenul cel mai la îndemână era Teddy Stone, un băiat de vârsta mea, de pe aceeaşi stradă. Era puternic, răbdător, echilibrat, rezonabil, uşor de convins, mereu în toane bune şi monumental de nătâng. Mintea îi mergea încet, ca o locomotivă de manevră care înaintează pe şine predestinate să ducă la concluzia inevitabilă, pe care o ghiceai cu mult înainte să ajungă el acolo. Pe deasupra, era neîndemânatic. Cum punea mâna pe o jucărie, o şi strica. Nasturii, şireturile, cravatele îl zăpăceau. Şi asta era ceva straniu, fiindcă vestimentaţia juca un rol de frunte în gospodăria familiei Stone. Domnul Stone era un bărbat destul de tăcut, retras, interesant în

special datorită unui set de mici medalii de război pe care Teddy mi le-a arătat cu mândrie; avea un post de conducere pe undeva, aşa că sigur nu erau săraci. Se vorbea, într-adevăr, că familia Stone plănuia „să cumpere un automobil", însă până la urmă au renunţat. Dar de zilele de naştere şi chiar de Crăciun, Teddy şi fratele lui mai mare, Fred, un adolescent înalt şi lugubru, primeau de obicei haine, nu daruri adevărate. Mama spunea că aşa ceva e revoltător.

— Teddy, ce-ai primit de ziua ta?

Teddy răspundea, imitându-şi mama:

— O pereche splendidă de ghete noi.

Fred a primit „o haină de ploaie Burberry clasa întâi". La ei „darurile" includeau şosete şi cămăşi, butoni, bretele, până si periuţe de dinţi.

Asa funcţiona mintea doamnei Stone. Mama nu comenta, dar mie, care surprindeam imediat până şi cea mai măruntă inflexiune a opiniilor ei, îmi era limpede că îşi dispreţuia vecina. Nici eu nu mă dădeam în vânt după ea din diverse motive şi evitam pe cât posibil să pun piciorul în casa lor, chiar în curtea din dos sau în grădină. In primul rând, doamna Stone (Laetitia, nume pe care nu-l folosea nimeni; în rarele ocazii când i se adresa, domnul Stone îi spunea Letty, ceea ce le făcea pe surorile mele să chicotească necontrolat) avea un câine, Boy - o creatură furioasă, care făcea permanent un zgomot înfiorător, dându-ţi impresia că e gata să muşte pe oricine în afară de stăpâna lui. Avea un nas oribil, pe care şi—l schimonosea de arăta ca un *snowl.* Asta era un cuvânt inventat, spre încântarea mamei, de mine personal. Dar nu-l luam în glumă pe Boy. Mi-era tare frică de el, cu atât mai mult cu cât doamna Stone nu făcea nimic să-i mai potolească ostilitatea. „Cred că nu-i place de tine, Paul", zicea ea triumfătoare. „Şi mă întreb de ce" - ca şi cum creatura asta detestabilă i-ar fi depistat fără să dea greş pe oamenii răi. II muşca şi pe Teddy, dar atunci spuneau că „se joacă". Numai că Boy nu era defel un câine jucăuş, sau ăsta era genul lui de joacă - să muşte. Doamna Stone era profund suspicioasă cu privire la relaţia mea cu Teddy. El era cu şase luni mai mare ca mine, dar în ochii ei aveam o influenţă proastă asupra lui şi era sigură

că din cauza mea „săracul Teddy o să dea de bucluc" sau o să capete „obiceiuri proaste". Sigur, se întâmpla frecvent să iau conducerea, de vreme ce Teddy nu prea avea iniţiative proprii. Dar nu era lipsit de unele calităţi. Fluiera grozav de tare. Mai ştia să facă o pocnitură răsunătoare, băgându-şi un deget în gură. Avea, într-adevăr, un repertoriu nesfârşit de sunete,

printre care şi mârâituri fioroase, cărora le dădea drumul când ne luptam cu soldaţii noştri de jucărie. Aceste strigăte războinice erau variaţiuni ale lui *drrr-drrr-yoowole-dsyssss-drrryowll-yowl,* însoţite de expectorări şi răsuflări greoaie. Lui Teddy îi plăceau la nebunie zgomotele astea şi eu n-aveam nimic împotriva lor, dar când le auzea mama, le declara „reprobabile" şi „dezgustătoare". Ba mai mult, nici doamnei Stone nu-i plăceau, de vreme ce următoarea ei litanie de plângeri despre proasta mea influenţă asupra lui Teddy conţinea un nou punct: că-l învăţam pe Teddy să scoată „sunete triviale" - în care „trivial" însemna grosolan şi vulgar. Acuzaţia asta de neînţeles m-a lăsat perplex şi mut. Teddy n-a zis nici el nimic; se obişnuise să facă pe surdul când îşi auzea mama recitând litaniile. O accepta ca pe un fapt de viaţă inevitabil. Chiar că nu l-am auzit niciodată pe Teddy referindu-se la mama lui. Noi doi ne împăcăm de minune. Uneori, din nebăgare de seamă, făcea câte o boacănă. Nu avea niciodată intenţii rele, nu era maliţios, doar foarte împiedicat. îşi rupea hainele, se umplea de noroi, îşi julea genunchii. (Pe vremea aceea, băieţii purtau pantaloni scurţi şi şosete lungi.) O dată a căzut dintr-un leagăn şi s-a ales cu o vânătaie urâtă la ochi. Când se întâmplau lucruri din astea nefericite, doamna Stone pe mine dădea vina. A lăsat să se înţeleagă că-l pocnisem eu în ochi. Atunci a fost singura dată când Teddy a rupt tăcerea:

— Leagănul, mamă, doar ţi-am spus. Paul şi cu mine nu ne batem niciodată. N-avem de ce.

îmi era groază de predicile doamnei Stone.

De fapt, nu puneam piciorul în casa lor decât dintr-un singur motiv. Pereţii nu erau plini de picturi, desene şi gravuri, ca la noi, dar aveau la bucătărie, deasupra sobei de gătit, o copie, sau o gravură pe oţel. Se numea *Bâlciul deşertăciunilor* şi arăta o procesiune a deşertăciunii lumeşti, în frunte cu o

femeie înaltă, mondenă, sumar îmbrăcată cu o rochie de seară

dincolo de limitele bunei-cuviinţe. Tabloul era plin de personaje imorale; erau şi draci. îmi plăcea nemaipomenit. Ce vedeam eu acolo compensa mârâitul lui Boy şi vorbăria lui ‚Letty". Oare tabloul ăsta ameninţător fusese alegerea ei, sau a domnului Stone? Nici casa, nici felul lor de viaţă nu sugerau vanitate sau comportament exotic - chiar pe dos. înfăţişarea doamnei Stone nu era câtuşi de puţin memorabilă. Adevărul e că n-o priveam niciodată în faţă când îmi adresa reproşurile, ceea ce pentru ea însemna că admiteam că greşisem. Spunea că arăt ca un „câine bătut", dar nu prea înţelegeam cum venea asta. I se întâmpla şi lui Boy?
A urmat „accidentul". într-o dimineaţă, puţin după ora opt (eram în vacanţă), am căutat cu Teddy poarta de fier din grilajul care împrejmuia partea sălbatică a parcului. La ora aia ar fi trebuit să fie descuiată, dar nu era şi atunci am spus:
— Venim mai târziu.
Dar Teddy primise, cu totul neaşteptat, un zmeu de la un client al tatălui lui si era nerăbdător să-l încerce cât mai bătea puternic vântul. Mi-a zis:
— Putem sări gardul.
Mie lucrul ăsta mi se părea pe cât de greu, pe atât de primejdios, pentru că barele grilajului aveau cam cinci picioare înălţime şi vârfuri ascuţite. Am refuzat categoric şi i-am spus să nu cumva să încerce asa ceva:
— Ce-o să zică mama ta dacă află?
La care, spre surprinderea mea, a răspuns:
— S-o ia naiba!
Era o frază teribilă, care m-a şocat profund şi pe care Teddy trebuie c-o prinsese de la fratele lui mai mare sau de la taică-său. Pe urmă s-a căţărat anevoie pe grilaj, a ajuns sus de tot, splendidele lui ghete noi-nouţe au alunecat şi, după o clipă, a căzut. Vârful de fier al barei i-a străpuns palma dreaptă şi aşa, răstignit, atârna cu o expresie buimacă, proptit de

grilaj. N-a scos nici un cuvânt, n-a ţipat, ci a început să-şi ridice uşor mâna şi s-o scoată de pe vârful barei. L-am ajutat

şi eu şi mâna a fost eliberată, dar trebuie să fi fost cumplit de dureros. Dar nu s-a plâns deloc, cu toate că sângele şiroia şi îi pătase zmeul. L-am dus repede acasă, lăsând în urmă o dâră de pete de sânge. Cu o mână îi sprijineam braţul rănit, iar în cealaltă îi duceam zmeul.
Nu ne-am întâlnit cu nimeni în afară de un bătrân, care a spus:
— Ehe, băiete, ai dat de mare bucluc, să ştii!
Exact la asta mă gândeam şi eu.
Intrarea în casă a fost dramatică. Doamna Stone a tras un ţipăt. Boy s-a ghemuit şi Fred a comentat:
— Cu siguranţă că o să se infecteze. Poate o să trebuiască să-ţi amputeze braţul, Teddy.
Vorbele astea au facut-o pe doamna Stone să-şi verse toată mânia pe mine, culminând cu:
— Şi uite cum arată zmeul! E plin de sânge!
Teddy tăcea. N-a scos o vorbă. Nici atunci, nici mai târziu. A fost chemat de urgenţă doctorul Halpin, care a anunţat că rana era „din fericire superficială", aşa că încetul cu încetul spiritele s-au calmat.
Mama mea n-a spus decât atât:
— De ce-l obligă să poarte ghetele alea îngrozitoare? Nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat dacă era încălţat cu nişte pantofi uşori, ca toţi băieţii.
N-am mai văzut niciodată *Bâlciul deşertăciunilor.*

CAPITOLUL TREI

Artilerie grea pentru biserică

Nu v-am spus încă nimic despre clădirea care ne domina viaţa şi cartierul: biserica catolică. Era enorm de mare şi foarte aproape de noi. Doar două case ne despărţeau de biserică. Una era a familiei Handle, oameni înstăriţi, cu acţiuni la o fabrică de ceramică prosperă şi alte afaceri. Cred că doamna Handle era invalidă şi nu se scula de pe canapea, fiindcă n-o vedeam aproape deloc, cu excepţia momentelor rare când o zăream înfofolită într-o blană, urcând în automobil. Domnul Handle era corpolent, avea prestanţă şi fuma ţigări de foi. Aveau un singur copil, o fetiţă pe care o chema Geraldine. Dacă avea prieteni, Geraldine era dusă la ei cu maşina, pentru că nu se amesteca niciodată cu copiii din cartier. Oricum,

mie nu mi se dădea voie să mă joc cu ea, deoarece domnul Handle era francmason, chiar „mare francmason" (ceea ce iar nu pricepeam, fiindcă nu te izbea altceva decât că era mic de statură). Mama spunea că soţia lui era „dificilă", sau „un caz aparte", aşa că pentru mine doamna Handle era ceva foarte misterios. Geraldine scotea limba la mine, ceea ce mie mi se interzisese întotdeauna cu multă stricteţe, aşa că în ochii mei era o prost-crescută. Când au început să mă pasioneze cărţile *William*,* am asemuit-o pe Geraldine cu răzgâiata Violet

* Cărţi de povestiri umoristice de Richmal Crompton (1890-1969) despre şcolarul William Brown.

Elizabeth Bott, care amenința necontenit: „O să sip ş-o să sip cât o să mă şină gura".

Lângă familia Handle, dar de partea cealaltă, se afla casa parohială, şi apoi biserica însăşi. Având în vedere că a fost prima biserică de care am fost conştient, şi în acelaşi timp cea la care mergeam noi, ea a devenit pentru mine prototipul, exemplul standard de biserică, etalon pentru toate celelalte. Când m-am făcut destul de mare ca să capăt puţină libertate de mişcare, intram acolo la orice oră si în fiecare zi. Devenise locul meu sacru de joacă. Splendoarea şi imensitatea ei erau acum lucruri de la sine înţelese, obligatorii, deşi, după mama, biserica asta era „un fenomen" şi „o extravaganţă". Dar adevărul e că pentru mine a fost şi rămâne până în ziua de azi o biserică extrem de neobişnuită. Cât despre tata, el o privea şi ofta din greu. II apăsa, îl neliniştea, şi cred că-i ataca cele mai profunde sensibilităţi estetice. în public însă, n-ar fi zis niciodată ceva rău despre ea: văzuse prea multe biserici medievale distruse în Flandra în timpul celor patru ani petrecuţi pe front ca să se plângă de această vastă biserică nouă. II cita pe Iov: „Domnul ne dă biserici şi Domnul ni le ia. Binecuvântat fie numele Domnului"" (Iov 1, 21).

Biserica era opera unui singur om: părintele Patrick Joseph Ryan, paroh laTunstall între 1903 şi 1951. Ocupase deja timp de treizeci de ani postul ăsta când ne-am mutat noi la Potteries, şi plănuise încă dinaintea Primului Război Mondial să ridice o biserică nouă, grandioasă. De fapt, şi-a atins în mod remarcabil scopul în numai şase ani, între 1925 şi 1930, dar tot se

mai ocupa cu unele retuşuri când a intrat în scenă tata, şi l-a numit de îndată consilier artistic, o sarcină pretenţioasă şi ingrată (şi, inutil de adăugat, neremunerată).
* Este de fapt o adaptare a versetului: „Domnul a dat, Domnul a luat; fie numele Domnului binecuvântat!"

Aşadar, părintele Ryan era într-un continuu du-te-vino la noi în casă. Am recunoscut de la bun început în el un om de valoare, primul pe care-l întâlnisem până atunci în afară de tatăl meu. Era scund dar puternic, musculos, sever, cu sprâncene stufoase, saşiu, şi radia autoritate: spirituală, practică şi, aşa mi se părea mie, supranaturală. Tata era de asemenea un om foarte hotărât, obişnuit şi el să-şi exercite autoritatea, aşa că erau pe picior de egalitate. Ii spunea lui tata „Willie", dar tata nu-i tăspundea cu „Paddy" şi nici cu „PJ" (după modelul irlandez). I se adresa mereu cu „părinte" sau, dacă voia să fie sarcastic, „Sfinţia Voastră".
Odată, tata mi-a povestit pe scurt despre originea bisericii noastre.
— Micuţule Paul, aici e vorba de entuziasm combinat cu o doză excesivă de orgoliu personal. Părintele Ryan a vrut să-i întreacă pe toţi protestanţii şi să construiască cea mai mare biserică din district. Aşa că l-a angajat pe arhitectul J.S. Brocklesby, fără intenţia de a-i urma planul. Bătrânul Brocklesby era un om înţelept, care-şi ştia meseria, dar Sfinţia Sa l-a plimbat prin Europa - Italia, Germania şi mai ştiu eu pe unde - în căutate de modele de copiat. Şi modelele erau din ce în ce mai mari.
Brocklesby i-a spus: „Opriţi-vă, părinte, că doar nu facem o catedrală". „Ei, sigur", a răspuns el, „dar într-o bună zi o să fie catedrală, şi, dacă-i prea mare, o să vezi c-am s-o umplu, fiindcă Potteries e plin de suflete care de-abia aşteaptă să intre în Biserica Mamă". „Ei bine, în cazul ăsta", i-a zis Brocklesby, „o să fiţi nevoit să-i faceţi o fundaţie masivă de beton, care să poată susţine o asemenea greutate. Terenul dumneavoastră e ciuruit de galerii miniere la numai câţiva metri sub pământ".
Aşa era. Regiunea Potteries - adică cele şase oraşe din care era compusă, Tunstall, Burslem, Hanley, Stoke, Fenton şi Longton - se afla deasupra terenurilor celor mai bogate în

cărbune din Anglia, vestitul Cordon Negru. Erau multe straturi de diverse grosimi, ajungând până la vreo nouă metri. Se spunea că „nicăieri nu mai găseşti aşa ceva". Potteries era, aşadar, un loc renumit şi punea zilnic la dispoziţia meşterilor olari douăsprezece tone de zăcăminte de cărbuni ca să producă o tonă de cărbune rafinat, menit să treacă prin arderi repetate. Materia brută era ieftină, întrucât o aveau exact sub picioare, şi primii olari se ocupau chiar ei cu mineritul. Exploatarea cărbunelui la adâncimi atât de superficiale, începând cu secolul XVI, a pus în pericol orice construcţie ridicată pe acel sol. Din pricina asta, oraşele au suferit o permanentă tasare a pământului. Unele case au avut nenorocul să se prăbuşească şi se puteau pur şi simplu scufunda într-o groapă. Bogaţii îşi făceau case departe de vechile straturi excavate.

— Aşa că, ascultă ce-ţi spun, Micuţule Paul, mi-a zis tata, s-a luat hotărârea, adică Sfinţia Sa a hotărât să se aşeze catedrala pe o structură de beton. S-au descărcat acolo mii de tone de beton, şi, după ce a fost aşezat şi s-a întărit, s-a pornit construcţia. Localnicii au fost de părere că betonul va modifica alinierea iniţială a caselor şi, mai ştii?, poate că aşa s-a şi întâmplat. Părintele Ryan a râs şi a spus: „Asta e *atracţia* Bisericii". Şi a adăugat: „Să lăsăm asta în mâinile Domnului atotputernic".

Zis şi făcut. Şi s-au apucat de construit. Părintele Ryan a găsit o carieră de piatră în Derbyshire, unde i s-a oferit nişte granit superb la un preţ de nimic. Era uns cu miere când voia el să obţină ceva. Dar nu se putea decide dacă-şi dorea o biserică în stil gotic sau baroc. Adevărul e că le dorea pe amândouă. *Şi pe amândouă le-a avut!*A făcut un turn gotic la care a adăugat un alt turn pentru baptisteriu, cu vârf conic. Apoi a pus trei cupole deasupra naosului. Inchipuie-ţi ce curaj! Brocklesby l-a întrebat „Şi unde pun altarul principal?" La care Sfinţia Sa a spus: „Vai, am uitat de altar. Mai fa încă o

„di- în momentul ăla, bătrânul Brocklesby şi-a anulat 'ontractul şi, supărat, şi-a pus coada pe spinare şi a plecat. Iar Hntete Ryan a construit singur o jumătate de cupola. Aşa

S Ltai tu acum în faţa ochilor, Micuţule Paul. Un turn *IZ* si trei cupole jumătate. Un hibrid arhitectural. O corcitură'estetică. O mostră de nonsens artistic. Dar, recunosc, ceva remarcabil.

__Mie-mi place, am zis.

_ Foarte bine, a răspuns tata. E bine să-ţi placa mereu arta unui spirit onest, executată cu energie.

_ Ce fel de coadă ?

— Cum?

— Cea pe care şi-a pus-o pe spinare.

Pe tata l-a pufnit râsul.

— Mai toţi arhitecţii fac aşa. In special când au treaba cu oamenii Bisericii.

Dar eu tot n-am priceput.

Mi-am dat seama încă de pe atunci că părintele Ryan realizase ceva extraordinar. Nu le e dat multora să ndice o

catedrală. Singuri. Ei bine, chiar singur n-a fost el. Ajutorul pe care l-a obţinut a fost, într-adevăr, partea cea mai remarcabilă a proiectului realizat. Se credea că toate catedralele medievale au reprezentat opera întregii populaţii locale. Dacă cercetăm mai atent datele, constatăm că lucrurile nu stăteau chiar aşa: erau ridicate de meşteri constructori care-şi angajau lucrători calificaţi, plătiţi conform tarifelor în vigoare. Dar, în câteva cazuri documentate, veneau în ajutor şi localnicii. îl putem adăuga pe părintele Ryan la această categorie. A fost nu numai propriul arhitect, ci şi propriul şef de lucrări. A făcut apel la ajutorul bărbaţilor ajunşi şomeri, în schimbul unei „lefi satisfăcătoare". Cererea de angajare a fost enormă şi preotul a avut de unde alege.

I-a aliniat pe candidaţii mai promiţători şi le-a pipăit muşchii.

— Tu ai forţă, băiete, cum te cheamă? Ia du-te acolo, mai deoparte. Tu, ăla cu părul roşu - eşti cumva din County Cork? Du-te şi tu acolo. Şi pe tine, cu ochii ăia îndrăzneţi, cum te cheamă? Flannaghan? Mama avea un văr de-al doilea, un Flannaghan din Lismore. Pune-te şi tu deoparte. N-am nevoie de nişte prăpădiţi, nici de şmecheri. Vreau să mă priviţi drept în ochi, şi să aveţi mâini şi picioare mari.

Le-a cumpărat cizme noi celor care n-aveau deloc, chiar şi o pereche de pantaloni din catifea reiată. Ii plătea în bani gheaţă, „până la ultimul penny". Asta era vorba lui. Sindicatelor nu le plăcea, dar nici nu voiau să rişte un conflict cu un preot care se bucura de atâta popularitate şi crease, pe deasupra, şi locuri de muncă. Autorităţile mai închideau ochii, iar părintelui Ryan îi convenea de minune.
Avea şi el un ochi „închis" - adică de sticlă. N-a ieşit niciodată la iveală cum îşi pierduse ochiul, poate în perioada tulburărilor din Irlanda. Se zvonea că-şi luase unul ieftin, care nu i se prea potrivea, şi că din cauza asta avea dureri; se zicea că şi—l scotea în stranã să se mai uşureze. Auzind una ca asta,

teroarea spovedaniei mi s-a amplificat. Nu mă puteam imagina în întunericul ăla, singur lângă un om cu o orbită goală, însă de câte ori mă spovedeam nu-mi zicea mai mult decât:
— Foarte bine, copile. Foarte bine, copile. Spune de trei ori *Ave Măria* pentru iubirea Domnului. Şi-acum, du-te, copile, şi să intre un păcătos mare.
Nu numai că angaja şomeri, dar mai bătea şi drumurile Europei să cumpere mobilier şi ornamente sau să găsească artişti şi meseriaşi care să i le facă. Tata îi dădea sfaturi, îi făcea rost de oameni potriviţi, discuta cu el proiectele acestora şi-l ajuta să decidă unde să fie aşezate sau atârnate rezultatele. Se înţelege că părintele Ryan venea foarte des la noi cu câte un plan exploziv. Ora mea de gustare îi convenea şi lui, şi, aşteptându-l pe tata să vină acasă, misteriosul, pătrunzătorul său centru optic mă supunea unei intense cercetări.
— Şi ce mănânci tu acolo? îi spune *Forcei*
Eu preferam *Force,* nu *Cornflakes.* Pe pachet era un cavaler atletic din secolul XVIII, care sărea peste un obstacol. îl chema Sunny Jim. Părintele Ryan a spus:
— Nu-i vorbă, e o imagine plină de energie. Mulţumeşte-i Domnului atotputernic, Paul, că ţi se dă o farfurie plină, pentru că în vremurile astea grele mulţi n-au nici de unele. Asta se numeşte recesiune. în cer nu e recesiune, pentru că sărăcia îi conduce adesea pe oameni la Dumnezeu. Ei, şi în iad, din păcate! Dar cum? O să mănânci şi o felie întreagă de pâine prăjită după toată farfuria asta mare de *Forcei* Păi cu timpul

o să te faci cât un uriaş. După cum vezi, eu sunt un om mărunt, dar am forţă, să ştii. Am crescut cu cartofi, la o fermă din Galway. Dar nu duceam lipsă nici de unt, nici de lapte, slavă Domnului.
Mi-a spus să-i arăt mâinile, cu palmele în sus.
— N-am să-ţi citesc în palmă, asta se cheamă vrăjitorie şi e interzisă de Sfânta Biserică. Dar vreau să-ţi văd degetele.

Uite, ai perniţe alungite la degetele mari de la mâna stângă. Asta înseamnă c-ai să te ocupi cu arta, ca bunul tău tată. Cei cu perniţe plate devin simpli muncitori. Aşa, Paul, acum ştii care-ti este viitorul. Ia de mănâncă să te faci mare si voinic si să te pui în slujba artei pentru Dumnezeu.
Planurile megalomane de construcţie ale părintelui Ryan şi achiziţionarea de *objets d'art* necesitau sume periculos de mari. în consecinţă, subiectul la ordinea zilei a început să fie „Dările". Situaţia asta l-a neliniştit pe tata, care avea obiceiul să-şi achite plăţile de îndată ce-i soseau facturile. Şi părintele Ryan trăgea de el:
— Vai de mine, Willy, nu te mai frământa. O să am eu grijă la predică de datoriile tale.
Duminica, când venea momentul colectei, îşi ieşea cu cea mai mare uşurinţă din rolul de preot, îşi scotea veşmintele sfinte şi făcea el însuşi colecta. Le prezenta pe rând enoriaşilor cutia, holbându-se la fiecare cu singurul ochi rămas viu. Tata spunea că era ceva inacceptabil, dar efectul a fost cel dorit. Ca să fim cinstiţi, predicile părintelui Ryan n-au tratat niciodată tema asta. De fapt, avea două predici şi atât. Dacă era în toane bune, începea cam aşa:
— Gândiţi-vă la infinita, omniprezenta, felurita, inexhaustibila, incalculabila bunătate a Preaputernicului Dumnezeu. Cât de mult o simţim! Cât bine ne face!
Predica asta era scurtă. Cealaltă predică începea cu înspăimântătoarele cuvinte: „Martin Luther!" şi continua cu o incriminare filipică, violentă şi necruţătoare a tuturor formelor posibile de protestantism. Predica asta era mereu lungă, pentru că părintelui Ryan, din ce în ce mai înflăcărat de propriile lui invective, îi veneau în minte noi şi noi nedreptăţi demne de divulgat, noi argumente de băgat în capul de-acum confuz

al enoriaşilor. Uneori dădea să coboare din amvon, dar îl oprea din drum încă un gând şi iar se suia pentru cinci minute de

injustiţii sectare. O dată sau de două ori l-am auzit predicând din altarul principal, înainte de a se termina liturghia.
Olarii, minerii şi familiile lor asistau la toate acestea cu stoicism. Se aflau într-un loc, de fapt la un teatru, unde excentricităţile religioase nu numai că erau tolerate, ci chiar admirate şi aveau ecou în inimile simple ale oamenilor. De aici, din Tunstall, şi-au luat avânt la începutul secolului XIX William Clowes şi Hugh Bourne, după cearta cu metodiştii oficiali din oraş, şi au pornit spre mărăcinişurile din apropiere, îndemnându-i pe creştinii adevăraţi să-i urmeze. Acolo aveau loc „adunări religioase în aer liber". îşi ziceau „metodişti primitivi" şi trăiau în corturi sau colibe de lemn, asta până ce şi-au cumpărat locuinţe în oraş, de cele mai multe ori case particulare, pe care le transformau în capele. Secta asta a înflorit peste tot în Potteries, şi perioada disperată a anilor '30 i-a fost prielnică.
Nu era ceva neobişnuit în Tunstall să vezi pe la colţuri de stradă grupuri de metodişti vorbind îndelung despre Isus sau cântând câte un imn compus de Charles Wesley. Atunci, mama mă apuca de mână şi grăbea pasul. Nu-i plăcea „entuziasmul" religios: era, zicea mama, „prezumţios". Cuvântul ăsta mă deruta complet. De fapt, îi displăceau imnurile - nici o singură dată n-am auzit-o cântând vreunul. Iubirea ei de Dumnezeu era absolută şi constantă, şi aşa a rămas toată lunga ei viaţă, până şi-a dat duhul; era greşit, îmi zicea, să-ţi arăţi demonstrativ credinţa. Ceva, totuşi, mă intriga. Oare oamenii ăştia erau chiar „primitivi"? Eu asociam asta cu „băştinaşii" africani, pictaţi pe corp, cu suliţe în mâini (ca războinicii anglo-saxoni) şi fluturându-şi acele măciuci numite *knobkerries.* Şi chiar trăiau la Biddulph Moor? Auzisem că era un loc sinistru, de proastă reputaţie. Se spunea că descindeau din sarazini, aduşi

de cruciaţi ca prizonieri de război. Vorbeau un dialect de neînţeles şi aruncau cu pietre în străinii care invadau fortificaţiile. Şi alte forme de protestantism şi-au ridicat stindardul.

Existau opt forme de metodism, fiecare mai pură decât precedenta. Tata le numea „pământeşti". Poate că li se năclăiseră bocancii cu pământul noroios din mlaştini, aşa judecam eu. Unii-şi spuneau New Connection, alţii Old Wesleyans. The Kilhamites prindeau aripi şi aşteptau zilnic să revină Isus. Societatea evanghelică Bethel îşi ducea activitatea la parterul unei clădiri din Tunstall. îşi puseseră un afiş mare la fereastră cu textul: Isus e cu ochii pe TINE! Nu-mi plăcea, dar nu ştiu de ce, fiindcă eu îl rugam în fiecare seară pe Isus să mă păzească. Aproape că nu percepeam vreo diferenţă semnificativă între „e cu ochii pe mine" şi „mă păzeşte". Erau multe feluri de baptişti şi lumea spunea *că.-s* tare „aprigi". „Israeliţii britanici" erau puţin numeroşi, dar băteau pe la uşi ca Martorii lui Iehova. Despre ăştia, mama spunea că sunt „rătăciţi" şi „lunatici", iar eu parcă şi vedeam cum bucăţi mici de lună se sfărâmaseră şi-i pocniseră zdravăn în cap. După câte înţelegeam eu, apostolii catolici nu erau deloc catolici, şi nici apostoli. Se zicea că fraţii creştini îsi făceau hainele cu mâna lor, din considerente teologice rafinate. Pe mine lucrul ăsta nu mă impresiona nicicum. Parcă mama nu era şi ea expertă la împletit pulovere, şi spunea în şoaptă „un ochi pe faţă, două pe dos?" (De fapt, spunea: „Nu mă pricep la tricotat, dar tricotez pentru ispăşirea păcatelor".)

Popularitatea acestor secte creştea şi apoi scădea. Pentru ele, Marea Criză economică a fost o binecuvântare: li se alăturau mulţi pocăiţi, dar veneau cu mâinile goale. La capătul străzii King William se vedea dovada necruţătoare că treceam prin timpuri grele. O placă din piatră anunţa, în 1929, că o facţiune baptistă făcea cunoscut că începuse să-şi construiască o capelă măreaţă. Un oarecare Alderman Troughstone aşezase

piatra de temelie. Scheletul din oţel şi beton fusese deja ridicat, şi sub turlă fusese aşezat un balot de cărămidă. Fondurile se terminaseră şi lucrările încetaseră. Terenul, abandonat timp de mai mulţi ani, se deteriorase când l-am descoperit eu. Era locul preferat al unui băiat sălbatic, un adevărat Huckleberry Finn, pe care-l chema Lukey Lockgate, şi de câte ori mergeam pe acolo îşi făcea şi el apariţia, Dumnezeu ştie de unde. Avea o proteză de fier la un picior şi nu cred că mergea

la şcoală. Dar aflam de la el o sumedenie de informaţii, care altminteri nu mi-ar fi ajuns la ureche.
— Pa Snape era cherchelit asară. Şi căzut în canal. A trebiit să-l pescuiască d-acolo.
— Cine mai e şi Pa Snape?
— Da' ce, nu-l ştie pe Snape? Ie olar întâia la Barrington.
(Voia să spună „meşter olar".)
Sau:
— Pe tâta-mare l-a dat afară de la banca Sytch. Gata, au tras perdelele.
Şi, într-adevăr, mulţi bărbaţi erau daţi afară tot timpul. II văzusem şi pe tata discutând cu Sfinţia Sa despre asta, clătinând osteniţi din cap. Dar ce legătură avea cu perdelele? Lukey n-a putut să mă lumineze. In schimb, ca o dovadă de prietenie, mi-a dat acadeaua lui pe jumătate suptă.
In semn al atitudinii sale militante, părintele Ryan organiza adesea procesiuni care porneau de la biserică pe la jumătatea slujbei principale de duminică, cu stindardele desfăcute, cu sfânta împărtăşanie purtată la înălţime şi cu participarea tuturor enoriaşilor, care-şi târau picioarele în urma părintelui şi cântau alături de el imnul *Credinţa străbunilor noştri.* Era un imn contestatar, care glorifica fermitatea papiştilor în perioada legilor penale. Acest imn este azi interzis în numele intereselor ecumenice, dar atunci îl cântam cât ne ţineau plămânii, ca să le facem sânge rău protestanţilor. Părintele Ryan

conducea procesiunea de-a lungul străzii King William, din cauza numelui - infam în analele catolice -, întrucât William III ieşise învingător la Boyne, surpând astfel cauza catolicilor irlandezi. (Strada purta însă numele lui William IV, inofensivul „rege marinar", care n-a făcut nimic altceva decât nenumăraţi bastarzi, lucru ignorat de Sfinţia Sa.) Un alt motiv era că procesiunea trecea şi pe lângă şantierul capelei abandonate, şi revenea apoi la enorma biserică a părintelui Ryan, acum terminată, grandios înfrumuseţată, „victorie obţinută cu artileria grea", aşa cum îi plăcea vicarului să se exprime. Mie mi se părea o splendidă figură de stil, pentru că îmi şi imaginam tunurile lui Nelson sus, în turnul bisericii, bombardând mulţimea înfuriată a protestanţilor.

Vicarul, părintele Corcoran, avea multe de suportat din partea autocraticului şi ambiţiosului său stăpân. Lua însă lu-

crurile uşor. Era cel mai pistruiat om pe care l-am văzut vreodată, „o capodoperă de pigmentaţie maronie", cum zicea tata. Până şi părul îi era pigmentat: Gerard Manley Hopkins ar fi putut să-i dedice un poem. Spre deosebire de părintele Ryan, care se născuse la o fermă şi avea rădăcini profunde în dealurile triste din Galway, părintele Corcoran era din Dublin, băiat de la oraş, vorbea un fel de *cockney* cu accent irlandez, pe care azi l-am numi *street-wise**. Era ironic, folosea argoul şi avea o oarecare atitudine nepăsătoare. Pe mine mă fascina războiul pe care-l declarase pisicilor. Mă întreba:
— Pe tine şi pe familia ta vă supără motanii din cartier? Că sunt, fără îndoială, un trib puternic. Mie-mi distrug nopţile cu ţipetele şi miorlăiturile lor ascuţite. Pur şi simplu nu pot să dorm. Se adună pe acoperişul casei parohiale, nemernicii.
— De ce fac gălăgie noaptea? l-am întrebat.
— Păi uite de ce, mi-a răspuns pe un ton misterios părintele Corcoran. Pentru că eu, bineînţeles, nu-i las să facă ce vor. Azi-noapte am deschis geamul şi-am azvârlit cu pantofii după unul dintre ei.
— Pantofii dumneavoastră? l-am întrebat eu îngrijorat. Şi ce s-a întâmplat?
— Ei, de vreo două ori mi-a scăpat, curtea s-a umplut de pantofi, şi până la urmă l-am nimerit şi l-am făcut să tacă. Bine, dar mi s-au terminat pantofii. Nu mai aveam nici unul în debara. Crede-mă, Paul, a fost al dracului de greu să mi-i adun azi-dimineaţă din curte.
— Mama nu mi-ar da voie să-mi arunc pantofii după pisici.
— Sigur că nu, binecuvântată fie-i inima. Dar cu pantofii mei, e treaba mea ce fac, şi n-am de gând să tolerez tirania
* Cineva care ştie să se descurce într-un cartier dificil sau într-un ghetou.

atroce a mâţelor ăstora păgâne. Părintele Ryan n-are treabă. El sforăie aşa de tare, că n-aude nimic.
Povestindu-i mamei despre conversaţia asta, dar omiţând

pe „al dracului", mi-a spus:
— Are nevoie de-o nevastă bună care să-i poarte de grijă, bietul tânăr. Ei, dar ce spun eu? Celibatul preoţesc e principiul de bază al Bisericii.
O auzeam adesea pe mama mustrându-se: „Să nu critici niciodată preoţimea". Numai că bunul-simţ al mamei era atât de robust, încât nu-i era deloc uşor să urmeze regula asta, deşi dezaprobările ei se manifestau mai degrabă prin mimica feţei, ridicatul din umeri şi gesturile rapide ale mâinilor ei graţioase. Când, mulţi ani după aceea, mama zăcea pe patul de moarte şi o ţineam în braţe, i-am spus:
— Mamă, tu o să mergi direct în rai, că n-ai făcut nici un rău niciodată.
Şi mi-a răspuns:
— I-am criticat de multe ori pe preoţi.
Cred că astea au fost ultimele ei cuvinte.
Mama îl critica pe părintele Ryan pentru poverile pe care le tot punea pe umerii deja încovoiaţi ai tatei. îşi făcea griji pentru el. în ziua din august 1914 când s-a declarat războiul, tata cu cei doi fraţi ai lui, Tom si Joe, si cei trei fraţi ai mamei, Joe, Jimmy şi Wilf, au plecat pe front ca voluntari, toţi în acelaşi regiment, batalionul puşcaşilor artişti din Manchester. Tata avea certificat de Maşter şi ar fi putut să capete imediat post de ofiţer în marină, care ducea o lipsă cruntă de ofiţeri calificaţi. Dar a preferat să se înroleze alături de prietenii lui şi să lupte fericiţi, împreună, într-un război pe care-l prevedeau scurt. Au nimerit, bineînţeles, în maşinăria armatei, au fost chinuiţi, descurajaţi şi împrăştiaţi care încotro. Şi-au bătut joc de patriotismul lor. Tom a fost ucis în prima zi a bătăliei de pe Somme.
GA
ARTILERIE GREA PENTRU BISERICA
Tata a trecut prin toată povestea tragică a frontului de vest, a fost rănit de trei ori şi gazat de două, o dată cu mult temutul gaz clorinat, care i-a atacat tare rău plămânii. „De atunci, tata n-a mai fost acelaşi om", mi-a zis mama. „O să-l omoare. Ascultă ce-ţi spun" - ceea ce s-a şi întâmplat. Fiind nervos, agitat şi un luptător, tata fuma, ca de altfel mai toţi bărbaţii din timpul lui. Nu numai că inhala, dar stătea cu ţigara în gură chiar şi când desena, grava sau litografia. Sigur că

numai în camera lui de lucru, Camera Artei; la şcoală nu fuma niciodată. Era un obicei înspăimântător, pe care-l aveau mulţi bărbaţi. în plus, fuma ţigări ieftine Woodbine, ca să-i ajungă banii pentru acest viciu costisitor pe care şi-l deplângea profund, şi totuşi şi-l îngăduia; era singurul lui păcat, fiindcă de băut, bea rar, numai de sărbătorile mari, si chiar si atunci un singur pahar de lichior făcut de călugări - Benedictine sau Chartreuse. Din când în când, având probleme cu bronhiile şi fiind avertizat de doctorul Halpin, tata a trecut la „ţigările medicinale", cărora, din pricina mirosului, Clare le zicea focuri în aer liber, dar pe urmă a revenit la tutunul prost. Acum, tuşea tot timpul, o tuse îngrijorătoare, care mă înfricoşa. Mama o numea „tuse de cimitir"*.

Aşa că mama voia să-l vadă că se odihneşte după ce se întorcea acasă de la munca extenuantă de la Scoală de Artă. Dar părintele Ryan nu-l slăbea deloc: îl chema, de pildă, să-şi dea aprobarea pentru un nou crucifix cioplit în Bavaria, „o mostră de măiestrie demnă de lauda îngerilor, Willie, cuiele parcă-s adevărate şi sângele curge ca o cascadă". Sau să retuşeze o nouă statuie a Sfintei Tereza: „doar o picătură sau două de aur, asta e tot ce-i trebuie". Sau să se uite într-un catalog de relicvare abia sosit de la Madrid. Tata i-a făcut proiectul pentru altarele laterale, i-a pictat fundalul unei pietâ, ceea ce

* Traducere literală a expresiei *graveyard cough,* „tuse seacă, uscată".

pentru el, care detesta frescele, a fost o sarcină dezgustătoare. Nici cu ulei nu-i plăcea să lucreze - el folosea în primul rând grafitul şi apa -, dar pentru îmbunătăţirea unei imagini sfinte era nevoie de ulei. Sfinţia Sa făcuse cumpărături la preţuri de nimic în nişte magazine de vechituri din Bruges sau Ghent. într-un fel, lui tata îi plăceau aceste teste de măiestrie, fiindcă avea geniul improvizaţiilor şi, ori de câte ori i se punea la încercare ingeniozitatea, se entuziasma. Apela uneori şi la ajutorul unor elevi talentaţi de la şcoala lui. Avea un atelier în cripta bisericii, unde m-a dus şi pe mine, dar pot spune că arăta mai degrabă ca un studio din epoca Renaşterii, în comparaţie cu ordinea din Camera Artei de acasă.

In orice caz, nu lipseam niciodată mult timp din măreaţa noastră biserică. îmi plăceau grozav cupolele acelea enorme şi

priveam îndelung albastrul palid al cerului. Peste tot în naos, îţi întâmpinau privirea îngeri cu sandale aurii, dând din aripi ca păsările. Unele bănci erau sculptate cu scene din natură - vidre, vulpi şi bursuci jucându-se - şi bărbaţi la roata de olărit. Erau opera unui meşter talentat - artist de prin părţile locului, cu numele de „Daltă" O'Keefe. Tata m-a dus să-l văd şi eu cum ciopleşte lemnul. Era un bătrân cu ochi verzui. Singurul lucru de care-mi amintesc e că mi-a spus: „Să ai mereu uneltele ascuţite precum cuţitele de Sheffield". Clopotele au fost turnate sub supravegherea personală a părintelui Ryan la turnătoria din Shelton - o ocazie demnă de invidiat, dar s-a considerat că era prea periculoasă ca să asist şi eu. Unul dintre clopote, cu sunet ca de soprană, a fost numit Paul şi tata spunea, glumind, că i s-a pus numele după mine, nu după Sfântul Pavel. Duminica încercam să-i disting tonurile înalte din toată acea supărătoare cacofonie. Părintele Ryan a reuşit să convingă celebra firmă Spode să-i facă vase rituale de dimensiuni alarmante, pe care le-a plasat pe altarul principal, până

când episcopul, un tip nervos care-l evita pe pastorul nostru, i-a transmis prin secretarul său că erau „neregulamentare". Părintele Ryan a ameninţat „că-i va scrie papei", dar era o ameninţare la care recurgea adesea, şi vasele au fost transportate în casa parohială spre consternarea menajerei, doamna Brownsword.

Şi tot aşa, părintele îşi continua munca de împodobire şi îmbunătăţire a catedralei. Mama îl invita de multe ori la masă. îl poftea şi pe părintele Corcoran, pentru că se îndoia că doamna Brownsword îi hrănea cum trebuie. Mama avea o vorbă: „Să nu laşi să treacă o săptămână fără să-l chemi pe preot la o cină bogată".

— Şi călugăriţele?

— Ei, călugăriţele ştiu să-şi poarte singure de grijă. Le vezi mereu pe la bucătăria mănăstirii, ba intrând, ba ieşind şi ronţăind tot timpul câte ceva. Şi pe urmă, în zilele noastre, călugăriţele nu stau prea mult la mănăstire.

Mama făcea afirmaţiile astea defăimătoare în deplină cunoştinţă de cauză. Mătuşa - sau străbunica ei -, preacuvioasa maică Mary Winifred Boulton, o doamnă înaltă şi subţire, cu

scapular şi zornăind din rozariu, conducea „un lăcaş de maici cu nuiaua de fier în mână"". Când, rareori, venea la noi în vizită, îi căutam din ochi nuiaua, dar n-o găseam; purta în schimb o umbrelă, demnă de doamna Gamp**.
Aşadar, părintele Ryan şedea deseori cu noi la masă şi încă îmi răsună în memorie unele *obiter dicta"'"'* pe care mi le împărtăşea: „Dacă vezi un băiat alergând, dă-i cu biciul. Fiindcă
* Traducere literală a expresiei *to rule with an tron rod,* „a conduce cu mână de fier".
** Personaj negativ din romanul lui Charles Dickens, *Martin Chuzzlewit.* Doamna Gamp avea mereu o umbrelă neagră. Numele Gamp a devenit, ca substantiv comun, sinonim pentru „umbrelă".
*** Lucruri spuse în treacăt *(lat.).*

dacă nu aleargă să scape de-un bucluc, aleargă să dea de bucluc". „Domnul Baldwin, recunosc, are mintea calului*."
— Şi ce-nseamnă mintea calului, părinte?
— Că nu trebuie niciodată să pui pariu pe cai.
Fusese şi la New York.
— Ei bine, e un loc infernal. Abia dacă trecuseră cinci minute de când pusesem piciorul acolo, c-am şi văzut un preot la plimbare pe Fifth Avenue, plin de el, trăgând din trabuc. *Trabuc!* Şi cum auzi, *pe strada.* Vai de mine, groaznică apariţie. Dacă un preot trage din trabuc la un capăt, o să-l găsească pe dracu' pufăind la celălalt capăt.
Mama, văzându-mă cam speriat, a adăugat imediat:
— Părintele vorbeşte metaforic, Paul.
Explicaţia asta nu m-a mulţumit, dar mi-a închis gura. începeam să înţeleg câte ceva despre metafore - erau minciuni pe care oamenii mari aveau voie să le spună.
Părintele Ryan, deşi mult mai în vârstă decât tata, i-a supravieţuit, şi a murit abia în 1951. Se spunea că procesiunea funerară a fost lungă de cinci mile. Pe vremea aceea, înmormântările erau evenimente publice, îndeaproape supravegheate. Bărbaţii aflaţi pe stradă îşi scoteau pălăria până ce trecea carul funebru. îndoliaţii, dacă nu toţi, negreşit bărbaţii, mergeau până la cimitir pe jos „în semn de respect". La înmormântarea părintelui Ryan au venit şase episcopi, cel puţin aşa ne-a spus mama, care, slavă Domnului, părăsise de mult

districtul. Oricât de convingător a fost numărul participanţilor la înmormântare, testamentul părintelui Ryan i-a făcut pe unii să şuşotească scandalizaţi de îndată ce-au aflat conţinutul. Se pare că a lăsat toată suma de 50 000 de lire sterline - pe atunci o sumă imensă - familiei sale din Irlanda. în mod paradoxal, pe mama a încântat-o vestea asta. Era o confirmare

* Traducerea literală a expresiei *horse sense,* „bun-simţ".

a părerilor ei proaste despre clerul irlandez. în orice caz, lăsase în urma lui şi o biserică remarcabilă.

Tata a desenat-o de multe ori, cu turlele acelea înalte şi cele trei cupole şi jumătate. Când citea, avea admirabilul obicei să schiţeze rapid pe marginea paginilor clădiri cu detalii multe şi frumoase, sau linii de orizont. Aşa se explică faptul că multe din volumele lui Thomas Hardy, romancierul lui preferat, au rămas astfel împodobite. Am dat nu demult peste un exemplar al cărţii *Wild Life in a Southern Country* de Richard Jefferies, de asemenea adnotat din belşug cu schiţe din Tunstall. Biserica o mai făcea şi pe hârtie fină pentru desen, format mare, dar pe toate astea le vindea, ca pe majoritatea lucrărilor lui topografice finisate, aşa că mie mi-au rămas doar foarte puţine. Avea predilecţie pentru biserici şi le desena cu multă grijă şi acurateţe. O perioadă a avut şi un contract de colaborare regulată cu o publicaţie catolică săptămânală ca să deseneze bisericile reprezentative din Midlands. Toate erau făcute pe câte o jumătate de pagină. Era o muncă anevoioasă, migăloasă, şi după ce a făcut cam o sută a renunţat.

Când aveam vreo cinci sau şase ani, mă lua şi pe mine uneori în expediţiile lui nu departe de casă, ca să deseneze câte o clădire. Ieşirile astea îmi plăceau mult, fiindcă tata mă încuraja să fac şi eu un desen cu acelaşi subiect, mă ajuta şi-mi lăuda eforturile. Tot ce-mi spunea tata în excursiile astea erau lucruri preţioase, pe care le păstram în inimă. îmi amintesc mai ales de următoarea remarcă: „Micuţule Paul, tu ai oarecare talent, trebuie să recunosc asta. Dar să nu te dedici artei. Pe noi, care practicăm meseria asta, ne aşteaptă vremuri grele. Prevăd că următorii cincizeci de ani o să fie dominaţi de impostori ca Picasso. Aşadar, fă altceva". Şi a avut dreptate, nu? însă mai toate remarcile şi le adresa de fapt lui însuşi, *sotto voce,* dese-

nând, examinând, ştergând cu guma sau ascuţindu-şi creioanele.
69
PEISAJUL DISPĂRUT
Multe din comentariile lui tata erau tehnice. „Un creion H8 e grafit adevărat, direct de la Borrowdale." „Turner zicea să-ţi respecţi întotdeauna hârtia. Dar ce voia să spună cu asta?" Şi după câteva clipe, adăuga: „Voia să spună să nu ştergi tot timpul. Să te gândeşti bine înainte să tragi o linie". Pe urmă: „Turner mai zicea să nu pui lucruri importante în colţuri". Tata critica frecvent clădirile. „Turnul ăla trebuie c-a fost sculptat de un nebun. E imposibil de desenat." Sau: „Tot altarul iese puţin din aliniere. Meşterul constructor a fost beat". Sau: „Biserica arată ca o capelă metodistă".
Dar unele din mormăielile lui n-aveau nimic de-a face cu arta. „Marvell e mai bun poet decât Dryden." „Să nu pierzi niciodată ocazia legitimă de a săruta o femeie drăguţă." „Cehii au cei mai buni dentişti." „Este exagerat să spui că vremea e chiar aşa de rea la The Horn, mai ales dacă o iei pe drumul sudic." *„Pădurenii* este cea mai bună carte a lui Hardy, în orice caz cât priveşte peisajul." Şi, întorcându-se spre mine: „Micuţule Paul, când o să fii tu mare, toată lumea o să circule cu automobilul, şi care o să mai fie atunci rostul vieţii?" Oraşele erau unul dintre subiectele preferate: le văzuse pe toate şi desenase o mulţime. „Valparaiso este într-adevăr un oraş victorian. Dar şi Melbourne." Şi mai pe urmă: „Desigur, şi San Francisco. Ce păcat c-am pierdut marele cutremur." „Dublin e murdar. Liffey are o apă neagră ca ciocolata." „Nancy e cel mai frumos oraş din Franţa. Rococo pur." „Pot spune că şi Cracovia e un loc minunat. Polonezele nu-s neveste bune, dar amante", da." „Nimeni nu s-ar duce de două ori la Rangoon." „N-am întâlnit un finlandez care să-ţi debiteze o minciună." „Olandezele ştiu să gătească. Dar le miroase rău gura." „Churchill a făcut o prostie când s-a certat cu Baldwin." Şi

* *Mistress* înseamnă deopotrivă „stăpână", „amantă" şi „învăţătoare".

70
ARTILERIE GREA PENTRU BISERICA
asa mai departe, fiindcă concentrarea lui asupra desenului era prodigioasă, se vedea cum îşi încorda trăsăturile feţei, cum îi bătea pleoapele când ochii treceau rapid, aproape din secundâ-n secundă, de la clădire la planşa de desen şi înapoi la

clădire. Adesea, nici nu-şi mai amintea ce mormăise.
M-a interesat remarca despre doamnele poloneze. Pentru mine *mistress* însemna doar „învăţătoare":
— Si scriu mult la tablă?
— Cum?
— învăţătoarele poloneze. Ziceai că sunt bune.
— Aşa am zis? Ha, ha, ha. Micuţul meu Paul, ce-ai crezut tu că-nseamna asta?
— Mă-ntrebam dacă au şi ele la spate un ochi în formă de broşa, ca domnişoara Travis.
— Alethia Travis în chip de amantă? Asta-i bună, să ştii. Trebuie să-i spun şi maică-tii. Dar, gândindu-se bine, a adăugat: Mai bine nu.
Problema a rămas nerezolvată. Dar în anii fragezi ai copilăriei, eram fericit să trăiesc cu mistere şi enigme, pentru că le percepeam ca parte integrantă a vieţii. La biserică, ni se vorbea tot timpul de mistere, care nu puteau, n-aveau de ce şi nu trebuiau explicate. Faptul că rămâneam uneori derutat era micul preţ pe care-l aveam de plătit pentru marele privilegiu de-ai auzi pe ambii părinţi vorbindu-mi atât de liber. Luam asta ca pe ceva natural, dar, în acelaşi timp, simţeam ce copil norocos eram.
In compania lui tata nu eram nici pe departe ca în cea a mamei. îi iubeam pe amândoi, dar tata îmi inspira teamă şi respect. Mamei îi puteam detecta emoţiile şi gândurile încă nerostite (şi *arriere-pensees*)* cu maximă acurateţe, doar observându-i atent faţa şi mâinile, tot trupul. N-am întâlnit pe

* Gânduri ascunse, reticenţe *(fr).*

nimeni căruia termenul de „limbajul trupului" să i se potrivească atât de bine! De multe ori corpul ei exprima gânduri înaintea vorbelor; sau alegând să-şi pună lacăt la gură. Tata era mai greu de pătruns şi, cred, mai puţin consecvent. Dacă-mi găseam cuvintele potrivite, cu mama puteam vorbi fără nici un fel de reţinere. Cu tata aveam sentimentul că trebuie să fiu puţin circumspect. La şcoala lui, avea reputaţia că impune disciplina. Şi în familie, tot strict era văzut. Auzeam asta de la fraţii mei. Vorbeau supăraţi că tata îi ameninţa cu câte „o burduşeală bună" (ba chiar le şi trăgea una, din când în când).

Iată că mă loveam aici de o nouă enigmă. Era de presupus că bătaia era ceva dureros. Atunci, cum să fie bună? Poate fiindcă te oprea de la rele? Clare şi Elfride mă speriau de multe ori spunând că risc să fiu „răzgâiat" (cuvântul ăsta îi plăcea mamei), fiindcă regulamentul casei devenise mult mai blând de când se născuseră ele, şi, implicit, pedepsele erau mai uşoare. Dar nu-mi vine să cred că vreuna din ele - sau Tom - ar fi fost ruptă în bătaie, sau că ar fi încasat măcar o palmă. Eram o familie unde astfel de acte fizice nu-şi găseau locul. Rolul de răsplată sau pedeapsă în sistemul nostru de guvernământ îl jucau cuvintele, şi părinţii mei ştiau să le folosească just şi eficient. Cu toate astea, nutream o teamă respectuoasă faţă de tata. Pentru mine, cea mai mare recompensă era să-i capăt aprobarea. Dezamăgirea - pe care şi-o exprima spunând cu tristeţe şi îngrijorare: „Mă dezamăgeşti, Micuţule Paul" - i-o simţeam ca pe o adevărată pedeapsă. Să-l văd mulţumit de mine era obiectivul de bază al vieţii mele.

CAPITOLUL PATRU

Sala de cinematograf şi Sytch

Viaţa nu mi se rezuma la parc şi biserică. Nici pe departe. Mai întâi era Arthur Machin. Arthur era lăptarul, un bărbat de vreo douăzeci de ani, înalt, corpolent şi cu tenul brun-roşcat, dovadă a originii lui ţărăneşti. Dumnezeu îl înzestrase cu bună dispoziţie şi căldură. Cred că n-am întâlnit un alt om care să fie permanent, totalmente şi molipsitor de jovial ca Arthur.

La ora opt dimineaţa îşi făcea zilnic apariţia într-o căruţă trasă de-un ponei. Mama şi cu mine îl auzeam strigând vesel „Laapte-le!" şi dădeam fuga cu urciorul. Atunci, Arthur ridica de îndată capacul putineiului argintiu din spatele căruţei, băga polonicul adânc înăuntru şi—l scotea plin cu lapte proaspăt, gras şi spumos. Mama îl simpatiza pe Arthur: „Exact aşa trebuie să fie un fiu de ţăran". Şi pe urmă, cânta în surdină: „Sunt băiat de ţăran, ho-o, eu mi-s băiat de ţăran".

Arthur mă plăcea pe mine, şi eu pe el.

— Hopa sus, Paul Bede, îmi striga, folosindu-mi şi al doilea nume, ceea ce mă încânta. O să te iau cu mine pe la casele oamenilor.

Poneiul lui, Arabella, pe care îl iubea nespus, era ceea ce Arthur numea un cal „cu paşi înalţi". îmi zicea că aparţinuse

familiei ducelui de Trentham.
— Dar prea începuse s-o ia la goană, habar n-am de ce. Aşa că taică-miu a luat-o ieftin.

73

PEISAJUL DISPĂRUT

Arabella ştia exact când să pornească şi când să se oprească, si n-avea nevoie s-o mâni.
— Acuma, n-o mai ia, oricum, la goană, îmi spunea Arthur. E mai nervoasă din fire şi-i trebe stăpân cu mână forte, dar îi sunt drag, să ştii, îi sunt drag.
Arthur îi era drag oricui.
— Da' la ce bun căruţă si cal în ziua de azi? Ascultă ce-ti spun eu, Paul Bede, acum e vremea automobilului. Lu' tata-i zic, dă-mi o maşină şi să vezi c-o să fac rond dublu. De ce s-arunci lapte bun când poţi să-l dai pe tot? Aş merge şi până la Chell'um în timpul ăsta.
— Dar mie-mi place s-o văd pe Arabella, i-am spus, când treceţi dimineaţa pe la noi. Şi-i place şi ei.
— Eu zic, Paul Bede, că viaţa nu-i doar iubire şi pupături, ştii? Mai e vorba şi de muncă, şi de câştig, şi să priveşti în viitor. Taică-miu e şi mai rău ca tine, e *reacţionar* (cuvânt care tocmai intrase în vocabularul obişnuit în anii '30, „acel deceniu josnic, necinstit", şi pătrunsese în lupta ideologică).
Ferma celor din familia Machin, Moor Edge, aflată la depărtare de o milă, le aparţinuse acestora timp de generaţii. Arthur mă lua uneori până acolo, când schimba canistrele goale cu altele pline. Asta stârnea corul de mârâituri şi schelălăituri ale câinilor, care se repezeau spre noi - Sarah, un collie-ciobănesc, Laskar, un terrier maro, şi Golden Girl, un labrador frumos, care păzea ograda. Arthur îmi promisese să mă ia odată în şură, la stârpirea şobolanilor, unde răspunderea operaţiunii o avea Laskar. Dar mama nu mi-a dat voie. I se făcea greaţă când se vorbea de omorât orice, chiar şi şobolani, deşi n-a fost niciodată în stare să pronunţe cuvântul. N-ar fi omorât o muscă, şi dezgustul ăsta l-am moştenit şi eu. Arthur avea gândire de filozof: „Doamnele sunt fiinţe delicate".
Taică-său avea şi el firea lui Arthur: era jovial. Dar ca şi tatăl meu, „luptase în tranşee" şi asistase la atrocităţile moderne.

74

SALA DE CINEMATOGRAF ŞI SYTCH __—■----------

T^takia secolului XLX, „când pe tron şedea bătrâna re-
AV^rSud Sosby [lordul Salisbury] ţinea totul sub control.
^ F care îşi avea locul lui pe vremea aceea, si noi, si toata
luffi7a™cu toţii mulţumiţi. Acum nu ve* decât cme-
ma^-:-candosăavemomaşină?^
__ O să vină si ziua aia, îi răspundea taica-sau. Ce, vrei
„nde la ora douăsprezece li se servea prânzul muncitorilor de
unde ia ora uuu^F ^ m\rP.me atârnau acolo şunci
la fermă. Bucătăria era plina de miresme, atârnau -
i Ipuri de brânză, si pereţii erau ornamentaţi cu ustensde
vecSentru gătit, o muschetă şi cornuri de vânătoare^ F ca
dDor , si lăptăreasa Patrie dădeau şi ele câte o mana de u-
or Eu primeam mereu ceva bun: o chiflă cu stafide umpluta
cu fecâ sau o bucată de prăjitură festivă, din aia foarte saţi-
cu h-işca, sau o ^, ^^ ^ $punea:
oasa şi dulce, cu melasa şi miere, i^ înaerasule"
„Buclele tale, Paul Bede, sunt lumina vieţii n^^T
Iar Dora şi Patrie îmi dădeau fiecare un sărut. U*™™′™
special la'internat, am aflat că păru ^u-aprins^t. «
socotit un handicap, sursă de prejudecăţi şi un^ƒZ
în prima copilărie, avea efectul săgeţii lui Cupidon mai ales
pentru inimile sexului slab, şi îmi semnala ca voi fi strâns la
câte un pieptdurdulm. pe ^
Arthur ma lua cu el in sus p ^ ^
biserică, apoi cotea şi continua in ,os pakeaji P
se oprea la porţile grădinilor. Când eram cu
merLm si mai departe în Tunstall, dincolo de intersecţii.
IITin Wng WUliam Street, unde locuiau săracii, o luam
fa stngt si dTdeam în Victoria Road, unde vilele celor insta-
t tronau în mijlocul unor grădini întinse, spre dreapta, de-a
* Regina Victoria (1838-1901).

lungul laturii sudice a parcului. Tot acolo se termina şi
Queen's Avenue, iar drumul ce continua de partea cealaltă a
căii ferate (cu staţia Tunstall Ia stânga) se numea The
Boulevard. Nu ştiu cine a putut da numele ăsta pompos unei
porţiuni de drum anost care ducea în oraşul propriu-zis.
Pronunţia „bulevard" îi depăşea pe localnici. Ei îi ziceau
„Bolvey Yard", ceea ce-i zăpăcea pe străini.

Prima atracţie pe mâna stângă, unde începea drumul spre locul de pierzanie al gării Tunstall, era Shrigley's, o bombonerie „superioară", unde se vindeau cutii de ciocolată asortată - *Quality Street Assortment* - de la fabricile de ciocolată Terry şi Rowntree, şi dulciuri din locuri exotice ca Perugia şi Bruxelles. Vânzătoarea era o doamnă distinsă, care nu-i primea pe copii decât dacă ştiau „să vorbească frumos". Noi ne calificam, dar băieţii murdari pe faţă şi fetele cărora le curgea nasul - test universal al sărăciei, fiindcă pe vremea aceea copii din ăştia n-aveau niciodată batistă - erau alungaţi: „Afară din localul meu, fiinţe neruşinate ce sunteţi!" Noi nu intram niciodată să târguim de-acolo, dacă nu ne împingea vreo rafală de vânt înăuntru; dar se mai întâmpla să ne oprim în faţă să privim. Peste drum era frizeria domnului Greasley. In zilele de lucru, se ocupa de domni, sâmbăta de băieţi; de fete, niciodată. Nu-mi plăcea de el. Cred că-l exaspera să tundă nişte băieţi jegosi pentru numai doi penny. Dar se şi purta cu noi mai rău decât cu nişte câini. într-adevăr, azi i-ar fi stat bine într-un salon pentru câini. Atunci însă, trebuia să aşteptăm la o coadă urât mirositoare, care înainta ca melcul, aşezaţi pe bănci tari de lemn şi fără nimic de răsfoit, fiindcă benzile desenate nu erau permise, şi să vorbeşti mai tare decât în şoaptă era strict interzis. Când îţi venea rândul, domnul Greasley spunea: „Următorul! Hai, repede, acolo!" Pocnea cu o bucată de scândură braţele scaunului de frizer, şi te aşezai sus, lipsit de apărare. „Şi-acum", spunea, „stai nemişcat ca un zeu oriental!"

- înreoea să-ti vâjâie de jur împrejurul capului cu
V ÎS uT sfr-ulta o tunsoare scurtă spate-si-părţi, ca la
^ *Î*« Citase meseria la Puşcaşii din Lancadurc^A
armata (iţi «va, aminte _ când tehn0 ogia
venit apoi o vreme mi ao ^^ cu
ea -' era culmea vulgarităţii s, ^^'"^ *^,c| ,ui
si mai îngrozita că m-as putea pncops, nu* us »s
Greasley, ci de la „băieţii nectophţ. <^ <W^ ^umă
pe bancă, cu „inventatul de la ora, . cumn ^unea g
Xrthut Machin. Acest inventar era de doua categoni
dini, adică ouă de păduchi, cate ţ, se prmd de P«£££
mai rău, păduchi vii, care se mrscata vota lor dau

rimi „ depun ouă ■-«J.'SSw
câte oti mă întorceam de la tuns, mama. fericire,
rată patul în căutarea semnelot une, tnvazt, dar, dmfettctre
n-a găsit niciodată nimic. Exista un p.eptene cu dtnţr M
foarr. mul. să-si păstreze neîntinat, dm -« P-^eve
statutu, clasei sociale ^« ^^T.—.
părul curat".

77

PEISAJUL DISPĂRUT

Când eram mic, buclele mele roşcat-aurii atrăgeau atenţia. Lumea se oprea pe stradă şi felicitau pe oricine mă însoţea - mama sau surorile - că „arătam ca un înger", şi-mi treceau prin păr mâinile adesea deloc curate. Mama avea oroare de lucrul ăsta. Uneori, mi se dădea şi un penny, chiar şase, dar moneda era refuzată în numele meu (spre supărarea mea disimulată), sau, dacă cineva mi-o vâra în palma dornică, mi se cerea s-o înapoiez. Mama spunea cu fermitate: „Lumea n-are bani de dat, şi tu n-ai nevoie". Dar oamenii din Potteries erau generoşi, mai ales când erau băuţi. Odată, un beţiv mi-a dat şase penny „că arătam ca un înger", şi n-a observat nimeni nimic. Aşa că am pus moneda în buzunarul de la pantaloni, unde până la urmă a fost descoperită. Mi s-a cerut să explic, şi-am spus că am găsit-o: asta a fost prima mea minciună conştientă. Dar şi aşa mi-a fost confiscată şi pusă într-o cutie de scrisori din tablă de pe poliţa căminului din bucătărie, unde eu nu puteam s-ajung.

Sunt sigur că păduchii sunt încă printre noi, şi chiar şi în straturile superioare ale clasei de mijloc se înregistrează asemenea epidemii, spre indignarea victimelor. Aşa că, în privinţa asta, lucrurile nu s-au schimbat în mod radical. Dar în vremurile acelea, clasa muncitoare putea. Mă îndoiesc că măcar una din zece familii de muncitori din Potteries dispunea de baie, cu toate că administraţia locală făcea tot ce-i stătea în putinţă să construiască locuinţe de închiriat, cu trei dormitoare în fiecare apartament, cu baie, bucătărie adecvată şi cu toaletă la parter. Cei care n-aveau baie n-aveau nici apă caldă. Trebuiau s-o fiarbă într-o oală sau într-un ibric mare pe soba din bucătărie. N-aveau bani să-şi ducă lucrurile la curăţătoria chimică. O cămaşă trebuia purtată o săptămână, o vestă (toţi purtau veste) - două săptămâni sau o lună. Unul din motivele

pentru care le preferam pe fete era că, de obicei, fetele nu mi-

roşeau. în schimb, băieţii miroseau: era un amestec de sudoare, urină şi altă duhoare, greu de definit.
Mama zicea că domnişoara Travis controla în mod regulat curăţenia în clasele de băieţi şi le inspecta mai ales ceafa. Una din expresiile ei preferate era „murdar ca cenuşa", sau „ţi-a intrat murdăria-n piele". Se întâmpla să se adreseze întregii clase: „Stiti cum trebuie să vă spun? Marea Ceată a Nespălaţilor". Domnişoara Travis nu se dădea în lături de la gesturi care azi s-ar solda cu o concediere urgentă şi închisoare: se întâmpla să ia de ciuf pe câte un băiat teribil de murdar, să-l tragă până în bucătăria şcolii şi să-l spele la chiuvetă. Am înţeles foarte repede că celor mai mulţi dintre băieţii jegosi le era ruşine de murdăria lor - în special sărmanului Lukey -, dar nu ştiau cum să scape de ea. In anii aceia, sărăcia era lucru de ruşine şi cel mai obişnuit semn vizibil al mizeriei era murdăria. Băieţilor le era silă să poarte haine vechi, murdare, moştenite (de la alţii), cârpite, peticite şi rareori curăţite într-un fel sau altul. Puţin mai în sus pe Bolvey Yard, după frizeria domnului Greasley, urma un alt loc unde murdăria era palpabilă: biblioteca, îmi făcusem obiceiul să merg la bibliotecă ori de câte ori aveam ocazia si mă simţeam ca acasă, chiar înainte să ştiu să citesc. Şi cum surorile mele se duceau tot timpul la bibliotecă, n-aveam decât să le însoţesc. Era cât se poate de simplu. Domnişoara Cartlich, bibliotecara, era şi ea autoritară - lumea era plină de tirani pe vremea aceea - şi-i privea pe băieţi cu deosebită suspiciune. Nici bărbaţii în vârstă nu-i plăceau. Intrau în bibliotecă să scape de frigul de-afară şi să-şi odihnească picioarele ostenite, fiindcă nurorile nu suportau „să se împiedice de ei prin casă" în timpul zilei. Bani n-aveau deloc - literalmente nici un penny - pentru vreo distracţie, aşa că nu le rămânea decât să bată străzile fără rost. Iarna, sala de lectură a bibliotecii publice, de unde se şi puteau împrumuta cărţi, era deci

o oază unde se puteau odihni. Numai că pe unii îi fura somnul şi domnişoara Cartlich, care intra regulat pe-acolo ca să-i descopere pe adormiţi, îi trezea şi-i escorta până la ieşirea din incinta bibliotecii, şi, la nevoie, îi apuca de guler şi spunea:

„Afară cu voi, hai, afară, afară! N-am nevoie de sforăieli în sala de lectură". Dar dacă se ţineau treji şi se făceau că citesc, bătrânii erau în siguranţă.
Miroseau de te trăsnea. Nu era miros de băieţandru, ci o putoare geriatrică dulceagă de-ţi întorcea stomacul pe dos, compusă din tutun, pete de bere, diverse afecţiuni corporale cronice şi pură decrepitudine. Le puţeau mai ales picioarele, din pricina ciorapilor nespălaţi şi a pantofilor străvechi, cu totul scâlciaţi. In sala de lectură nu intrau niciodată femei. Bătrânele erau ţinute în casă şi se ocupau de gospodărie: dereticau, lustruiau, albeau treapta de la intrare, spălau rufe în albie, călcau cu fiare grele de călcat din fontă, pe care le încingeau pe foc deschis, până se făceau aproape roşii. Dar bătrânii trecuţi de vârsta muncii remunerate şi deci buni de nimic trebuiau să stea pe străzi cât timp era lumină afară.
în concluzie, biblioteca poate să vă pară ceva de groază, dar pe mine mă captiva în cel mai înalt grad. Era acolo o litografie enormă în culori cu ducele Wellington dând mâna cu mareşalul Bliicher după bătălia de la Waterloo; mai erau morţi, răniţi şi rămăşiţele luptei de jur împrejur. Şi încă o litografie, a lui Copley, cu Nelson murind la Trafalgar în cocpitul vasului HMS *Victory.* Amândouă imaginile arătau detalii care-i fascinează pe băieţi. Şi mai era una cu Sir Francis Drake, ridicat la rangul de cavaler de regina Elisabeta, şi generalul Wolfe, victorios, dar zăcând rănit de moarte, pe Câmpul lui Abraham din Quebec. îmi plăcea şi ducele de Chatham (ştiam că era vorba de Pitt, tatăl), dându-şi sufletul în Camera Lorzilor, sau primarul Londrei omorându-l pe Wat Tyler cu regele-copil Richard II ca martor. Toate aceste scene mi-au rămas vii în

memorie până în ziua de azi şi vor dispărea doar în ziua când voi închide pentru totdeauna ochii.
Până să încep eu să citesc, sau până să devin cititor pasionat, îmi alegeam cărţi de pe rafturile cu volume ilustrate, cu piraţi, „indigeni", chinezi, eschimoşi, chipuri tatuate din Noua Zeelandâ, eroii lui Ossian, *Nibelungenlied,* cavalerii regelui Arthur şi alte povestiri formidabile. Dacă aveam hârtie, le copiam, dar de obicei le învăţam pe de rost; repertoriul mi se îmbogăţea cu personaje îmbrăcate în veşminte fantastice, cu

trupuri excesiv de păroase. Aşadar, adoram biblioteca şi plecam cu părere de rău când surorile mele terminau de ales cărţile. Dar era ceva încă şi mai interesant puţin mai departe pe Bolvey Yard, pe partea opusă bibliotecii, şi anume primul şi multă vreme singurul cinematograf din Tunstall. Ii spunea Barber's Picture Palace şi era proprietatea personală a celui mai eminent cetăţean din Tunstall, Alderman George Barber. Domnul Barber era un om remarcabil, o personalitate de un calibru care-i făcea pe locuitorii oraşului Potteries din romanele lui Arnold Bennett* să pară nişte fiinţe neînsemnate. Domnul Barber se născuse într-un azil de săraci - locuri groaznice în zilele acelea. Copiii născuţi acolo erau plasaţi în orfelinate şi foarte mulţi mureau în fragedă pruncie. Dar el era răzbătător şi avea fler pentru afaceri. Ştia să rişte. Un antreprenor. Era un erou autentic, la o scară ceva mai redusă, dar din acelaşi aluat ca un contemporan de-al său mai în vârstă, Andrew Carnegie. Ca şi acesta, Barber a scris o autobiografie, *From Workhouse to Lord Mayor,* în care cei interesaţi de subiectul „de la mizerie la bogăţie" găsesc o istorie clasică în genul celor scrise de Dick Whittington, plus o sumedenie de amănunte curioase ale epocii. Domnul Barber se bucura de admiraţie unanimă; nu stârnea invidie - oamenii din Potteries

T^lTienneu, romancier englez (1867-1931).

nu erau invidioşi, din contră, îl venerau, pentru că era un model viu, concret a ceea ce poţi realiza cu tenacitate şi energie pornind de la nimic. „Omul ăsta e un miracol", spuneau cu toţii. ‚A pornit de la zero şi acum e milionar. Iţi dai seama?" „Dac-ar vrea, ar putea să mănânce din farfurii de aur." Sau: „Ii vezi mâna dreaptă? A dat-o cu prinţul de Wales". Se zvonea că-l cunoştea şi-l preţuia chiar regele. Se plimbase prin lume. „Ştii de tipul ăla, dictator în Germania? Da, Itler. Alderman îl cunoaşte. Ascultă ce-ţi zic eu, omul ăsta-i o minune. L-a-ntâlnit şi pe Stalin, regele bolşevic. L-a-ntâlnit pe iancheul, cum îi zice, Ruoooseveit - da!"

O istorie despre domnul Barber chiar că m-a zguduit. Dacă le plăcea olarilor ceva, păi atunci lucrul ăla era şunca fiartă. Când îşi puteau permite, mâncau cantităţi enorme. Până şi grăsimea. Asta mă dezgusta. Partea lată de grăsime rece, care

însoţea invariabil felia gustoasă de şuncă, era ceva odios pentru mine, şi mama, binecuvântată să-i fie inima şi înţelepciunea, nu mă obliga niciodată s-o mănânc. Domnul Barber, fiind o personalitate de vază în Potteries, a jucat un rol de frunte când s-au sărbătorit cincisprezece ani de la unificarea celor şase oraşe într-unui singur, independent, lucru care se petrecuse în 1910. Aniversarea de care vorbesc, care a marcat şi naşterea lui Stoke-on-Trent ca oraş, a avut loc în 1925 şi, în ziua culminantă, regele şi regina au participat la un prânz somptuos, sau dineu, cum îi spunea toată lumea. Domnului Barber i s-a dat locul de lângă regina Mary, modelul nostru de etichetă ţeapănă. Ca şi mine, nici ea nu suporta grăsimea rece a şuncii, aşa că şi-a împins-o frumuşel pe marginea farfuriei şi a pitit-o sub o grămăjoară bine aranjată de alte resturi mai puţin importante. Dar ochiului de vultur al lui Alderman Barber nu i-au scăpat nici regina, nici grăsimea. „Auziţi, Maiestatea Voastră, dacă nu vă place acea grăsime delicioasă, am s-o mănânc *eu!" A* întins o furculiţă lungă, a înfipt-o în gră-

. e a luat-o în farfuria lui şi a mâncat-o triumfător. Regina Mary a ridicat instantaneu o sprânceană, scuturându-şi în acelaşi timp cele şase rânduri ale colierului de perle, a zâmbit si l-a declarat pe Alderman „erou". Am aprobat această învestire: orice persoană care nu numai că mânca grăsimea propriei felii de şuncă, dar şi pe a altcuiva, era în ochii mei, farâ discuţie, un paladin. Am admirat-o şi pe regină, pentru gustul ei. Domnul Barber era implicat într-o mulţime de activităţi, dar inima îi bătea cel mai tare pentru cinematograf, şi chiar se considera pionier în domeniul care, spre mijlocul anilor '30, devenise fără îndoială forţa culturală predominantă pe plan mondial. La sfârşitul războiului, când clădirile cu săli speciale de cinematograf erau rare, domnul Barber cumpărase un camion vechi al armatei, îl amenajase într-o sală de film ambulantă şi circula prin Potteries. A avut mare succes. Din încasări, a ridicat Barber's Picture Palace. Spun „ridicat", dar probabil că a transformat un vechi music-hall sau teatru în sală de cinematograf. Era plină de pluş roşu şi bare de alamă, care separau diversele secţii. Foaierul avea o splendoare de scară arcuită care ducea la locurile mai elegante de la etaj.

Arăta de parcă fusese special proiectată ca să coboare pe ea Mae West, alunecând într-o rochie lungă cu corset şi cu eşarfa de pene pe umeri. Ici şi colo erau palmieri în ghivece mari de alamă, la rândul lor aşezate în vase de ceramică Spode. Domnul Barber a folosit foarte multe produse din Potteries ca să-şi înzestreze sau să-şi înfrumuseţeze cinematograful. Fabricile produceau nu numai servicii de masă, ci şi multe alte feluri de plăci de ceramică. Domnul Barber era în special mândru de toaletele pentru doamne şi domni, „somptuos acoperite cu faianţă din cap până-n picioare". Aşa-i plăcea să se exprime. După câte îmi amintesc, domnul Barber era scund şi îndesat ca un cocoş de Bantam, cu părul cărunt, ten trandafiriu şi

o mustaţă stufoasă. Semăna puţin cu Lloyd George*. îi sclipeau ochii, avea pasul săltăreţ şi purta adesea papion şi melon. îi plăcea să deţină controlul. Făcea şi el parte din grupul de autorităţi care mi-au populat copilăria. în zilele acelea, toţi proprietarii locurilor de distracţie publică, de la baruri şi până la terenurile de fotbal, decideau ei înşişi cui îi este permis să intre şi cui nu. în zilele lucrătoare, la Palace, răspunderea asta îi revenea domnişoarei Clayworthy, casieriţa-şefa.

Dar sâmbăta după-amiază, domnul Barber în persoană lua în primire această sarcină, pentru că în după-mesele de sâmbătă erau programe speciale pentru copii, şi el asigura disciplina necesară.

— Băieţi, bubuia domnul Barber stând în poziţie de drepţi în mijlocul foaierului. Băieţi! Să nu vă luaţi la bătaie, să nu vă îmbulziţi şi să nu vă ţineţi de glume proaste. Că vă-nvăţ eu minte! Pun mâna pe voi şi v-arăt eu cum trebuie să vă purtaţi! Staţi frumos la rând, cu banii pregătiţi. Aşa. Şi să nu văd pe vreunul că scuipă. Care-i piticu' ăla care a scuipat? Ei bine, atunci n-ai ce căuta aici, ticălosule! Dă-l afară, dă-l afară! Şi tu? Cine ţi-a zis *ţie* că ai voie să intri? Fugi acasă şi spală-ţi faţa aia murdară! Aici, în palatul meu, nu intră nici un îngălat, punct! Ai auzit?

Băieţii erau scoşi din rând si daţi afară din diverse motive, nu numai fiindcă erau murdari.

— Te-am mai văzut eu pe-aici, cimpanzeule, şi nu-mi plac maimuţărelile tale. Dă-l afară, domnişoară Clayworthy!

M-auzi? Da, nici tu nu intri! Puturosule!
Şi uite aşa, stătea acolo ca Sfântul Petru, paznic al intrării în rai, şi separa oile de capre. Dacă vedea vreo fetiţă bine îmbrăcată, dădea ordin să fie condusă sus, la locurile de doi penny
* David Lloyd George (1863-1945), politician liberal englez.

jumătate, cu toate că ea avea doar un penny. De favoarea asta am beneficiat, nu o dată, şi eu.
__Uite acolo un băiat ca lumea, curat şi îngrijit! Bună seara, domnule, e o plăcere să vă putem amuza. Domnişoară Clayworthy, ia-i bănuţul domnişorului ăstuia şi trimite-l sus la locurile de doi penny jumate - m-auzi?
Asa că mă duceam sus şi stăteam alături de un grup de copii mai puţin dezgustători, într-una din cele două aripi care încadrau locurile cu adevărat elegante din mijlocul balconului şi care costau şase penny.
Ce primeam făcea toţi banii, chiar şi fără această favoare arbitrară: un film lung, unul comercial mediocru, Actualităţile de la Movietone sau de la Pathe-Gaumont, uneori ambele, un film scurt comic cu Stan şi Bran, Harold Lloyd, Old Mother Riley, sau *The Three Stooges*,* şi chiar un film cu Mickey Mouse. Nu se dădeau reclame decât dacă domnul Barber dorea neapărat să promoveze vreo cauză de importanţă locală, vreo activitate anume sau câte o persoană care se bucura de bunăvoinţa lui la momentul respectiv. Uneori copia rezultatele echipelor locale de fotbal şi ni le proiecta pe ecran la sfârşitul după-amiezii. Dacă era în toane bune, lua tava din mâinile vânzătoarei de îngheţată şi împărţea ce nu se vânduse, dar tot în mod arbitrar. Dacă era în toane rele, se adresa publicului:
— Fiţi atenţi la ce vă zic eu acum. Am auzit că unii îi spun palatului ăstuia Groapa cu Purici. Nu, nu în faţa mea. Aici nu e nici o groapă cu purici! în palatul ăsta minunat se face curat şi se freacă, se şterge praful şi se dezinfectează în fiecare săptămână. întrebaţi-le pe doamna Snape şi pe echipa ei de femei de serviciu! Dacă apar cumva purici în localul ăsta, cine-i aduce? Voi îi aduceţi! Aici nu cresc purici, să ştiţi! Auzi vorbă! Purici! Vă trag eu o puricare de nu vă vedeţi!

Alderman Barber ne-a părăsit de mult, şi presupun că lumea l-a cam uitat, fiindcă eroi locali ca el nu figurează în *Dictionary of National Biography.* Palatul lui este azi local de bingo, sau era, când am auzit ultima oară vorbindu-se de el. Dar domnul Barber era încă în viaţă - mi-aduc foarte bine aminte - când s-a deschis celălalt cinematograf în Tunstall, Ritz, cu podea în pantă, adecvată pentru proiectarea de filme. Mama, care n-ar fi pus niciodată piciorul în Palatul lui Barber - „e plin doar de purici şi fum" -, mă ducea, în schimb, la Ritz. însă Palatul avea ceva aparte. Nu ştiai niciodată la ce să te aştepd dacă domnul Barber era prin preajmă. Reprezentaţiile erau completate cu impromptu-uri.

In rest, Tunstall nu se remarca prin nimic. Cu o excepţie. Bulevardul ducea până în piaţa oraşului. Şi acolo, pe latura din spate a pieţei se afla o primărie. Interiorul, care era înmărmuritor şi avea ecou, a fost scena unui episod dureros din viaţa mea, petrecut la sfârşitul perioadei trăite la Potteries. îl voi povesti la locul potrivit. în spatele primăriei şi oarecum făcând parte din ea, se găsea hala oraşului, care mi se părea un loc foarte interesant. Nu exista sâmbătă să nu merg acolo, cu sau fără surorile mele. Bani de buzunar aveam puţini. Nici la nouă ani nu căpătăm mai mult de trei penny. E adevărat că mai aveam şi alte surse de venit: rude, prieteni de-ai părinţilor şi musafiri, care-mi dădeau câte şase penny, sau chiar un şiling. Dar, în general, fiecare penny era bine cântărit înainte de a fi cheltuit. Aşadar, căutam locurile cele mai ieftine, si în hală le găseam. Acolo se vindeau „bomboane sfărâmate". De asemenea, jucării la mâna a doua. Găseai lucruri ieftine aduse din Germania şi Japonia, pe care magazinele de jucării cu reputaţie nu s-ar fi înjosit să le pună în vânzare.

în afară de asta, hala avea atmosferă. Sistemele de iluminat erau misterioase, dădeau o lumină schimbătoare. La standuri

vindeau femei şi bărbaţi joviali, cu trăsături aspre, care vorbeau variantele cele mai grosolane ale dialectelor din Potteries si Moorland, glumeau şi înjurau cu o dezinvoltură nemaipomenită, şi duhneau a bere şi alcool. Mă luau în râs din cauza buclelor mele de culoarea morcovului: „îmi dai voie să-mi încălzesc mâinile la capul tău?" Dar erau generoşi şi luau totul

uşor. Mă tratau mereu cu dulciuri. Scădeau cu un penny preţul jucăriilor, sau chiar căutau câte o jucărie puţin stricată şi mi-o dădeau pe gratis. Lumea zicea că se îmbătau în fiecare sâmbătă seară după închiderea halei, şi că nu mergeau la biserică duminica. De fapt, trăiau în afara sistemului social din Tunstall, care se baza în mare măsură pe afilierea cu biserica şi capela. Erau marginali şi poate că vedeau în mine un alt marginal, care, deşi locuia în Tunstall, avea gândurile în altă parte. în orice caz, îmi plăceau oamenii ăştia din topor; pe unii chiar îi iubeam. Aveai impresia că majoritatea se numeau Sneyd, nume comun în Tunstall, deoarece odinioară întregul district aparţinuse celor din familia Sneyd, care construise palatul Keele Hali.

Mie-mi plăceau numele oamenilor din Potteries, pentru că multe aveau profunde rezonanţe locale. Unele veneau de la nume de oraşe, care până spre sfârşitul secolului XVIII fuseseră sate: Biddulph, Hanley, Burslem, chiar şi vreo două Tunstall. Altele veneau de la nume de râuri: Churnet şi Manifold, Dove, Sow şi Hamp. Era o familie Loggerhead şi o alta Mucklestone - ambele numele unor sate din apropiere. Un alt nume obişnuit era Snape, precum şi Twomlow, Greatbatch, Shrigley, Oldfield, Greenhow, Snyde, Cowbridge şi Brownfield. Primăria se afla pe High Street, care dădea în piaţă şi urca în pantă pe coama dealului ce traversa tot Potteries, fiindu-i şi sursă de bogăţie prin zăcămintele de cărbune, caolin, minereu de fier şi multe altele, care se aflau foarte aproape de suprafaţa solului şi deci uşor de exploatat. Piaţa şi clădirile

străzilor alăturate formau un contrast uluitor, inclusiv unele căsuţe ce aparţinuseră satului de origine şi fuseseră acum transformate în magazine, dar îşi păstraseră până nu demult acoperişurile de paie, părţile laterale din cherestea vopsite în alb şi negru, şi cuibarele păsărilor. Religia prospera într-o măsură care e de neconceput în ziua de azi. De partea cealaltă a pieţei, puţin mai la vale, erau trei capele galeze, fiecare profesând câte o versiune uşor diferită a credinţei metodiste.

O clădire aproape de piaţă era sălaşul sandemanienilor sau al glasiştilor. Era o sectă stranie, fondată la jumătatea secolului XVIII de un presbiterian bătrân din Scoţia, autor al

vestitului tratat *Letters on Theron andAspasio (1757).* S-a căsătorit cu o doamnă plină de viaţă, CatJierine, fiica lui John Glas, care şi-a înfiinţat secta lui proprie. Eu nu ştiu nimic despre teologia sandemanienilor sau glasiştilor, nici de ce au întors spatele bisericilor consacrate. Pe mine mă interesa atunci o anume ceremonie, despre care auzisem că se oficia la ei în fiecare duminică, cu participarea tuturor enoriaşilor. Aceştia îşi spălau unii altora picioarele. După cum am dat deja de înţeles mai înainte, la Potteries picioarele erau puturoase şi se făceau glume grosolane pe tema asta. Mă uitam pe furiş la sandemanieni prin ferestrele „capelei" lor, vedeam cât de solemni erau, şi gândul că aceşti domni cu gulere scrobite şi doamne strâns încorsetate se pretau să-şi frece unii altora picioarele în găleţi cu apă cu săpun mă intriga. Din păcate, ceremonia spălatului de picioare avea loc exact când noi eram în biserica noastră, asa că n-am văzut-o niciodată, si se zvoneşte că biserica sandemanienilor „s-a stins".

Mai puţin distractivă, de fapt chiar deloc, ci mai curând înfricoşătoare, era o biserică sau o casă din High Street, lângă Piaţă, care abia se deschisese. Acolo se întâlneau spiritiştii. Doamne, Dumnezeule, dăduseră lovitura în anii '30, cum zicea părintele Corcoran. Aveau deja o biserică în apropiere

Potteries: Dumnezeu şi Mamona

de **Piccadilly Street, dar** **V?~£Z$£tZ*

rară **probabil pannulo, care-, j«ri»» -n** ^

«•■«-- — **£££. un loc de**

Război. din 1914 - a **tăcut** n slăteau

mea, Clare, mi-a spus ca sp uit *W'f* voie *ă*

de **vorbi cn ei». Elfride, mar P'^'!'"^ JiLrâmsa Aggie**

vorbim despre ei'. Mama rădea ş, ***V"£f*^ bărbTcu**

Lloyd s-a (Scut spiritistă înamte de razbo , ***i*** ^

numele de Myerscough a pus mana pe M-J» drapre

^•Că rr F rtS:c^SHr ş n5Srreer4,aaveau

ea mătuşa Seed . Ferestrele ^ eu

PEISAJUL DISPĂRUT

înăuntru se plimbau morţi învesmântaţi ca mumiile, cu bandaje antice, zdrenţuite. Şi poate că erau asistaţi de guralivi care, zicea Elfride, erau un fel de draci pe care „nu trebuia să-i

pomenim în conversaţiile noastre obişnuite". Cred că prinsese fraza asta de la profesoara ei de religie, sora Mary Magdalen. în capul meu, dracii erau nişte creaturi adevărate. Părintele Ryan ne spusese de la amvon şi poate gândindu-se la nevasta nelegitimă a lui Martin Luther, pe care o descria drept „călugăriţă evadată", că vanitatea era o cale sigură de a-l stârni pe diavol; şi că „orice om care se priveşte mai mult de douăzeci şi cinci de secunde în oglindă riscă să vadă cum îi apare diavolul din spatele umărului, rânjindu-i duşmăneşte noului suflet captiv". Nu cred că mint dacă spun că în viaţa mea nu m-am uitat niciodată de bunăvoie în oglindă mai mult de zece secunde, darămite douăzeci şi cinci, aşa că a fost o lecţie de morală bine însuşită.

Vechea primărie se afla în mijlocul pieţei, dar după ce s-a construit cea nouă, mai spaţioasă, au dărâmat-o pe prima şi au înlocuit-o cu un turn cu orologiu, despre care tata spunea că nu era la nivelul orologiului din parc. Nu numai că-i lipsea „noblețea" - calificativ preferat de tata, pentru că aşa se exprima Sir Edward Elgar -, dar avea şi o „consolă absurdă". Tata critica şi noua primărie, considerând că toată construcţia era „o abdicare prostească de la principiul arhitectural şi, în consecinţă, nu merită să fie desenată". Dar îi plăceau clădirile ridicate în 1889 în onoarea jubileului de aur al reginei Victoria, care acum adăposteau băile publice unde a avut loc şi scena cu travestită Polly. Tata spunea că erau rezultatul unei „munci lăudabile" cu nişte „idei neobişnuite". Din jurul clădirii mari municipale porneau în toate direcţiile străduţe ciudate, mărginite de ceea ce tata numea „colibe". Spunea că fuseseră construite în anii 1820 de Tunstall Building Society ca „locuinţe cu standard ridicat destinate săracilor sârguin-

'osi" în general olari. Fiecare casă avea două etaje şi la fiecare etaj erau camere şi spre stradă, şi spre curtea zidită din soaţe, unde se aflau closetul şi o ladă de gunoi. Casele erau pentru imigranţii veniţi din ţinuturile mlăştinoase vecine, atraşi de lefurile mari de la fabricile de ceramică care se tot înmulţeau şi care atunci păreau luxoase: rândurile acelea de case identice formau ceea ce se numea în mod optimist Paradise Street. Tata spunea: „Sunt frumuşele şi creează relaţii de bună

vecinătate. Cu siguranţă că n-o să treacă mult timp şi vor fi dărâmate". Aşa a fost.
Tata mi-a mai spus: „Acum, Micuţule Paul, o să-ţi arăt cea mai extraordinară privelişte din tot Potteries". M-a dus în partea de sus a pieţei, pe lângă magazinele pestriţe şi puburile mici şi rău mirositoare, până în vârful dealului, de unde coborau străzi spre râul din vale. Când am ajuns sus de tot, unde aveam o vedere de ansamblu, cu cele trei capele metodiste exact sub noi, tata mi-a spus: „Priveşte, Sytch!"
La vale, chiar în fata ochilor mei se deschidea cea mai frapantă panoramă pe care o văzusem până atunci. Sytch era inima neagră a oraşului Potteries, o întindere imensă, compusă din părţi aproape egale de pământ argilos, apă neagră, noroi, detritus industrial, atât activ, cât şi abandonat, şi cuptoare fumegânde care erupeau coloane de foc, cenuşă şi fum. Cuvintele „Sytch" erau pronunţate în surdină până şi de cei mai înverşunaţi patrioţi din Potteries, care declarau cu mândrie că „fără noroi nu-i bogăţie", sau, cum mai spunea unul dintre ei, „tot progresul porneşte din glod". Ştiau câ-i o ruşine, chiar şi după criteriile din Potteries. Erau şi acolo case, dar nimeni nu recunoştea că adresa era Sytch. Şi, oricum, nu asta îi era denumirea oficială. Locul era traversat de un râu numit Scoţia, care de mai bine de un secol era probabil cea mai poluată apă curgătoare din Marea Britanie, dacă nu din lume. Localnicii

îi ziceau râului Sytch, şi numele s-a împământenit. Prin 1863 s-au înfiinţat pe terenul cu şlam de lângă râu uzinele Sytch de cărbuni şi minereu de fier. Sytch era mai puţin râu cât canal industrial de scurgere, unde orice antreprenor arunca, sau vărsa, sau descărca deşeurile întreprinderii sale. Unele persoane îi dădeau în judecată pe fabricanţi: făceau asta de un secol. Nu era singura cloacă. In anii 1770 canalul Trent-Mersey, săpat ca să facă legătura între fabricile de ceramică tot mai numeroase şi mai prospere ale firmei Wedgwood şi ale altor firme cu sistemul naţional de comunicaţii, traversa şi el zona şi primea porţia lui de murdărie. La un moment dat, existau în zona Sytch douăsprezece mine de cărbuni care exploatau filoanele superficiale ale terenului de acolo. Când cele mai puţin anevoioase straturi au fost excavate, săpăturile au fost aban-

donate, apoi inundate, şi de multe ori se surpau formând cavităţi adânci, care cu timpul s-au umplut cu o apă neagră, stătută. In afară de olarii, mine si furnale, mai erau si mori de măcinat cremene, un element important în fabricarea oalelor ieftine. Toate astea făceau ca aerul, şi aşa foarte greu, să se umple cu praf, iar pământul se acoperea, în funcţie de anotimp, cu un strat de noroi cleios. Nu exista nimic în Sytch care să nu fie negru, cenuşiu-închis, brun-închis ca negrii (aşa se spunea atunci), sau un amestec al celor trei.

Bărbaţii (şi femeile) care trudeau acolo erau murdari la sfârşitul zilei de lucru. „Săracii de ei", spunea de multe ori mama oftând. De obicei, muncitorii îşi luau de-acasă mâncarea de prânz. Se numea *lobby* şi era o tocană subţire făcută mai mult din cartofi şi turnată într-o cutie metalică acoperită cu o cârpă legată strâns. Mi se părea un fel de mâncare odios, dar sigur că era hrănitor şi lor le plăcea. Fiecare venea la lucru cu porţia lui de tocană, şi nici nu-i trecea prin cap să mănânce altceva. Cantine nu existau. Proprietarii spuneau: „Nu ne

nermitem ^ ceva. Vreţi să ajungem în Carey Street?*" Minerii căpătaseră doar dreptul la băi, printr-un decret al Parlamentului din 1911. Olăritul aducea profituri foarte reduse şi concurenţa străină era tot mai mare; acest fapt elementar de economie explica tot ce mergea prost în districtul nostru, de la lefurile mici la poluare.

Nu ştiu cine era proprietar la Sytch în 1930. Pe vremuri, marii proprietari de viţă nobilă din North Staffordshire fuseseră contele Granville şi ducele de Sutherland (şi alţii), care săpaseră canale, deschiseseră mine adânci, fondaseră uzine metalurgice şi contribuiseră la instalarea căilor ferate prin acele părţi. Dar acum, locul era un mozaic de proprietăţi independente şi arende, care produceau, toate, obiecte ieftine. Se stabiliseră acolo firme *low cost,* adică din categoria celor care nu produceau porţelanuri fine de marcă, ci farfurii şi castroane grosolane, mânere sferice, greutăţi, plăcuţe de înregistrare şi oliviere, ţigle şi tot felul de articole de asamblare pentru maşini - capace de siguranţă, elemente din porţelan pentru barometre, termometre şi pentru baie. „Poate c-o să urmeze pisoarele", era unul dintre comentariile mai sumbre.

Sytch era o nenorocire în timpul zilei, fiindcă, dacă nu bătea mai tărişor vântul, vizibilitatea era scăzută şi domnea un semiîntuneric permanent din pricina norilor de fum inerţi şi a duhorii de ceaţă fetidă care se ridica din apele negre. Dar noaptea se mai normaliza situaţia. Când tata mi-a arătat prima oară Sytch, se lăsa amurgul şi locul începea să se limpezească. Unele furnale erau tot timpul în funcţiune. Incandescenţa lor părea şi mai ameninţătoare pe măsură ce creştea umbra, şi activitatea li se intensifica odată cu încărcăturile proaspete de cărbune mărunt aruncate prin uşa cuptoarelor. Scânteile îşi
* Stradă din Londra unde erau instanţele judecătoreşti pentru falimente.

luau vertiginos zborul în aer, atingând înălţimi de peste cincisprezece metri, rafale enorme de fiim portocaliu-plumburiu ţâşneau din cuptoare şi nenumăratele coşuri, unele scurte, altele înalte, care punctau orizontul la câţiva metri unele de altele. In lumina strălucitoare a furnalelor, se puteau vedea siluete negre care alimentau frenetic flăcările lacome cu lopeţi lungi pline de cărbuni, sau greblau grilajul de dedesubt, pe unde ieşeau alţi nori de zgură încinsă, care ori urca în aer, ori se aşternea pe pământ. Lumina asta fierbinte se reflecta de la un nor la altul şi se înălţa la sute - poate mii - de metri în atmosferă, transformând clădirile din vârful pieţei Tunstall în siluete roz. Apele întunecate ale râului, ale canalului şi ale bazinelor dublau iluminaţia şi dădeau întregului loc un luciu şi un miraj de o austeră frumuseţe. Nu era o ţară de basm, ci o ţară a diavolului, un iad romantic al disperării, unde flecarii şi alţi drăcuşori, demoni şi spiriduşi puteau duce un trai plin de plăceri.

— Ei, ce zici? m-a întrebat tata.

— îmi place grozav, i-am răspuns. E frumos şi... şi... şi e *sălbatic.*

— Exact, Micutule Paul. Toată lumea detestă locul ăsta si vrea să dispară de-aici toată mizeria, şi într-o bună zi aşa o să se întâmple - pesemne chiar foarte curând. Insă tot ce vezi e material pentru artă şi poezie, şi trebuie să ne desfatăm ochii cât mai durează. Dar vezi să nu afle mama ce ţi-am zis.

CAPITOLUL CINCI

Linia de derivaţie

Mersul la şcoală a fost prilejul primului meu act conştient şi deliberat de revoltă. Membrii familiei aveau păreri diferite. Surorile voiau să merg cu ele la Stoke, la secţia de învăţământ elementar a liceului de fete Sfântul Dominic, unde „erau primiţi" şi câţiva băieţi de până la opt ani. Părinţilor mei le plăcea chiar foarte mult ideea, dar tata nu era sigur că, având în vedere calitatea lui de director al unei şcoli locale comunale, ar fi fost corect ca băiatul lui să evite - pentru că aşa s-ar fi interpretat - şcoala elementară catolică de la noi. Mama voia să merg la Stoke din alt motiv: directorul, domnul Joyce, era un irlandez capabil şi cumsecade, iar soţia lui, doamna Joyce, crescuse la o fermă din Kerry şi nu se simţise niciodată acasă în Anglia. Avea ceea ce irlandezii numesc *a long, weakfamily** (adică mulţi şi mici): Thomas, cel mai serios şi responsabil dintre toţi; Patrick Joseph, şmecher; Brian, sălbatic; Eileen, misterioasă şi poetică; Sean, mititel. Nici unul n-avea mai mult de opt ani. Doamna Joyce avea o faţă cât se poate de frumuşică, dar se îngrăşase, era inactivă, tristă până la lacrimi şi descurajată. Mama se împrietenise cu ea şi-i dădea sfaturi. Domnul Joyce era taciturn, retras, aparent defetist cu atâta agitaţie şi văicăreli în jurul lui. Pe mama, animată de un puternic simţ al ordinii şi al proprietăţii, o supărau ineficacitatea

* In traducere literală, „o familie lungă şi slabă".

şi risipa pe care le observa în casa familiei Joyce. Auzea adesea: „Nu mai avem nici un ban". Dar în acelaşi timp recunoştea în ei autenticul spirit irlandez al prieteniei şi generozităţii, şi simţea că ar fi fost un afront să ocolească şcoala domnului Joyce. Dar toate aceste considerente nu mă puteau influenţa.

Ştiam totul despre liceul Sf. Dominic de la surorile mele şi voiam să trăiesc şi eu viaţa intensă şi palpitantă de acolo. Se întâmplase să citesc, sau să mi se citească, o poveste intitulată „Clasa a cincea la Sfântul Dominic", din volumul *Amicii,* o publicaţie anuală care ajunsese la mine pe căi ocolite. Era vorba de o şcoală de băieţi, şi unele din lucrurile care se petreceau acolo mă nelinişteau, dar îmi şi dădeau fiori de plăcere; coincidenţa numelor era, desigur, importantă. Pe deasupra, nu-mi plăcea şcoala unde eram condamnat să merg. O văzu-

sem. Şi, chiar mai important, o auzisem, o mirosisem. Odată, trecând cu mama de mână pe lângă locul de joacă al şcolii de la noi, văzusem o mulţime de copii, cu toţii mult mai mari ca mine, care dădeau năvală în curtea îngrădită, ţipând cât îi ţinea gura şi lăsând în urmă o duhoare de băiat împuţit. N-aveam deloc chef să fac parte din acel pandemoniu urât mirositor şi mă temeam să nu-i cad victimă. Mi-am expus clar părerile. Când mama, nervoasă, le-a ignorat şi, într-o luni dimineaţă, m-a depus la acea şcoală, am protestat şi eu în unicul fel care mi-a fost la îndemână. De îndată ce s-a ivit ocazia, am şters-o din clasă, am ieşit în stradă pe poarta şcolii şi m-am întors acasă. Am constatat că pe mama n-a surprins-o chiar foarte tare că-mi făcusem apariţia, dar era îngrozită că circulasem singur prin Tunstall. Am vărsat amândoi cantităţi abundente de lacrimi şi, până să vină tata acasă, mama îşi schimbase decizia, şi viitorul îmi era asigurat. Nu împlinisem încă cinci ani şi învăţasem deja că dacă eşti hotărât şi acţionezi n-ai decât de câştigat.

A urmat perioada aventurilor. Stoke se găsea la celălalt capăt al zonei Potteries, drept care trebuia să mergem o bucată cu trenul. Anii '30 au fost faza finală a glorioasei epoci când s-au construit căile ferate în Anglia. Eram beneficiarii celei mai dense reţele din lume. Până în 1929, adică doar cu puţini ani în urmă, încă mai era în curs de extindere şi se deschideau noi linii si noi staţii. Când magnaţii primelor linii au făcut ramificaţii spre nord, au ignorat mai toată regiunea Potteries. S-a stabilit aproape întâmplător ca Stoke să fie nu numai staţie de-a lungul liniei principale ce ducea în nord, ci şi centru administrativ al căilor ferate din Staffordshire. Acest unic eveniment i-a asigurat un statut de frunte între cele Şase Oraşe. S-a construit o staţie spaţioasă (1848) în stil gotic iacobin, un hotel de lux, The North Stafford, peste drum, şi, în piaţa astfel formată, a fost plasată o statuie, binemeritată, a lui Josiah Wedgwood. Singura legătură între linia principală şi Potteries era mica staţie de la Longport, altfel localitate nesemnificativă. Cu toate astea, în anii 1860 şi 1870, pe măsură ce prospera şi se extindea, Potteries a fost absorbit de sistemul feroviar al epocii, mai ales de aşa-numitele linii ale minereurilor, construite

pentru transportul de mărfuri grele, precum cărbunele şi argila, dar nu şi de pasageri. Una era o ramificaţie a liniei principale de la Etruria, unde se încărcau mărfurile Wedgwood pentru a fi transportate la Londra, şi mergea până la mina Shelton din Hanley. O alta începea tot la Etruria şi mergea spre mina din Burslem, iar o a treia pornea de la Longport, traversa Sytch, Tunstall, şi destinaţia finală era marea mină Chatterley-Whitfield. Erau şi unele ramificaţii mai scurte. Asta era ramificaţia pentru care lucra domnul Williams, „Şeful". Aceste linii mici aveau fiecare locomotive, personal, uniforme şi particularităţi diferite de ale celorlalte. Toate ne împânzeau regiunea ca nişte vene pline de viaţă şi de caracteristici individuale, dirijate de experţi care nu făceau absolut nimic altceva în viaţă.

97

Staţia liniei de derivaţie

Oricum, pentru Potteries marea glorie a fost linia de derivaţie, construită în anii 1870, când magnaţii căilor ferate şi-au dat seama că afacerile erau în pierdere. Linia asta începea la Longport, traversa Tunstall, Burslem, Cobridge (staţia lui Arnold Bennett) şi Hanley, şi sfârşea la Stoice, unde se reunea cu linia principală. (Mai erau vreo două staţii obscure, care nu ne priveau pe noi.) Totul arăta ca o cale ferată de jucărie. Staţiile erau toate pline de mărfuri, de mesagerii, şefi de staţie (purtau melon la staţiile mai mici şi joben la Stoke), ghişee de bilete, hamali, săli de aşteptare şi vagonete pentru transportul separatoarelor de lapte. Existau semnalizatoare şi macazuri în toată regula. Pe acolo nu treceau niciodată trenuri expres, iar locomotivele - *King Edward VII, Duke of Connaught, Princess Royal, Duke ofCambridge* şi altele - erau mai toate demodate, probabil din generaţia precedentă. Cu toate astea, serviciul public era enorm de solicitat şi eficient. Trenurile veneau mereu la timp şi nu s-a auzit niciodată de

vreun accident. în perioada cea mai activă a liniei de derivaţie, trenurile treceau pe acolo din sfert în sfert de oră, adică şaptezeci de trenuri pe zi.

Si eu, şi surorile mele adoram linia asta. Era a „noastră". Făcea parte din marea cale ferată Londra, Midland şi Scoţia (LMS) - cea mai întinsă dintre cele patru - şi, după noi, cea

mai frumoasă. Pe vremea aceea, lumea era foarte ataşată de instituţiile fruntaşe. Era un fel de patriotism. Te declarai ori pentru Oxford, ori pentru Cambridge, Eton sau Harrow, Yorkshire sau Lancashire, Gentlemen sau Players, indiferent dacă aveai sau nu legătură cu una din ele. North Staffs îi dispreţuia pe cei de la South Staffs, pentru că erau „cu nasul pe sus". Potteries îi dispreţuia pe cei de la North Staffs pentru că erau „trândavi". Dar Potteries îi dispreţuia cel mai mult pe cei din Newcastle-under-Lyme, localitate străveche, cu origini mai îndepărtate, care nu avea fabrici de ceramică şi „nu făcea nimic". Şi asta însemna să fii cu „nasul pe sus". Dintre căile ferate, LNER (London North Eastern Railways) era „obişnuită", Southern „plicticoasă" şi Great Western era şi ea o instituţie „cu nasul pe sus". Doar LMS (London, Midland and Scottish Railway) era „cum trebuie". Culoarea ei castanie era culoarea noastră.

Coboram mai întâi un drum în pantă ca să ajungem în staţia Tunstall, un fel de cavernă sub un pod din cărămidă înnegrită de fum şi funingine. îmi plăcea nespus maşina aceea puternică care ne ştampila biletele de carton şi imprima data cu o pocnitură sonoră: paaac! Răspunderea o avea şeful de staţie Greatbatch, asistat de Porter Hamps, care flutura steguleţul verde când trebuia să pornească trenul. Uneori, domnul Greatbatch ne conducea până în compartimentul nostru şi controla să fie bine închisă clanţa grea de alamă. Demnitatea cu care-şi scotea din buzunar imensul ceas de oţel - mi s-a spus că în limbaj popular i se zicea „nap", ceea ce mă lăsase perplex -,

felul în care citea ora, după care făcea din cap un gest grav de încuviinţare către domnul Hamps, era o practică a manierelor elegante care precedaseră căilor ferate, datând din epoca îndepărtată a diligentelor.

Trenul fluiera mereu tare de tot când părăsea staţia Tunstall; o lua repede la vale pe panta care ducea până la Sytch (sau până la marginea lui), apoi se hurduca şi gâfâia din greu urcând dealul până la Burslem. De foarte multe ori se nimerea să fim singuri în compartiment, şi atunci stăteam de pază la uşă să nu intre „băieţii necioplţi din Burslem", care mergeau la Liceul Hanley. Operaţia asta era dirijată cu tenacitate

şi mult temperament de Clare. Băieţii erau nevoiţi să meargă într-un alt compartiment - se înţelege că nu existau coridoare. Nu mi-a trebuit mult până să învăţ pe de rost fotografiile de sub plasa pentru bagaje: *Blackpool, North Shore, The Esplanade at Rhyl, Paddle Steamer, Coniston Lake, The Pier, Hoylake.* (Acesta din urmă era un loc urât şi mohorât, unde îşi petrecea vacanţele familia Stone.) Pozele erau toate cafenii şi pătate, fiindcă LMS folosea vagoane superobosite pe linia de derivaţie. Plusul scaunelor era tocit rău si când te aşezai ieşeau nori de praf. Copiilor le era strict interzis să se suie în plasa de bagaje, aşa că sora mea Clare executa acest gest antinomist ca ritual zilnic şi făcea un salt până la plasa interzisă, cu o singură mişcare mlădioasă - o performanţă de atletism care o umplea de mândrie şi plăcere. Altă figură era să treacă balansându-se de la o plasă la cealaltă.

La Cobridge, staţia la care nimeni nu cobora şi nimeni nu urca - era doar un peron pustiu -, se întâmpla ceva curios. Mecanicul îşi oprea cu regularitate locomotiva acolo şi preţ de o jumătate de minut se aşternea o tăcere mormântală, de auzeai ciripitul păsărilor. între timp, apucam să citesc de nu ştiu câte ori literele de smalţ de pe nişte tăbliţe de fier: „Virol: Necesar gravidelor"; „Virol: Necesar băieţilor în perioada de

creştere"; „Virol: Necesar convalescenţilor". De îndată ce-am învăţat să citesc, mi-am făcut obiceiul să studiez anunţurile, în foarte multe era vorba de energie, sau deficit de energie. Horlicks* edita o serie de povestioare desenate fascinante, despre bărbaţi, femei sau copii cărora le lipsea puterea de muncă la lucru, acasă sau la şcoală din pricina unei afecţiuni înspăimântătoare, numită „foamea de la miezul nopţii". Se povestea că un prieten le-a vorbit de băutura Horlicks şi s-au apucat cu toţii s-o dea pe gât înainte de culcare, drept care munca profesională, treburile gospodăreşti şi studiile începuseră să meargă strună. Şi mai bune erau reclamele Guinness, făcute atunci de un geniu care desena paharele de bere de jumătate de litru pline cu bere înspumată, pe care o înghiţeau lacom nişte struţi, sau alte imagini uluitoare cu animale care şterpeleau berea Porter cumpărată de bărbaţi roşii la faţă cu bani pentru care munciseră din greu. (Bineînţeles că azi toate re-

clamele astea ar fi interzise.)
La Hanley era mare îmbulzeală. Se întâmpla să urce câte un domn mai în vârstă (prin „mai în vârstă" vreau să zic oricine peste patruzeci de ani). Pe vremea mea, persoanelor în vârstă le plăcea să stea de vorbă cu copiii, şi copiilor le plăcea când persoanele în vârstă vorbeau cu ei. Aşa ceva nu se mai întâmplă azi, dar anii '30 erau anii candorii. Domnul putea să spună:
— A, mergi la şcoală. Probabil că la Brownhills, nu?
— Nu, la Sfântul Dominic.
— Aha, e scoală umanistă. Faceţi latina?
— Puţin.
— Ehe, şi eu voiam să învăţ latineşte. Ştii, asta e dovada unei educaţii adevărate. Dacă ştii latineşte, eşti un om superior.
* Firmă producătoare de băuturi calde cu acelaşi nume, făcute din lapte şi malţ.

Linia de derivaţie
Aşa se spune. „Congregaţii, verbe neregulate, chestii din astea, nu? Te invidiez. Ţine-te de carte cât ai prilejul, şi n-ai să regreţi. Ascultă ce-ţi spun eu.
Oamenii din Potteries erau mereu sociabili, vorbăreţi. Dar până la un punct: considerau că sunt cu toţii egali (majoritatea covârşitoare vota şi pe atunci cu laburiştii), dar nu contestau diferenţele sociale bazate pe educaţie. Ar fi intrat în vorbă cu oricine, şi cu ducele de Sutherland, dacă s-ar fi ivit ocazia. Dar n-ar fi căutat să-l deposedeze de pământurile lui întinse; din contră, l-au aplaudat când a hotărât să amenajeze Trentham Park, imensul său palat de lângă Stoice, unde nu locuia niciodată, cu grădini şi pavilioane de o mare splendoare,

accesibile publicului larg. în fond, le plăcea cu adevărat aristocraţia, dar cu condiţia ca ea să fie generoasă, s-o preocupe soarta poporului. Şi pe urmă, îşi permiteau să facă şi haz de ea. Contele de Derby, gras, jovial, cu „a"-urile pe care le pronunţa scurt ca toţi ai lui, era deosebit de popular, „mereu gata să-ţi dea o bancnotă de cinci lire".
Când mergeam la şcoală pe linia de derivaţie, cel mai mult mă bucurau dimineţile de iarnă când ferestrele compartimentului se abureau, şi asta pentru că aveam la dispoziţie şase

suprafeţe intacte pe care puteam desena cu degetele. îmi făcea o plăcere nemaipomenită. Am înţeles foarte repede ce mediu

perfect erau pentru caricaturi. Primul lucru pe care-l descoperisem în ziare, şi cele de acasă, şi cele din sala de lectură a bibliotecii, erau desenele comice. Ne aflam în epoca de aur a caricaturilor politice, nu numai datorită talentului desenatorilor, în frunte cu incomparabilul David Low, primul meu erou în materie de grafică, ci şi pentru că interbelicul punea la dispoziţie o galerie impresionantă de personaje care păşeau ţanţoş pe scena mondială.

Am învăţat să-l desenez pe Hitler, cu bretonul, mustaţa, salutul, svastica şi ochii încercănaţi; pe Mussolini, cu bărbia lui enormă şi calota cu vultur; pe Stalin, cu mustaţa lui ghidon, sprâncenele surprinzătoare şi părul negru, care-i acoperea fruntea îngustă; pe Roosevelt, cu rânjetul caracteristic, bărbia mare împinsă înainte şi dinţii încleştaţi pe ţigaret; pe Churchill, cu nasul mic, trabucul mare şi capul chel, plus papionul cu picăţele, haina neagră cu vestă şi pantalonii cu dungi. Puteam să-l fac şi pe Goring, gras şi lacom, cu uniforma strălucitoare de feldmareşal, cu şapcă enormă, ţinându-şi în mână batonul. Baldwin, cu faţa lui plină de umflături, nu-mi prea reuşea, dar avea, ca şi Stalin, pipă. Chamberlain avea umbrelă, dar faţa era prea grea ca să pot extrage o caricatură. Mi-am dat toată silinţa să-mi iasă Lloyd George, cu părul vâlvoi şi pelerina - „Ţapul", sau „Vrăjitorul din Ţara Galilor". Generalul Franco, un om mărunt cu şapcă militară, nas lung deasupra bărbiei negricioase şi mustaţă, cu pantaloni bufanţi, era mai uşor, iar Chiang Kai-Shek era un chinez obişnuit în uniformă militară, cu gulerul butonat până sus, şi însoţit de Madame Chiang, purtând robe de mandarin de damă. Aici mă inspirasem de la Strube, caricaturist la ziarul *Express.*

Să desenezi pe un geam aburit de tren cere simplitate şi încredere în sine, aşa că-i făceam doar pe cei la care mă pricepeam cel mai bine, în frunte cu Hitler, Musso şi Stalin. într-o dimineaţă, tocmai îi terminasem pe ăştia trei şi încercam să-l

fac pe Churchill (atunci nu era ministru, dar toată lumea ştia

cine e), când, la Hanley, un domn cu păr argintiu a intrat şi mi-a urmărit treaba oarecum surprins, dar vădit impresionat când l-a văzut răsărind pe Churchill:
— Ia te uită, a spus atunci. Ia te uită, ia te uită, domnule. Pe cinstea mea că-i nemaipomenit, puştiule. Ia zi, câţi ani ai? Cinci? Păi atunci, o s-ajungi departe, băiete, îţi prezic eu asta. Dictatori, nu? Zău că bine te mai pricepi să-i faci! Şi pe Winston! Eu tare-aş vrea să-l văd acum la cârma statului. Papion, trabuc - nimic n-ai uitat! Ha, ha, ha!
După reprezentaţia asta dickensiană, deloc neobişnuită în anii de-atunci, când existau tot felul de personaje, de figuri excentrice, când oamenii spuneau exact ce gândeau şi se exprimau exact cum le venea la gură, domnul şi-a scotocit îndelung buzunarele vestei şi, în fine, a exclamat:
— A-ha! Ce-avem noi aici? O monedă de argint a regatului! Ia, puştiule, ăştia şase penny şi cumpără-ţi nişte creioane bune, de desenat. Şi spune-i mamei tale c-ai primit un mic dar de la un domn bătrân care admiră talentul. Ha, ha, ha !
Surorile mele au încercat să obiecteze, dar domnul a insistat şi incidentul a fost raportat mamei, care a spus că va lua moneda în păstrare, dar o va dona ordinului de maici „Micile surori ale caritǎţii", pentru care avea ea preferinţă atunci. Când a aflat tata, a declarat că e nedrept: „Dar de ce? A câştigat şi el prima oară un ban!" Aşa că mi-a dat de la el o monedă de şase penny. Ceea ce nu ştia tata era că fratele preferat al mamei, unchiul Jimmy, care ne făcuse o scurtă vizită cu noul lui Wolseley Tourer, îmi dăduse deja şase penny, şi mamei i s-ar fi părut că două monede de şase penny primite în acelaşi timp mi-ar putea băga cine ştie ce idei în cap şi m-ar corupe. Aşadar, acum aveam un şiling, şi după multă gândire mi-am cumpărat prima cutie de creioane colorate.

Stoke, staţia noastră finală, era ceva enorm, avea un tavan de sticlă, un pod deasupra şinelor şi, lucrul cel mai minunat, un pasaj subteran, pe unde treceam în fiecare seară ca să ajungem la peronul unde aştepta trenul de întoarcere. Acolo se aflau şi tot felul de maşini. Spre exemplu, una încântătoare, cu o roată imensă unde erau înscrise literele alfabetului, şi care pentru un penny îţi imprima în relief numele pe o plă-

cuţă subţire de aluminiu. O puteai folosi pentru penar (al meu avea trei compartimente lungi, care se roteau în jurul unei axe de la unul din capetele penarului, şi ţineam foarte mult la el). O altă maşină îţi testa forţa mâinii, starea sănătăţii, îţi măsura înălţimea şi greutatea, şi îţi ghicea viitorul. A treia maşină era foarte atrăgătoare, dar înşelătoare. Sus, într-un vas mare de sticlă, erau o mulţime de jucării mici, ispititoare, amestecate cu jeleuri. Maşina era prevăzută cu o macara din argint, şi de îndată ce introduceai un penny macaraua intra în acţiune şi o puteai dirija cu un mâner spre jucăria dorită. Macaraua era de fapt un dispozitiv mecanic de apucare. O coborai până la jucărie, ea îşi aduna degetele în jurul respectivei jucărioare şi o ridica împreună cu nişte bomboane. Numai că degetele erau înnebunitor de vlăguite. Cu mult înainte ca dispozitivul să se îndrepte spre orificiul vasului de sticlă ca să iasă de acolo, puteai fi sigur că degetele scăpau jucăria din strânsoarea lor tremurândă, şi nu te alegeai decât cu niscaiva jeleuri prăpădite - dulciuri care şi aşa aveau o reputaţie proastă (asta se întâmpla cu o jumătate de secol înainte ca Ronald Reagan să Ie facă populare). Nimeni nu s-a pricopsit vreodată cu o jucărie din afurisita aia de maşină. Fratele meu Tom susţinea că exista o maşină din asta si la staţia Hanley şi că-ţi picau jucăriile dacă dădeai câteva şuturi corect plasate la baza maşinii. Dar asupra maşinii de la Stoke şuturile n-au avut nici un efect, indiferent cât de multe i-am tras şi eu, şi Clare. Până la urmă am ignorat-o total; a fost

prima mea lecţie despre escrocheriile din lume şi necesitatea de a rezista ispitelor.

Trecuse o lună şi făcusem câte şase călătorii pe săptămână (întrucât pe vremea aceea mergeam la şcoală şi sâmbăta, iar adulţii lucrau şi ei sâmbăta până la prânz), când s-a întâmplat ceva remarcabil. Pentru mine tot ce avea de-a face cu trenul era formidabil: înălţimea vagonului, dimensiunea locomotivei, pistoanele, roţile, coşul, amortizoarele, grătarul de siguranţă şi cilindrii, uşile, distanţa de la treapta de afară şi până la pământ, sau până la peron. Când ajungeam la Stoke, Clare şi Elfride coborau primele, şi trenul se oprea cu o şuierătură. Eu apăream în pragul uşii cu ghiozdanul pe spate, şi atunci Clare

mă lua în braţe, mă sălta şi mă depunea pe peron. îmi plăcea asta, dar îmi plăcea să mă dau jos şi singur, ceea ce la întoarcere, când ajungeam la Tunstall, era foarte uşor.
într-o dimineaţă, Clare s-a întors puţintel prea târziu să mă prindă în braţe: îşi luase cu ea nişte plante ca să i le arate profesoarei de botanică. Atunci, am coborât pe treapta trenului şi am dispărut în spaţiul adânc dintre tren şi peron. Era un întuneric atât de compact acolo jos, că nu mai vedeam decât o fâşie de lumină deasupra capului. Roţile trenului mi se păreau ceva enorm, aveau miros puternic de ulei şi tremurau de parcă abia aşteptau s-o ia din loc. Vocea lui Clare se auzea ca din depărtare:
— Unde-i Paul?
Şi eu am răspuns:
— Sunt aici, jos.
Mi-a spus după aceea că aveam o voce „subţirică" şi „disperată". Zăream feţe de oameni îngrijoraţi, speriaţi, care mă priveau. Şi ce vacarm până au fost chemaţi nişte hamali la faţa locului. Fochistul trenului a sărit până la mine, m-a ridicat de-acolo şi i-am simţit braţele vânjoase aşezându-mă pe peron. Totul s-a terminat în câteva secunde, şi nu eram

înspăimântat decât la gândul c-o să fiu certat pentru neplăcerea pe care o produsesem. Se adunase mulţimea, aşa cum se întâmpla mereu în acele vremuri la cel mai mic incident, oameni care n-aveau ce face - şomeri, aşa cred. Şi toţi locuitorii din Potteries erau convinşi că aveau un drept înnăscut de a comenta orice.
— Puştiul ar fi putut să fie făcut terci.
— Sau să-si fi sfărâmat oasele.
— Periculoase mai sunt găurile alea dintre tren şi peron, zău că sunt prea largi.
— Aşa a fost mereu la Stoke. Ia gândiţi-vă la bătrâni, ce greu le este.
A urmat o despărţire politicoasă. Domnul Oldcastle, şeful staţiei, cu jobenul pe cap pentru ocazia aceea deosebită, a apărut în scenă. Şi-a ridicat jobenul, deşi nu-mi dau seama dacă în onoarea mea, a surorilor mele sau a mulţimii adunate, şi a spus:

— Va trebui ca incidentul să fie raportat autorităţii de resort. Mă voi ocupa personal de asta. Poate că a fost la mijloc hazardul. Pe de altă parte, ar putea fi vorba de neglijenţă. Sau de amândouă. Puştiul n-a fost vătămat, nu? Bine. Altă dată să fii mult mai atent, băiete. După care a luat, subit, o decizie: Spuneţi-i doamnei Silverbright de la Răcoritoare să-i dea băiatului un pahar din Sarsparilla aceea specială, ca să-şi mai revină. Şi acum - uitându-se la enormul lui „nap" - trebuie reluată activitatea.

A fost singura dată când am avut de-a face cu domnul Oldcastle, care în mod normal nu apărea decât atunci când expresul de Euston cu destinaţia Glasgow oprea la Stoke ca să coboare ducele de Sutherland sau contele Granville. Clare era abătută, gândindu-se la ce-o să zică mama când i se va povesti despre cele întâmplate. Apoi, Elfride, nu fără oarecare şiretenie legitimă, a spus:

.— Şeful de gară a zis c-ar putea să fi fost vorba de hazard, asa că trebuie neapărat să insistăm asupra acestui lucru când îi povestim mamei.

Aşa au şi făcut, şi când mama, la rândul ei, le-a spus vecinilor şi rudelor, povestirea ei s-a axat în jurul cuvântului „hazard", sau, al „pericolelor de la spurcata aia de staţie odioasă". Dar mama nu era o naivă. După ce m-a tot lăudat în public pentru curajul de care dădusem dovadă în accidentul acela şi pentru faptul că n-am plâns, mi-a spus între patru ochi:

— Ai un obicei foarte enervant de a atrage atenţia asupra ta.

Pentru mine, Sfântul Dominic era, din diverse motive, raiul pe pământ. în primul rând, şcoala se afla pe coama dealului Hartshill, în afara oraşului Stoke - chiar mai sus decât Stăretia din imediata ei vecinătate. Era o clădire albă cu două etaje din perioada Regenţei*, fostă reşedinţă a unei familii bogate, cu grădini splendide şi terenuri transformate în locuri de joacă. Se spunea că una din îngrăditurile astea acoperite cu iarbă avea „o suprafaţă de un acru". Şcoala strălucea de curăţenie, era frecată, lustruită, ca toate instituţiile dirijate de călugăriţe. Totul era frumos şi ordonat, calm şi politicos. Călugăriţele erau fiinţe încântătoare în veşmintele lor largi negru cu alb, bine scrobite, pârâind şi fâşâind, şi cu rozariul

zornăind. Toate zgomotele astea mă linişteau. Călugăriţele miroseau a săpun şi a pânză proaspăt spălată. Fusesem dat în grija sorei Angela care, fidelă numelui, era angelică, mă îmbrăţişa, mă săruta şi mă ţinea în poală dacă vedea că mi-e dor de-acasă. Ştiam deja să citesc, dar ea m-a învăţat repede să şi

* In istoria Angliei, perioada 1811-1820, când în locul lui George III, considerat inapt ca rege, a domnit fiul lui, prinţ de Wales. Acesta a devenit rege - George IV — în 1820, la moartea tatălui său.

scriu îngrijit, cu litere elegante. Dominicanii au fost mereu experţi la caligrafie.

Mai erau băieţi de vârsta mea, care purtau, ca şi mine, pantaloni de lână gri şi jachetă. Aveam şapcă gri, pe care era brodată în alb şi negru crucea Sfântului Dominic. Purtam ciorapi cu manşete şi pantofi negri, lustruiţi, cu şireturi. Ghiozdanul era din piele maro şi avea trei compartimente, toate închise cu cataramă, dovadă evidentă a progresului. Dar şi mai impresionant era faptul că aveam la şcoală un pupitru doar al meu, sau mai degrabă o măsuţă cu scaun pe măsură. După ce am scris o săptămână cu creionul, am fost promovat la cerneală şi m-am iniţiat în misterele tocului, peniţei, sugativei şi scrisului cu ceva care făcea pete.

Scriam cu stânga. Părinţii mei descoperiseră foarte devreme în existenţa mea că eram stângaci, dar n-au încercat în nici un chip, asemenea celor mai mulţi părinţi din vremea aceea, să mă facă să scriu cu mâna dreaptă. Mama mi-a spus:

— Ducele de York e ca tine. Maiestatea Sa, regele George V, l-a obligat să scrie cu mâna dreaptă ca să fie bun la tras cu puşca, şi rezultatul a fost că bietul duce a început să se bâlbâie. Prin urmare, tatăl tău şi cu mine suntem de părere ca tu să faci orice cu mâna stângă dacă ţi-e mai uşor aşa.

Tata a zis:

— Leonardo da Vinci era stângaci. La fel şi Michelangelo, aşa că eşti într-o companie selectă, Micuţule Paul.

Oricum, scrisul cu cerneală nu era treabă uşoară. Dacă ţii tocul cum ţii creionul, dar în mâna stângă, murdăreşti tot ce scrii, şi am învăţat, sub îndrumarea sorei Angela, că trebuie să-mi arcuiesc mâna deasupra caietului şi în jurul tocului ca să nu ating cerneala; procedeul ăsta pare (dar nu este) inco-

mod şi provoacă comentarii până şi azi, dar pe mine m-a ajutat să traversez epoca cernelii - acum, din fericire, îngropată. Sora Angela m-a învăţat să desenez mici diagrame religioase

ale Sfintei Inimi, ale Fecioarei Măria, Răstignirii şi Naşterii, si să le colorez cu pasteluri. Avea o minte curată de copil nevinovat, plină de imagini evlavioase, şi-i făcea imensă plăcere să-mi spună povestiri despre sfinţi şi martiri; despre Sfântul Ştefan, ucis prin lapidare, Sfântul Petru, răstignit cu capul în jos, Sfântul Sebastian, străpuns de săgeţi, Sfântul Bartolomeu, jupuit, Sfânta Ecaterina, trasă pe roată, şi aşa mai departe. Aceste atrocităţi alternau cu povestea despre Sfântului Ignaţiu de Loyola, soldatul iezuit, despre predicile Sfântului Dominic, despre Sfântul Francisc, care vorbea cu păsările, şi despre Sfânta Tereza, a cărei inimă a fost străpunsă de săgeţile iubirii lui Isus. îmi plăcea îndeosebi povestea despre Isus, rătăcit pe străzile Ierusalimului şi găsit certându-se cu bătrânii învăţaţi din Templu. Mă puteam vedea şi pe mine în rolul ăla.
Sora Angela era tânără, drăguţă şi sentimentală, şi nu putea să se supere, să-ţi reproşeze ceva, să te critice. Radia o iubire pură, care-mi mergea la inimă. Sora Veronica mă învăţa să socotesc; era mai în vârstă şi putea să fie severă, dar şi ea mă îmbrăţişa şi, din când în când, mă săruta. Şi de la ea auzeam lucruri care mă puneau pe gânduri:
— Paul, cei mai mulţi oameni detestă matematica, si totuşi mai sunt câte unii care consideră că este elixirul vieţii, adică un fel de băutură delicioasă. Ţie nu-ţi place matematica, fiindcă ai suflet de artist. Dar ascultă-mă: învaţă bine la matematicâ, si acum, si mai târziu, ca să faci fată autorităţilor. Merită, să ştii, pentru că, dacă obţii certificatul şcolar de matematică obligatorie, n-o să trebuiască să te mai gândeşti niciodată la matematică. Asta e secretul vieţii. Ceea ce trebuie făcut, *să faci* - cu orice preţ. Pe urmă dă totul uitării. Şi dacă nu faci, o să te urmărească la nesfârşit.
Ăsta a fost primul sfat serios pe care l-am primit de la cineva din afara familiei; sfatul s-a dovedit bun, şi, în general vorbind, l-am urmat.

învăţătoarea care se ocupa de cursul primar*, sora Regina, era „cu adevărat o Maică Superioară", şi se spunea că e „teroarea" elevilor. Era înaltă, avea o ţinută falnică şi mers domol, spre deosebire de călugăriţele tinere, care grăbeau mereu pasul. Locuia singură în cameră şi se ocupa cu administraţia. Vorbea desluşit, accentuând în mod special anumite cuvinte sau silabe:
— Să nu uitaţi, fetelor (îi ignora pe băieţi ca şi cum n-ar fi existat), că tinerele doamne nu *schelălâie,* nici nu zâmbesc *pe furiş,* şi nici nu râd «^controlat. *Modulaţi-vă* tonul. In/rinaţi-vă vocile. Mişcaţi-vă cu *graţie.* Şi ce *nu* vreau eu s-aud?
Iar fetele, toate, în cor:
— Că vorbim pe coridor, soră Regina.
Aveam o mulţime de mici reguli, dar puţine pedepse, cu excepţia celei de a fi mustraţi în public. Sora Angela nu ne putea dojeni, pentru c-ar fi apucat-o imediat plânsul. Sora Veronica putea, dar ne dojenea rar, recurgea mai degrabă la forţa ei de convingere. Sora Regina ne dojenea: „Tânără doamnă, m-ai dezamăgit *profund".* Sau chiar: „Eşti o *păcătoasa*[1]. Cea mai gravă pedeapsă era să fii trimis la sora Regina şi să stai în şezlongul din camera ei pe timp nedefinit. In ce împrejurări ajunsese şezlongul ăla acolo se pierduse în negura timpului. In orice caz, devenise un scaun al penitenţei, tron al groazei, aşa că ameninţarea „Obraznico/obraznicule, chiar vrei să te trimit la ŞEZLONG, în CAMERA PERSONALĂ a sorei Regina?" era ceva teribil. Personal, n-am avut de suferit sancţiunea asta supremă, dar am priceput cât de eficientă era, şi de atunci n-am mai privit niciodată cu ochi binevoitori acest gen de mobile stranii şi periculoase.
In perioada aceea, scopul meu era să am pupitrul plin. Mă uitam cu invidie prin clasă - era foarte mare - la băieţii mai Junior School - pentru copii între 7 şi 11 ani.

mari ca mine, şi vedeam că pe mesele lor erau împrăştiate caiete, manuale şi dicţionare. Pe a mea nu erau decât o carte de citire si un caiet de exerciţii, dar rareori amândouă deodată. N-aveam niciodată trei lucruri, adică minimumul care să dea mesei un aspect ceva mai important. Dorinţa mi-era extrem de arzătoare şi nu ştiam cum să mi-o satisfac. Altfel, eram

fericit la şcoală şi găseam că totul îmi e de folos. în scurt timp am învăţat să citesc şi să scriu cu multă uşurinţă. Jucam şi eu alături de ceilalţi în unele mici piese instructive. Am avut pe rând rolul Sfântului Iosif, al Sfântului Cristofor şi al lui Remus, unul din cei doi fondatori ai Romei.
îmi plăcea grozav sala de gimnastică. Nemaipomenita domnişoară King, despre care auzisem foarte multe înainte de a începe şcoala, s-a arătat în mod special prietenoasă cu mine, pentru că eram fratele lui Clare, eleva ei favorită. M-a învăţat să alerg cum trebuie şi să execut corect săritura în înălţime. Era o persoană remarcabilă. îţi atrăgeau atenţia tunica ei neagră, fusta scurtă, picioarele lungi, bine făcute, ciorapii negri din bumbac mercerizat şi pantofii albi de balet, părul negru drept, periat până ce strălucea şi frumos aranjat în stil paj. Arăta ca eroul principal dintr-o pantomimă - tânăr, extraordinar de alert şi plin de vigoare, curajos şi chipeş.
— Hai, fetelor, spunea. Hai, că puteţi să faceţi asta, trebuie. Şi-o să vedeţi că *merge.*
Făcea roata, volte uimitoare, sărituri pe spate şi sărituri pe loc. Mi-a spus că m-ar învăţa să boxez, dar că maicilor le-ar displăcea aşa ceva. îmi zicea:
— Paul, trebuie să te pricepi la box. Pentru un băiat este esenţial să se apere în mod ştiinţific. Un', doi şi-i pui la pământ pe băieţii răi! Trebuie să faci box când treci la şcoala de băieţi. Dar e şi mai bine dacă ştii deja. O să văd cum aş putea să te învăţ pe ascuns. Până una-alta, apucă-te de flotări - şi m-a pus să fac flotări până am ameţit.

O iubeam pe sora Angela, dar pe domnişoara King o adoram. Nu m-a luat niciodată în poală. In schimb, o auzeam:
— Hai să facem o rundă.
Zis şi făcut. încercam, gâfâind, să ţin pasul cu măiastră gimnastă. Clare mi-a raportat:
— Domnişoara King zice că te mişti ca o cărămidă.
Nu erau mulţi băieţi, şi nici unul nu mă interesa prea mult. Leo Goldenhill era fiul unui director de mină şi făcea pe grozavul revendicându-şi celebritatea doar pentru faptul că taică-său îi dăduse odată voie să tragă cu puşca lui de vânătoare. Dar domnişoara King zicea că Leo e „necopt", cuvânt

care începea să fie la modă. Ţinea în buzunarele de la pantaloni bucăţi de plastilină care miroseau oribil. Kenneth Ternihough, băiat de farmacist şi copil unic, ştia să cânte puţin la flaut, dar, când şedea aplecat deasupra pupitrului, îi curgeau şi nasul, şi ochii peste cărţi şi caiete. Mai erau gemenii Botteslow, Arthur şi Emily, care locuiau la o fermă din Trent Vale şi pretindeau că au acasă o vulpe ca animal de companie, dar maicile le-au spus că le e interzis s-o aducă la şcoală, „indiferent de circumstanţe" - după cum se exprimase sora Veronica -, lucru pe care mi-era greu să-l pricep, fiindcă mama zicea de consilierul Boothen, care venea uneori la tata, că vorbea mult şi dădea mare importanţă circumstanţelor. Gemenii miroseau puţin a vulpe, adică Arthur mirosea. Vorbea puţin, dar folosea un cuvânt urât: „blestemat".
Dintre fete, preferata mea era Rolanda, o fetiţă cu faţa trandafirie şi cu părul blond strâns la spate într-o coadă, lucru neobişnuit pe atunci, şi de la care primeam adesea sărutări când nu ne vedea nimeni. Duşmancă mi-era Rena Milton. Venea dintr-o familie bogată şi purta la gât (după o luptă cu maicile) un colier de coral de care atârna o cruciuliţă de aur. Era cam sălbatică, avea ochi violeţi, păr negru, ondulat şi obraji roşii, lucioşi. Mă convoca la box ca să-mi ardă, după

cum se exprima ea, „câteva lovituri zdravene". Era deşteaptă şi voia să ne întreacă pe toţi, şi pe mine, şi pe ceilalţi. Domnişoara King îi zicea „domnişoara Minx" şi prevedea „belele". Rena se lăuda cu lucrurile măreţe care aveau loc la ea acasă: că i se permitea să stea cu oaspeţii şi la dineuri, nu numai cu invitaţii la ceai, că mergea la teatru la Manchester, că-şi dădea cu „parfum". Mie îmi spunea „Pestriţul", pentru că aveam pistrui pe faţă. Rena nu plângea niciodată, dar le făcea pe celelalte fete să plângă. Ştia foarte bine cum arată odaia sorei Regina şi ce-nsemna să fii condamnat la şezlong.
Petreceam mult timp la şcoală pregătindu-ne pentru Prima Comuniune, care în cazul meu a avut loc la vârsta de şase ani. Sora Angela ne-a explicat cu răbdare diferenţa între transsubstanţiere şi consubstanţiere, dar nu s-a lipit de noi. în schimb, am înţeles perfect că Isus intră cu adevărat în gura noastră sub forma sfintei hostii şi că trebuie să ne pregătim foarte bine

stomacul ca să-l primim pe Isus, postind de la miezul nopţii şi *mârturisindu-nepăcatele.* Lucrul ăsta era o experienţă potenţial tulburătoare, fiindcă însemna să intru într-o cabină întunecată, să trag perdeaua de catifea şi să-i vorbesc unui preot prin nişte zăbrele. Sora Angela a repetat scena asta cu noi într-o biserică mare, chiar din spatele Stăreţiei (acum nelocuită). N-aveam nimic împotrivă să mă spovedesc sorei Angela, dar nu prea-mi venea să mă adresez în întuneric unui preot necunoscut.
Şi, la urma urmelor, ce să mărturisesc? Sora Angela ne-a spus că răutăţile făcute înainte de a împlini cinci ani nu contau. De asemenea, nu contau nici micile încălcări ale regulamentului şcolar, de pildă: dacă am făcut gălăgie în sala de mese sau dacă am alergat pe coridoare. Minciunile şi furtişagurile erau însă păcate. Tot aşa, dacă nu ne supuneam unei comenzi reglementare. Sora Angela n-a fost de prea mare ajutor, fiindcă ne tot spunea „Nu pot să-mi închipui că *realmente* aţi

păcătuit". Dar să n-ai chiar nimic de mărturisit anula rostul Tainei penitenţei, ceea ce, conform sorei Veronica, putea fi interpretat drept „aroganţă spirituală". Dovedea, în plus, că eşti „necopt", cum ar fi zis domnişoara King. Când m-am consultat cu domnişoara King, mi-a spus c-aş putea mărturisi că „vrei să faci după capul tău mai des decât ar trebui", aşa că am notat asta ca fiind păcatul numărul unu. Cuvântul „blestemat" conta de asemenea ca păcat. Când i-am dezvăluit mamei cât de tare mă frământa că n-aveam ce mărturisi, a râs şi mi-a spus „Nu căuta rezolvarea înainte de-a se ivi problema". Mi-a amintit şi că spusesem odată nu o minciună, ci o gogoşică, dar că asta se întâmplase cu un timp în urmă şi nu se încadra în limitele ecleziastice de vârstă. Adunasem oricum trei păcate, şi atât mama, cât şi sora Angela au stabilit că trei erau „suficiente".
Aşadar am fost la prima mea spovedanie, am vorbit cu glăscior speriat - ca atunci când am căzut pe şinele trenului la staţia Stoke - şi preotul, iritat, mi-a spus:
— Dar vorbeşte mai tare, copile, că abia aud ce spui - şi cred că nici pe urmă n-a desluşit ce i-am mormăit, dar mi-a iertat păcatele, şi apoi mi-a zis: Spune-i următorului să-i dea bătaie.
I-am povestit asta mamei, care a râs comentând:
— Preotului ăstuia îi plac filmele cu gangsteri.

Cum am ieşit din biserică, Rena Milton s-a repezit spre mine:
— Ei, Pestriţule, câte păcate ai mărturisit?
— Trei, i-am zis.
A zâmbit plină de ea, şi-a pus mâna în şold şi, învârtindu-se o dată, a spus:
— Eu am avut *nouâ*\
M-am simţit învins, dar când i-am povestit sorei Angela, m-a privit şocată şi a declarat:
— Spovedania e o Taină şi Rena a rupt pecetea tăcerii.

Lucrul ăsta m-a zăpăcit complet, întrucât singura pecete de care ştiam eu era pecetea de ceară roşie de pe pachetele cu daruri de Crăciun.
Săptămâna următoare a avut loc Prima Comuniune, tot în biserica mare. Fetele erau împopoţonate în alb de sus până jos - rochie, şosete, pantofi, funde în păr, mănuşi -, iar în mâini ţineau cărţi noi de rugăciuni, strălucitor de albe. Băieţii aveau costume noi gri, cămăşi albe şi cravate roşii („roşii, fiindcă Isus şi-a vărsat sângele pentru noi", ne-a spus sora Angela). Cărţile noastre de rugăciuni erau negre. Ni s-a atras în mod special atenţia să nu mestecăm hostia, ci s-o băgăm în gură, să aşteptăm să se topească şi apoi s-o înghiţim. M-am uitat pe furiş la Rena şi am văzut că *mesteca* fără nici un pic de ruşine, şi, după ce a terminat de mestecat, a scos limba cât îi era de lungă, ca să văd că deja înghiţise hostia.
După Comuniune, la care au fost prezenţi şi părinţii, plini de mândrie şi admiraţie, a urmat un mic dejun bogat, somptuos, servit în sala de mese a schitului. Edificiul ăsta ca un palat, opera ilustrului arhitect catolic Joseph Hansom, era în ochii mei cea mai mare clădire din lume. Puneam pentru prima dată piciorul acolo. Ceea ce este extraordinar în legătură cu instituţiile catolice şi chiar ordinele monastice sau alte lucruri de felul ăsta, indiferent dacă sunt ale iezuiţilor, franciscanilor sau dominicanilor, dintre care cele două din urmă fac legământ de sărăcie, e faptul că, atunci când au petreceri, petrec cu adevărat, iar mâncarea nu numai că e excepţională, ci şi excepţional de frumos prezentată. Cu ocazia asta am făcut

pentru prima oară cunoştinţă cu conceptul de mare sărbătoare şi m-au încântat fiecare secundă şi fiecare aspect al evenimentului; încăperea, decorată cu crengi şi rămurele cu frunze de primăvară; masa, enorm de lungă, acoperită cu feţe de masă de in imaculate, scrobite, cu şerveţele împăturite în formă de mitre, şi plină de vaze şi ghivece cu flori, ca o explozie de

culori; lingurile şi furculiţele erau din argint, şi tot din argint potirele şi trofeele aşezate din loc în loc. Maicile se foiau de colo colo, se agitau, cărau farfurii, dar nu participau la petrecerea propriu-zisă.

Mâncarea era delicioasă: nu numai bacon, ouă si cârnati - acasă nu le aveam niciodată pe toate trei deodată, doar două dintre ele -, ci şi *chifle calde,* care erau o noutate pentru mine. In plus, masa începea cu ceva de mare lux, jumătăţi de grepfrut presărate cu zahăr şi cu o cireaşă zaharisită la mijloc. Asta dădea o tentă babiloniană şi era ceva absolut nou, pentru că fructul ăsta abia „pătrunsese" în Anglia (cum zicea mama), şi nici unul dintre noi nu pusese încă gura pe aşa ceva. Grepul era, într-adevăr, una dintre noutăţile cele mai selecte ale anilor '30. Cel mult, ştiam de el din filme sau reportaje. într-unui dintre primele filme cu gangsteri, îl puteai auzi pe Jimmy Cagney zicându-i iubitei sale guralive: „Of, mai taci din gură!" şi vedeai cum îi trânteşte pe faţă o jumătate de grep. Sau în filmul *The BigSleep,* Agnes, cu părul blond-cenuşiu, care prezida sinistra librărie, e întrebată de Marlow dacă vinde cărţi, la care fata mârâie cinic: „Da' ce crezi că-s astea, grepuri?" Pe scurt, grepul era ultimul strigăt şi maicile dovedeau, procurându-le, că erau cât se poate de în pas cu vremea.

Călugăriţele dominicane mâncau foarte puţin, dar se delectau hrănindu-ne bine pe noi. Chiar din primele zile mi-au prezentat un nou fel de budincă, „insule plutitoare", adică bucăţi de pandişpan cu albuş de ou bătut spumă deasupra, şi plutind pe o mare de sos de vanilie. Aveau şi o variantă delicioasă a budincii de orez cu stafide, căreia fetele îi spuneau „Piciorul Preacucernicei Maici Stareţe", ceea ce aproape că m-a şocat prin felul necuviincios în care le tratau pe sfintele doamne. Eu consideram că fetele aveau spiritul critic foarte dezvoltat, mult mai mult decât băieţii, care în general accep-

tau cu stoicism orice se întâmpla.

M-am împrietenit cu o fată pe care o chema Vanya. Cred că era străină - poate din Malta - şi, cu toate că aveam aceeaşi vârstă, părea mult mai mare şi ştia lucruri de care eu habar n-aveam că există: că cele mai bune haine *femeieşti* (cuvânt nou pentru mine) se făceau la Paris şi erau *oribil de scumpe* (cuvintele mamei ei). Se numeau *Ies modes.* Când desenam împreună, îmi atrăgea atenţia nu numai că femeile sunt mai scunde decât bărbaţii - observasem asta singur -, ci şi că aveau şi conformaţii foarte diferite. M-a învăţat să desenez femeile cu talia subţire, şolduri mai mari, bustul mai proeminent şi părul mai lung. Mi-a arătat cum să desenez un coc, cu pălărie deasupra. Una dintre caracteristicile mele cele mai înrădăcinate ca pictor era că începeam întotdeauna o siluetă de la picioare în sus. Mamei i se părea ceva extraordinar şi râdea cu poftă. Tata zicea că, dat fiind unghiul din care priveşte un copil, era normal să desenez aşa, dar recunoştea că se întâmpla rar. Vanya mi-a arătat cum să desenez picioarele femeilor, cu degetele înguste spre vârf şi cu tocuri înalte. Mama a dat puţin dezaprobator din cap când i-am arătat primul meu desen al unei „femei adevărate" şi a spus aproape în şoaptă:
— Eh, e întotdeauna frapant momentul când constaţi că un copil în perioada de creştere capătă informaţii din alte surse decât familia. E primul semn al lipsei de control.
M-a strâns tare de tot în braţe, ca şi cum mă pregăteam să ies din casă si să nu mă mai întorc niciodată.
Am fost invitat la ceai acasă la Vanya şi am cunoscut-o pe mama ei: zveltă, cu pielea mai închisă la culoare, ochi căprui sclipitori, bine îmbrăcată. Mama m-a întrebat dacă era dată cu ruj, dar n-am ştiut să-i spun. Aveau o jupâneasă, Flossie, care-şi făcea apariţia când era chemată cu un clopoţel de argint. Flossie ne-a adus nişte sendvişuri excelente, subţiri de tot şi cu ingrediente noi pentru mine: creveţi la borcan, anşoa şi, uluitor, homar în maioneză. Ştiam că acesta din urmă era ceea

ce tata numea „lux babilonian", şi pe mama a şocat-o să audă că mi s-a dat ceva atât de „nepotrivit".

Ajungem acum la partea importantă cu privire la sendvişurile pentru copii. La Potteries, se auzeau comentarii despre ce puneau mamele în sendvişurile copiilor. S-a întâmplat să aud o mamă spunând critic: „Mama asta face nişte sendvişuri sărăcăcioase". Sau: „E o mamă care nu pune decât gem". Gemul era considerat umplutura cea mai ieftină sau mai meschină; puţin mai bun decât sendvişul cu unt. („Pâine cu margarina" era şi mai rău, dar n-am auzit de astfel de cazuri.) Pe mine personal, mă mulţumea pâinea cu gem; ce nu-mi plăcea deloc era salata verde, fără măcar nişte felii de roşie, ca să nu mai pomenim de brânză. Cel mai mult îmi plăceau umpluturile din carne de vacă la cutie şi chutney*, rosbif fără nici un pic de grăsime şi castraveciori muraţi; somon din cutie (de somon proaspăt nici nu auzisem) cu felii de castravete şi maioneză şi Gentleman's Relish** dintr-un borcan alb, scund, pe care mama îl primea periodic de la vărul ei preferat, unchiul Jack. Mi-era groază de carnea rece de porc sau oaie, gemul de rubarbă şi orice făcut din sfeclă.

Exista o convenţie universală, urmată şi de familia Vanyei (despre care, altfel, mama spunea că „pare a fi o familie periculos de extravagantă"), ca la ceaiuri copiii invitaţi să primească mai întâi sendvişuri „ca să le taie cât de cât foamea", şi abia după ce nu mai rămânea nimic pe farfurie aveau voie „să treacă" la şarlote, blamanjele, sosuri de vanilie, biscuiţi, jeleuri şi prăjituri - delicatese care erau deja puse pe masă şi ne făceau insistent cu ochiul. Mama îmi spunea: „Dacă nu mănânci mai întâi sendvişuri, o să te tenteze prea multe din lucrurile dulci

* Condiment picant originar din India.

* Pastă de anşoa frecată cu unt, ierburi fine şi arome.

consistente şi o să vomiţi". Eu nu eram de acord cu mama, fiindcă era mult mai probabil ca un sendviş cu o felie de carne rece de oaie să mă facă să vomit decât orice altă mâncare; dar convenţia socială te obliga să-ţi mănânci porţia de sendvişuri, indiferent cu ce erau umplute - deoarece, dacă făceai mofturi, ceilalţi copii te acuzau că pui beţe-n roate petrecerii. Asta era regula, aşa că sendvişurile tot trebuiau mâncate.

Pe urmă şi-a făcut apariţia în şcoală Peter Hennessy. Era un băiat scund, dar vânjos, vesel, ceva mai mare decât mine şi mult mai pistruiat, avea păr mult, vâlvoi şi ochi enormi, era

diabolic de activ, exasperant de binedispus tot timpul, pus mereu pe râs şi neastâmpărat. Pe sora Angela o cam îngrijora ce vedea, dar sora Veronica îl adora, mai ales după ce-a descoperit că era un „geniu" la matematică, ceea ce i-a câştigat un surplus din rarele ei săruturi. Peter voia ca toată lumea să fie fericită, si mama lui urmărea acelaşi lucru. Când am fost prima oară la ei la ceai, împreună cu Vanya şi oribila Rena (pe care Peter a plăcut-o din prima clipă), m-a copleşit cât de amabilă şi simpatică era doamna Hennessy, dar şi mai mult m-a uimit cât de încărcată era masa. Toate varietăţile de şarlote, trei jeleuri de diferite culori, inclusiv albastru (o raritate), blamanjele cu nuci (ditto) şi prăjituri din cele mai bune - cu nuci de la Fuller, un Battenberg*, ecleruri cu ciocolată, prăjituri Eccles**, prăjitură cu mere Newcasde, o tartă franţuzească cu mere (noutate pentru mine) şi o prăjitură consistentă cu fructe, cunoscută sub numele de „tortul de nuntă al copiilor", pe care l-am descris acasă, şi mama a exclamat: „Cu totul şi cu totul imoral!" Dar sendvişuri nu erau - de nici un fel. Am întrebat de ce. Doamna Hennessy a fost surprinsă:

* Pandişpan cu glazura de marţipan.

** Prăjiturică rotundă din aluat sfărâmicios, umplută cu stafide de Corint.

— Sendvişuri? De ce să mâncăm sendvişuri la o zi de naştere când sunt atâtea prăjituri? Dar putem să-ţi facem câteva dacă vrei.

M-am grăbit să-i explic regula şi a pufnit-o un râs de i se clătinau cerceii (era o femeie micuţă, veselă, *ojolie laide**,* împodobită cu bijuterii exotice; era ca o insectă sclipitoare şi bâzâitoare). A continuat:

— Ce regulă stupidă. Aici n-avem reguli din astea. Mănânci ce vrei. Şi orice vrei. Sau nu mănânci nimic - cum fac eu! Aici e Sala Libertăţii!

Aproape că-l invidiam pe Peter pentru Sala asta a Libertăţii. Dar când i-am descris-o mamei, a răspuns cu unul dintre gesturile ei dezaprobatoare:

— Mai degrabă, Casa Toleranţei. Bagă de seamă ce-ţi spun!

Când a cunoscut-o însă pe doamna Hennessy, a plăcut-o imediat, aşa cum i se întâmpla adesea: ce respingea în teorie

o atrăgea în practică. Mi-a şi zis:
— Ce zvăpăiată e Mona Hennessy - ceea ce, pentru mama, era un mod rarisim de exprimare.
Au început să ia cafeaua împreună şi s-au împrietenit. Iar mie îmi plăcea de Peter. Intra mereu în belele, şi simţeam, cu toate că n-aveam de unde şti expresia, că e nebun, rău şi periculos**. Dar te atrăgea. Când era el prin preajmă, se întâmpla mereu câte ceva interesant. Era sarea şi piperul existenţei altminteri calmă, idilică şi plină de iubire de la şcoala elementară Sfântul Dominic.
Nu lipseau însă nici semnele ameninţătoare care prevesteau sfârşitul idilei. Până şi sora Angela admitea asta:

---

* Urâtă drăguţă *(fr.)*.
** Aluzie la descrierea pe care Lady Caroline Lamb i-a facut-o Lordului Byron: *mod, bad and dangerous to know.*

— Aveţi acum şapte ani, şi curând veţi pleca de aici ca să vă mutaţi la Sfântul Iosif.
Şi clătina tristă din cap.
— E chiar asa rău la Sfântul Iosif?
De data asta, sora Angela a clătinat şi mai tristă din cap.
Sfântul Iosif era o şcoală nouă-nouţă, ceva mai sus de Sfântul Dominic, condusă de comunitatea religioasă a Fraţilor Creştini. Era un ordin aprig al institutorilor irlandezi, care se pricepeau de minune să facă din băieţii inteligenţi nişte învăţaţi străluciţi, sau să-i domesticească pe neastâmpăraţi cu neobosite pedepse corporale.
Peter Hennessy a spus:
— Mama mi-a zis că sunt nişte sălbatici şi n-o să-mi dea voie să merg acolo.
Nu mi se păreau deloc veşti bune.
Vanya a spus:
— Te rog, nu pleca - de parcă aveam de ales.
îmi promitea c-o să spună trei Ave Măria pe zi ca să nu plec.
La început, Rena a spus:
— Tata mi-a zis că Fraţii ăia Creştini o să vă bată în fiecare zi cu o curea.
Dar, după un timp, a plâns şi ea. Totul depindea însă de

tata, şi eram din ce în ce mai apropiat de el.

CAPITOLUL ŞASE

Fum în artă

Aşezaţi unul lângă altul pe zid, făceam amândoi câte o schiţă a bisericii din Audley, aflată imediat la vest de Tunstall. Era una dintre bisericile preferate ale tatei şi a desenat-o de nenumărate ori, din diferite unghiuri. Mă învăţa despre umbra pe care o lăsa soarele şi despre umbra pe care o lăsau obiectele. Pe urmă, mi-a zis:

— Mâine o să mergem să vezi cum e la Burslem.

Acolo lucra el, la Şcoala de Artă; dar pe mine nu mă luase niciodată, aşa că mi se părea palpitant.

Mama a spus:

— O să te-ntorci plin de funingine. Nimeni nu se duce la Burslem dacă nu-l obligă vreo treabă. Şi lui tata: Vezi să nu cadă în lada cu argilă.

Nu mai auzisem de aşa ceva. Ce era o ladă cu argilă? Şi de ce nu trebuia să cad în ea?

Am mers cu bicicleta. Tata îşi adora bicicleta. Avea o Raleigh.

— Cea mai bună bicicletă din lume, mi-a spus el. Sunt mereu în formă. îmi antrenează plămânii. îmi întăreşte muşchii stomacului şi m-ajută să nu mă îngraş. Aş fi mort fără bicicletă. Raleigh este Rolls-Royce-ul săracului, ghidul de longevitate al bogatului, sala de gimnastică a clasei de mijloc.

Ce retorică avea tata când era fericit!

— Ei, şi-acum, Micuţule Paul, hai să pornim spre Burslem, unicul părinte al fabricii de ceramică, Florenţa porţelanului, locul natal al fumului şi funinginii!

Bicicleta mea era mică şi n-aş fi putut ţine pasul, dar lui tata îi plăcea să pedaleze încet, să se uite la clădiri, să comenteze, să se înflăcăreze. Am luat-o în jos pe King William Street, am trecut pe lângă capela metodistă.

— Văd că deloc n-au înaintat cu Sfântul Chad, dar n-are importanţă; planul e urât şi execuţia şi mai urâtă.

Am trecut peste calea ferată şi am suit apoi un deal spre Burslem, traversând labirintul unei zone industriale. Se numea Sytch Road, al cărei nume oficial era Scoţia Road, dar

nimeni nu-i spunea aşa.
— Nu-ţi fie frică de Sytch. Iţi face într-adevăr rău să-l priveşti, dar fără acel Lac al Lacrimilor oamenii ar fi mult mai săraci. Murdăria generează avuţia, Micuţule Paul, să nu uiţi lucrul ăsta. Lumea zice că nu e fum fără foc, şi eu spun că fără foc nu-s arginţi.
Am făcut o pauză şi ne-am dat jos de pe biciclete în faţa unei clădiri mari, negre, pe care tata mi-a prezentat-o ca fiind „noua primărie, o oribilitate". în spatele nostru era o uzină:
— Asta-i o tipografie. Găseşti mereu de lucru aici, toamna, încerc şi eu să-mi plasez acolo băieţii şi fetele ca tipografi. Se câştigă mai bine în tipografie decât în ceramică. Dar faci mai puţină artă.
M-a dus să văd piaţa şi mi-a arătat primăria veche.
— Uite, asta-i o creaţie splendidă. E făcută de Robinson în 1850, ceea ce înseamnă că i-au intrat în pori patru generaţii de fum. E neagră ca pălăria mea (pălăria lui era, de fapt, maro, trasă într-o parte şi cu borul peste ochi, aşa cum o poartă artiştii).
Pot spune cu plăcere că tata desena foarte des primăria asta veche, care stă încă în picioare, cu pilaştrii ei uriaşi, cu

porticul monumental şi bogat ornamentat sus în stil baroc şi cu stâlpi masivi pe părţile laterale.
— E o clădire ce inspiră siguranţă de sine, Micuţule Paul, si siguranţa de sine e totul în artă. Fiindcă atunci când eşti sigur pe tine îţi merge totul repede! Şi-acum priveşte locurile care generează banii pentru construcţia de primării şi de orice altceva!
Am privit şi am văzut acolo, chiar în inima oraşului, zeci de fabrici de ceramică, pufăind fum şi foc. Există o ilustrată chiar de pe la mijlocul anilor '30, o fotografie luată din aer, şi în care se vede un mănunchi de vreo nouă astfel de firme de ceramică în vecinătatea primăriei, toate la o aruncătură de băţ una de alta, fiecare cu familia ei de cuptoare în formă de sticlă. Şi, într-adevăr, aveai senzaţia că le unea ceva familiar. Tata mi-a explicat că la Burslem ceramica avea o tradiţie foarte veche, care data din secolul XIII, de pe timpul cruciadelor. Un fermier a descoperit pe proprietatea sa argilă bună pentru

olărit şi s-a apucat să facă oale. Fiicele lui au învăţat cum se toarnă argila pe o roată, iar el a construit un cuptor ca să ardă oalele. I-au urmat exemplul şi alţi fermieri. Toate fabricile de ceramică au început ca ferme şi erau ridicate în ograda fermei, o îngrăditură de formă pătrată. Exista o poartă de acces, pe unde intrau căruţele, un spaţiu în mijlocul pătratului, unde căruţele se încărcau, şi clădiri de jur împrejur.
— De fapt, mi-a spus tata, nu ştiu cum mi-a venit în cap gândul că fabricile astea seamănă cu colegiile de la Oxford şi Cambridge, aşa cum o să vezi şi tu când o s-ajungi acolo. Toate au început cu o curte împrejmuită de clădiri şi cu o lojă a portarului spre stradă. Când s-au extins, au făcut încă o curte şi aşa mai departe. Când vorbim de atelierele de ceramică, curţile se numesc pătrate. S-a început cu un prim pătrat, unde se făcea totul. Cu timpul au fost adăugate şi alte pătrate „specializate". De pildă, Uzina Garrett: pătratul originar încă mai

mim

I *w*

A

Primăria veche din Burslem
există cu loja portarului cu tot. Nimeni nu poate intra dacă nu se anunţă portarului - ca şi la Cambridge. Pe urmă, există un pătrat pentru veselă, un pătrat pentru platouri, unul pentru farfurioare, unul pentru glazură colorată şi un alt pătrat pentru imprimarea ornamentelor. Are şapte cuptoare pentru ardere în biscuit, paisprezece pentru ardere glazurată şi şaisprezece pentru uscat şi emailat.

Am intrat la Royal Pottery, vecină cu Piaţa. îl cunoşteau bine pe tata acolo - era un personaj familiar în toate fabricile. M-a prezentat lui Jacob Thrower, unul dintre maiştri, care

m-a dus să văd cum arată un cuptor în formă de sticlă, care pentru moment era stins.
— Uite, ăsta-i de mărime mijlocie, e înalt de patruzeci de picioare. Acolo sus e o nişă. Uşa aia e pentru inspecţie - urcă-te pe scară să vezi. Şi tijele alea sunt lanţuri de amortizare cu care se deschid uşile de aerisire. Ai înţeles, băiete? Uită-te aici.
Şi mi-a arătat cu degetul o gaură la baza sticlei: Ăsta-i un ochean pe unde poţi vedea înăuntru când se porneşte focul.
In cuptorul ăsta oalele ce urmau să fie arse erau deja stivuite în nişte lăzi enorme din argilă uscată.
— La noapte începe arderea, pricepi?
Focarul era lângă cuptor, un camion de încărcătură pregătit.
— Ala de-acolo e Gloss Fireman. Salut, Percy, totu-i în regulă?
Am remarcat ceva la Potteries, şi anume că majoritatea olarilor aveau ca prenume numele de familie ale vestitelor familii medievale din nord si din Midlands de nord, nu numai Percy, dar şi Howard şi Stanley, Clifford şi Cecil, Stafford şi Neville, Talbot, Russell şi Montague. Numele astea aminteau tradiţia familiilor cu copii născuţi „din flori", o expresie pe care o ştiam de la doamna Williams, dar care pentru mine era de nepătruns.
Jacob mi-a povestit despre numele lui de familie, Thrower.
— Ştii, ăsta-i un adevărat nume din Potteries. Aici, asta-i o meserie. E cel care toarnă argila din care se fabrică oalele. La uzina noastră avem douăzeci şi opt de meserii. Avem curăţători, transportatori, stivuitori, turnători, rotitori, şlefuitori, presori şi mesageri. Şi mai ştiu eu ce. Olăritul e o industrie mare, dar n-aduce cine ştie ce câştig.

Şi s-a pornit pe cântat:
Minerii aduc argint şi aur
Olarii din Burslem, alamă.
De ce să-ţi iei un turnător de iubit
Când sunt atâţia altii-n minerit?
— Aşa cântă cei din Manchester, a spus tata râzând. Dar ei spun „fabrică" în loc de „olărit", şi „ţesător" în loc de „turnător".
— Exact, a spus Jacob Thrower, da' ia să mă vezi pe mine în mină! îmi amintesc cum s-a surpat la Herbert Deep 2. Au

intrat în mină cincizeci de oameni şi-au ieşit cinci. Asta e! O numesc Făcătoarea de Văduve pe afurisita aia de mină de cărbuni - scuzaţi-mă, domnule Johnson.
Fabrica asta de ceramică, ca toate celelalte, clocotea de viaţă. Fiecare angaja şi câteva zeci de femei, uneori chiar mult mai multe, pentru treburi unde era nevoie de mâini mai delicate: modelarea argilei pe roată, sculptatul ornamentelor şi, mai ales, pictatul modelelor pe vase. Serviciile de masă pictate de mână erau cele mai căutate, dar şi cele mai scumpe, iar munca asta era executată în special de femei. Câteva dintre cele mai în vârstă erau deja veterane în meserie, dar majoritatea erau tinere şi aveau degete trandafirii, care se mişcau cu dexteritate, mânuiau pensulele cu multă exactitate şi viteză uimitoare. Am aflat că, aşa cum se întâmplă întotdeauna când e vorba de munci făcute cu precădere de femei, plata era proastă. Pe vremea aceea aparţinea unei industrii ieftine, cu lefuri mici.
Erau multe nume ilustre în industra ceramică - Davenport şi Minton, Spode şi Elers, Doulton şi Copeland, Whieldon şi Astbury -, dar foarte puţini - poate nici unul - proprietari au devenit milionari sau măcar bogătaşi. Istoria succesului extraordinar pe care l-a avut Josiah Wedgwood s-a remarcat

deoarece el a transformat industria unor meseriaşi din incinta fermei într-o afacere naţională, şi apoi internaţională, cu o producţie pe scară largă pentru o piaţă de masă. A fost primul care a avut un spaţiu de prezentare la Londra, primul care şi-a transportat marfa cu trenul, şi Etruria Works, construită în 1769, a fost prima fabrică modernă de ceramică. Şi-a ridicat în apropiere o casă frumoasă, în stil clasic. Membrii familiei Wedgwood erau pionieri entuziaşti ai renaşterii clasice, şi Etruria era simbolul devotamentului pe care-l nutreau pentru formele şi tiparele, culorile şi structurile Romei antice. Localnicii îşi spuneau etrusci. Există o fotografie făcută prin anii 1880 în care se vede palatul familiei Wedgwood pe un fundal de cuptoare în formă de sticlă, care emană coloane de fum, şi în prim-plan, un grup de clădiri industriale. Proprietatea avea un parc şi o grădină, dar următoarea generaţie Wedgwood n-a suportat fumul din zonă, şi s-au mutat iar la ţară. Aşadar,

în copilăria mea, palatul Etruria nu mai exista, şi unicul semn al vieţii fără de griji de odinioară era un grup de copaci purtând numele de dumbrava Etruria, unde puteai culege mure, şi, dacă priveai cu băgare de seamă la timpul potrivit, găseai şi zmeură sălbatică.
Industria ceramică impunea ca supremă necesitate menţinerea unui nivel scăzut al preţurilor. Domnul Thrower mi-a explicat cum au evoluat cuptoarele-sticlă.
— Uite, ca să faci economie de bani, cel mai simplu e să ai un loc mare unde să stivuieşti oale, apoi un cuptor cu focar şi pâlnie cu tiraj, pe unde să iasă fumul. Proprietarul decidea cum să fie totul, iar forma cuptorului depindea de ce oale voia să ardă. Până nu demult, făceam chiar noi cuptoarele. Fără arhitect, fără nimic de genu' ăsta. Un cuptor bun ţine treizeci de ani; după aia îl dărâmam şi făceam altu' de la-nceput. Da, chiar aşa. Am pus şi eu mâna la multe cuptoare.
130
Fabricile de ceramică din Longton
131
PEISAJUL DISPĂRUT
într-adevăr, olăriile dirijate de un maistru olar îşi construiau singure absolut tot. Dar, privind în viitor, domnul Thrower se simţea descurajat. Mi-a spus:
— Se zice că s-a terminat cu focul de cărbuni. Cu ceva timp în urmă [în 1927], au început arderea electrică, şi au pornit două cuptoare la Shelton. Da, asta e. Şi acum vreo câţiva ani au început să folosească cuptoare de uscare cu gaz. Or fi o duzină acum. Cheltuielile sunt mai mici, aşa se spune. Mai ştii? Tot au mai rămas nouă sute din sticlele vechi, dar nu bag mâna-n foc c-o să apară altele noi.
Ce mă fascina pe mine şi-i plăcea şi tatei era faptul că nu găseai două cuptoare identice, chiar dacă fuseseră construite în acelaşi timp şi în acelaşi scop. Curba umărului, lărgimea bazei, înălţimea pâlniei - toate variau, şi combinaţiile erau unice. Coşurile drepte erau elemente stranii de contrast. Formau o linie de orizont romantică si simţeam o nesfârşită încântare s-o contemplu şi s-o desenez; o linie de orizont care, deşi simboliza devoţiunea pentru Mamona, era punctată de turlele şi clopotniţele bisericilor. în felul lui special, olăritul însemna artă. în ziua aceea, tata mi-a spus, şi l-am mai auzit spunând

acelaşi lucru cu unele variaţiuni, că era încrezător în artă, mai ales în arta obiectelor de zi cu zi.
— Micuţule Paul, menirea artei este să debestializeze omul, să-l transforme dintr-o fiinţă distructivă într-una civilizată, creatoare. în Franţa, am văzut timp de patru ani cum trei popoare foarte inteligente ale Europei, britanicii, francezii şi germanii, şi-au dedicat energia distrugerii reciproce, folosind toate mijloacele pe care le născocea ingeniozitatea fiecăruia. Mă urmăreşti?
— Da, sigur, i-am spus, povesteşte-mi despre război (nu pomenise niciodată despre război în prezenţa mea).
— Nu, n-am să-ţi vorbesc despre război. Mi-a fost de-ajuns c-am trecut prin el, şi nu mai deschid subiectul. Dar am să-ţi

spun un lucru, Micuţule Paul. Caracterul distructiv al fiinţelor omeneşti poate fi atenuat - adică micşorat - dacă înfrumuseţăm lucrurile de zi cu zi din viaţa lor. Frumuseţea este duşmana violenţei, şi a războiului, şi a crimei. E un aspect dumnezeiesc, aşa cum ne spune Sfântul Toma d'Aquino. Dacă oamenii locuiesc în case bine proiectate, dacă au mobile de o simplitate care urmăreşte eleganţa şi dacă mănâncă din farfurii şi beau din ceşti ale căror forme şi culori sunt atrăgătoare, caracterul li se va îmbânzi, li se va rafina, şi comportamentul li se va îmbunătăţi. Aşadar, depinde de noi să le oferim oamenilor aceste lucruri, şi asta e ce trebuie să facă şi Potteries în sfera lui de activitate.
Iată argumentul tatălui meu în rezumat. Se exprima cu mult entuziasm, în cuvinte complexe, elocvente, dintre care multe mă depăşeau. Nici el, nici mama nu ne vorbeau de sus nouă, copiilor. El se aştepta ca eu să-l pot urmări, şi, cu toate că mă poticneam, îl urmăream. Când au mai trecut anii, am recunoscut în punctele lui de vedere ideologia mişcării Arts and Crafts (Arte şi Meşteşuguri), foarte prosperă când era tata copil, inspirată de fapt din concepţiile lui Ruskin şi ale lui William Morris. Personal, sunt acum mai sceptic decât tata, dar el credea cu pasiune şi onestitate în tot ce spunea. Teza lui i-a fost vocaţie şi scop al vieţii, şi transmis-o mai departe elevilor.
înainte să-mi arate şcoala, am trecut pe lângă Institutul

Wedgwood, o clădire maiestuoasă, cu faţada bogat împodobită cu plăci de teracotă, cu imagini din industria ceramică.
— Uită-te la basoreliefurile acelea. Sunt făcute de Lockwood Kipling, care a trăit şi a lucrat aici o perioadă. îi plăcea foarte mult partea asta a lumii. Te-au dus fetele la lacul Rudyard?
— Da, taţi, sigur că m-au dus.

— Ei, când bătrânului Kipling i s-a născut un băiat, i-a dat numele lacului, Rudyard, şi Rudyard a devenit unul dintre cei mai mari poeţi şi povestitori moderni.
Ştiam şi eu de Kipling: *Simple poveşti* şi *Cartea junglei,* din care surorile mele îmi citiseră unele pasaje. Mai târziu aveam să citesc *Simple povestiri de pe coline,* care a rămas una dintre cărţile mele preferate.
Ştiam şi câteva poezii ale lui Kipling, în primul rând poemul *Dacă,* pe care mi-l recita deseori mama. Mi-a spus:
— Kipling nu vedea bine, şi purta ochelari cu lentile groase. Din pricina asta, ceilalţi băieţi îi spuneau „brişcă", după cele două lămpi pe care le aveau trăsurile cu cai în copilăria mea. Şi atunci mi-l imaginam pe Kipling cu două lămpi enorme în locul unde ar fi trebuit să-i fie ochii, răspândind o lumină strălucitor de fierbinte asupra oamenilor. Ce bine-mi părea că n-aveam nevoie de ochelari.
Şcoala de Artă din Queen Street era mare, zgomotoasă şi avea ecou. Tata îsi iubea scoală, si o vedea ca fiind motorul măreţ al civilizaţiei. Intra în biroul lui, îşi atârna pălăria în cuier, îşi punea o salopetă şi „trecea la treabă": uneori era albă, alteori maro, în funcţie de locul din şcoală unde intenţiona să lucreze. Dispreţuia „admin"* şi căuta să o traverseze cât putea de repede. Voia să ajungă în clasă, să le trezească elevilor interesul, entuziasmându-i, îmboldindu-i, stimulându-i, lăudându-i si corectându-i. îsi iubea ucenicii si, fără îndoială, si ei îl iubeau, dar uneori îi punea cu siguranţă la mari încercări, fiindcă voia mereu să preia conducerea în clasă, să controleze totul. Era întotdeauna foarte reverentios, nu-si ieşea niciodată din fire şi făcea mari eforturi să nu se arate nici măcar supărat. Nu le spunea „elevi" sau „copii", ci întotdeauna „studenţi", cu toate că aveau doar între doisprezece şi şaisprezece
* Administraţia.

ani; foarte puţini proveneau din familii care-şi permiteau să-i trimită mai departe la Şcoala Superioară de Artă. Studenţii ăştia erau „comorile" lui tata, genii potenţiale, plini de viaţă, care puteau realiza lucruri măreţe. Era răspunderea lui solemnă să descopere talentul specific al fiecăruia, să-l alimenteze şi să-l ghideze. Spunea:
— In fiecare flintă omenească sălăşluieşte o scânteie individulă, pe care a aşezat-o acolo Dumnezeu Atotputernic, şi dacă o găsim şi facem în aşa fel ca ea să rămână aprinsă, acea fiinţă omenească se va împlini.
L-am auzit spunând şi:
— In fiecare dintre studenţii mei arde focul sacru al artei, în unii mediu şi într-o oarecare măsură. Trebuie să-l aduc la incandescenţă cu vântul entuziasmului meu; pentru că după aceea va deveni autogenerator şi va produce - cine ştie? - minuni.
Exista în şcoală un studio pentru desen şi un altul pentru arta afişelor. Erau dotate cu mese largi şi aparatură pentru gravare, gravuri cu acul, litografie şi gravură în oţel. Desenul pe lemn şi xilografia erau încă ramuri importante ale artei. Toate acestea erau obiecte de predare. Tata acorda cea mai mare atenţie artei decorative şi proiectării, deoarece ştia că acestea deschideau drumul care ducea cel mai sigur la locurile de muncă din industria ceramică, din tipografie şi la alte meşteşuguri similare. La asta se gândea permanent toată lumea: la locurile de muncă. Bărbaţi şomeri erau cu milioanele. îi vedeam omorându-şi timpul pe străzi, uneori lovind apatic într-o minge; dar cel mai adesea stând degeaba. Mulţi dintre ei aveau între dinţi pipe goale care atârnau cu susul în jos, ca simbol al stării de mizerie în care se aflau. N-aveau bani nici de tutun, darămite de bere. Principala grijă a tatălui meu era ca absolut fiecare dintre băieţii şi fetele lui să aibă un loc de muncă când termină şcoala, la şaisprezece ani, sau, adesea,

chiar mai devreme. îşi petrecea multe ore din timpul lui preţios împrietenindu-se cu directorii de fabrică şi trecea mereu pe la Doulton şi Wedgwood, Minton şi Spode, Copeland si

Davenport, ca să prindă ce se mai discuta, să afle cum stăteau lucrurile cu producţia, ce perspective de angajare se întrevedeau, şi ca să-şi ridice în slăvi „stelele".
Oamenii din district îl cunoşteau bine pe tata, îl vedeau alergând de colo colo, mereu grăbit, dar încercând să nu pară aşa. Din când în când vizita şi olăriile mai mici, „pentru orice eventualitate", şi le lăuda produsele. Avea întotdeauna câte un cuvânt binevoitor pentru lucrători, ca şi pentru directorul lor, pe de-o parte fiindcă îi plăcea de ei şi de limbajul lor deosebit, şi, pe de altă parte, pentru că „nu se ştie niciodată"; poate că într-o bună zi căpăta de la ei vreo informaţie care să însemne un loc sigur de muncă pentru unul din studenţii lui. Tata avea o vorbă: „Aruncă-ţi pâinea pe apă"""; dar pentru mine era derutant, fiindcă ştiam din experienţă că, dacă îţi aruncai pâinea în lacul din parc, ori o înfulecau lebedele cât ai bate din palme, ori dispărea fără urmă la fund. Avea mare însemnătate pentru tata, cu toate că nu făcea niciodată caz de asta - nu se cădea aşa ceva -, că reuşise întotdeauna să le găsească absolvenţilor posturi „în ceramică", sau la tipografi ca Warwick Armstrone. încă mai sunt în viată bărbaţi si femei care pot atesta măiestria cu care tata i-a plasat în „posturi sigure", asigurându-le atât lor, cât şi - adesea - fraţilor lor mai mici mijloace de existenţă şi o sursă de speranţă în vremurile acelea grele.
Era la şcoală o cameră încuiată, şi cheia n-o avea decât tata. Acolo se depozitau stocurile de rezerve: cutii cu pensule minunate din păr de cămilă, creioane Venus, Caran dAche şi
* Aluzie la Ecclesiastul 11,1: .Aruncă pâinea ta pe apă, căci o vei afla după multe zile".

Castell, culori Windsor & Newton, Reeves şi Rowney, condeie Waterman, rafturi întregi cu hârtie de desenat de diferite grosimi, terebentină, ulei de in, cerneluri şi vopsele, instrumente de desen din metal strălucitor, şevalete şi taburete de tot felul. Tata primea nenumărate mostre când apăreau noutăţile manufacturilor de artă mai importante, şi le considera beneficii legitime pentru el personal, pentru prietenii lui artişti şi studenţii promiţători; cu timpul, am profitat şi eu de darurile astea. După ce a închis uşa, a încuiat-o şi m-a întrebat:

— Mai vrei să vezi ceva?
— Da, am zis eu, vreau să văd lada cu argilă.
— Cum? De ce vrei s-o vezi?
— Mami a zis să nu cumva să cad în ea. Vreau s-o văd şi eu, ca să ştiu în ce să nu cad.
— Logic, mi-a răspuns tata râzând. O să ţi-o arăt.

A fost o decepţie. Nu era o ladă, ci mai curând o cadă imensă - sau un furgon de zinc, sau poate de plumb -, prevăzută cu nişte rotiţe, aşa că putea fi deplasată. Era plină de caolin, care, cu ajutorul unui sistem invizibil de irigare, rămânea în permanenţă maleabil şi umed. Pentru că n-ajungeam până sus, la margine, ca să văd şi eu cum arăta înăuntru, a trebuit să mă urc pe un scaun: era o substanţă cenuşiu-maronie, sclipitoare şi lipicioasă, care, în timp ce aştepta cu nerăbdare să fie frământată şi modelată, răspândea un miros delicios. Asta era materia primă, forţa vitală a pământului, pe care se clădise Potteries şi de unde izvora totul: foc, fum, negoţ, profit şi artă. Toţi elevii lui tata trebuiau să înveţe să prepare argila, s-o modeleze. Asta era cheia care deschidea uşa celor mai bune posturi. Dar în acelaşi timp era o plăcere enormă şi o practică minunată dacă aveai aspiraţii să creezi artă tridimensională. Pentru adolescenţii din şcoală, era o experienţă încântătoare, o activitate mai liberă si mai uşoară decât cea de la orele de desen, unde tata le impunea cele mai stricte reguli. Trebuiau să deseneze fără compas. Tata îţi făcea un cerc perfect cu mâna liberă şi-i învăţa asta şi pe elevi. Trebuiau să reducă la minimum ştersul cu guma. Le spunea: „Gândiţi-vă bine mai întâi, şi n-o să mai aveţi nevoie de gumă". „Nu folosiţi rigla." Era convins că, exersând, artistul învăţa să tragă linii drepte cu rapiditate şi competenţă. Cele mai riguroase erau normele privind desenul în perspectivă, dar îi învăţa şi reguli de aur cu privire la haşurare, umbre, sclipiri, strălucire, luciu metalic, desenul pe sticlă şi pe obiecte din sticlă şi câte şi mai câte. Modelarea figurilor, ca să nu mai vorbim de aceea a vaselor de ceramică, avea regulile ei, şi chiar foarte multe. Dar le lăsa studenţilor şi loc pentru exuberanţă şi creativitate. Tata aducea acasă unele dintre cele mai frumoase figuri arse şi glazurate, încă mai am o figurină făcută de un student căruia i-am

servit ca model: sunt şcolar cu şapcă şi jachetă, cu ghiozdan

si pantaloni, cu un rânjet obraznic şi cu picioarele depărtate, ca să dea stabilitate figurii - preocuparea majoră în sculptură. Multe firme de ceramică produceau bibelouri; exista, într-adevăr, un gen aparte de bibelouri, cunoscute drept produse Staffordshire. Cele create în secolele XVIII şi XIX sunt si azi obiecte de interes pentru colecţionari. Dar renumită în materie era firma Doulton. Nu numai că angajau specialişti de frunte în design şi schimbau continuu prototipurile, dar experimentau cu colorituri splendide şi glazurări profunde, intense, ca precursorii lor chinezi. Bibelourile Doulton au fost, poate, prima formă de artă pe care am învăţat s-o apreciez şi s-o ţin în mână cum trebuie. Acasă aveam multe exemplare, cadouri de la firmă, aşa cred, şi mama mă lăsa să le ating şi chiar să mă joc cu ele când eram foarte mic - în familia noastră exista regula că arta nu e nicidecum sacrosanctă, ci menită să fie folosită zi de zi. Prima mea amintire în acest sens este cu un şoricel fermecător, colorat în stacojiu şi mov - o capodoperă în materie de glazurare -, aşezat pe un cub. Mă uitam la el şi-i cântam *Trei şoareci orbi,* primul cântecel de copii pe care-l învăţasem pe dinafară. Mai aveam şi un tigru bengalez, un splendid monstru mlădios, portocaliu şi alb, cu fălcile larg deschise, dinţi formidabili şi coada în vânt. Mama îmi dădea voie să mă joc cu el în timp ce recita: „Tigru, tigru, care arzi, / în ai nopţii codri-nalţi"* - altă poezie învăţată în copilărie după multiple repetiţii.

Ne-au mai trecut prin casă şi alte bibelouri (desigur, nu numai de la Doulton, fiindcă lui tata îi plăceau şi cele de la Chelsea, Nymphenburg şi multe altele). Mi-aduc aminte de „Elizabeth Fry", „geniul milosteniei", cum zicea mama, făcută de sculptorul Charles Vyse în 1913, precum şi de frumoasa

* Vezi *Tigrul* în William Blake, *Poeme,* trad. de Cicerone Theodorescu, ESPLA, Bucureşti, 1958, p. 37 (». «/.).

„Colombine" a sculptorului Leslie Harradine, pe care tata îl considera cel mai versatil dintre maeştrii de la Doulton. Pe aceasta am păstrat-o eu. Harradine a creat şi sticle pentru spir-

toase în forma politicienilor de dinainte de 1914, ca Lloyd George, Balfour, Haldane şi preşedintele Theodore Roosevelt. Ce n-aş da acum pentru seria asta! Şi totuşi, Harradine mă fascina în mod deosebit cu „La scăldat", o femeie acoperită cu un văl strălucitor albastru şi purpuriu. Era pusă mereu la vedere, pe un raft înalt. Dar, dacă o întorceai, era goală, şi la noi, în familie, i se spunea „Doamna necuviincioasă". Firma Doulton a produs mai multe piese „îndrăzneţe" de-a lungul anilor - de pildă „Negligee", „Circe", „Carnaval" şi „Siesta" -, dar producţia cea mai populară a lui Harradine ilustra mai degrabă sentimente, nu erotism.

Preferata mamei era, probabil datorită numelui, „Dulcea Anna", şi mi-a povestit multe istorioare despre această doamnă din epoca victoriană, apărută parcă din *Cranfordr.* Dar piesele cele mai populare erau saltimbancii lui Charles Noke, care fusese ani de zile director artistic la firma Doulton si care (ca şi fiul lui, Jack Noke) îl cunoştea bine pe tata. în ochii lui, saltimbancii erau mai puţin reuşiţi, dar îi plăcea foarte mult bibeloul roşu-cărămiziu făcut de Charles Noke, „Irving ca Wolsey"**, care strălucea ca un rubin în salonul de-acasă. îl admira pe Noke şi pentru „Fantome", despre care spunea că sunt „tari de tot"; mie îmi dădeau, desigur, fiori.

Tata s-a simţit foarte mândru când una dintre studentele de la Burslem, Margaret Davis, cunoscută de toată lumea drept Peggy, a devenit designer la Doulton înainte să împlinească douăzeci de ani şi mai târziu a produs câteva dintre cele mai

* Roman de Elizabeth Gaskell (1810-1865).

** Henry Irving, actor, în rolul cardinalului Wolsey din piesa *Henric VIII* de Shakespeare.

minunate piese, printre care „Eleanor de Provence", „împărăteasa Matilda", „Philippa de Hainault" şi „Margareta de Anjou" („Lupoaica Franţei", cum îi zicea Shakespeare). Feţele sunt superbe, iar culorile, extrem de strălucitoare, n-au fost niciodată egalate ca profunzime şi iradiere. Tata îl aprecia mult şi pe Eric Griffiths, care făcea animale, dintre care aveam şi noi câteva acasă, şi care după război a creat probabil cele mai remarcabile serii de bibelouri realizate vreodată de un ceramist englez. E vorba de cei treisprezece soldaţi americani revoluţionari, purtând uniformele fiecăruia dintre cele treisprezece

state. Cercetarea a fost realizată în colaborare cu The American Williamsburg Institute şi s-au emis numai trei sute cincizeci de seturi. Calitatea sculpturilor este excepţională, ceea ce justifică afirmaţia lui tata că atunci „când Doulton e la înălţime" - importantă apreciere! - creaţiile celor de acolo au o „enormă forţă artistică". E adevărat, tata a cunoscut producţia firmei în zilele ei de glorie, când maeştri renumiţi ca Chipăruş erau activi şi influenţau designul şi finisajul.
Unii dintre studenţii de frunte ai tatălui meu au ajuns artişti independenţi; alţii au ales designul de calendare şi afişe - o branşă mult apreciată în anii '30 - şi felicitările de Crăciun. Acestea din urmă aveau mare importanţă pentru tata, deoarece în fiecare an, în luna noiembrie, crea şi el o ilustrată de familie pe care o trimitea de Crăciun celor pe care el şi mama îi îndrăgeau cel mai mult. Pe vremea aceea, artiştii se ocupau şi cu treburi din astea, precum şi cu liste de meniuri pentru restaurante şi cluburi, invitaţii pentru gale speciale şi nunţi, ex-librisuri şi nenumărate alte articole efemere, unde era utilă meseria lor. Tata le făcea mai întâi în laviu, le litografia şi apoi le colora de mână cu acuarele - uneori culori opace - şi cu auriu şi argintiu. îi dădeam şi noi o mână de ajutor, adică de fapt Clare şi Elfride, care-l asistau de la început; mie mi s-a îngăduit să intru în echipă pe la şapte ani, adică în 1936. Era,

aşadar, un atelier artistic de familie medieval, sub conducerea entuziastă a tatălui (uneori cam irascibil), în timp ce copiii trudeau din greu la ce era mai puţin important. Mama îi reproşa că an de an „întorce casa pe dos", dar era mândră de rezultate. Se întâmpla să expediem o sută de felicitări, şi lumea le preţuia şi le păstra. Poate mai există câteva şi acum, după mai bine de şaizeci de ani. Din păcate eu nu mai am nici una, iar ilustratele cu ieslea şi cu magii, păstorii şi călătoriile în Egipt - plus minunatul scris care le împodobea - sunt amintiri pe cale de dispariţie.
Regret că-mi amintesc la fel de vag comunitatea artistică din Potteries, unde era membru şi tata. Era atât de devotat muncii de la şcoală şi atât de dornic să le facă rost elevilor de locuri de muncă, încât îşi neglija propriile interese artistice. Bisericile, catedralele şi scenele urbane pe care le desena atât

de frumos si cu atâta acurateţe în laviu se vindeau foarte bine, dacă avea timp să le facă. Dar când i s-a cerut să ilustreze o carte despre Cotswolds", a fost obligat să refuze: avea atâta treabă la şcoală, că nu-i mai rămânea timp să se angajeze la comenzi urgente. Aşa că l-a delegat pe prietenul lui, Lowry. încă păstrez volumul în care au apărut desenele stranii în laviu. Tata era în culmea fericirii când avea două săptămâni libere şi le petrecea făcând schiţe în ţinuturile joase de pe coastă, sau în Spania; stătea şi desena biserici după pofta inimii. Fiecare minut conta; lucra intens şi era foarte „expeditiv". De obicei, nu avea înfăţişare de artist. Purta costume din trei piese şi cravate de culoare închisă, aşa cum îi stătea bine în zilele acelea unui director de şcoală. Altminteri, îmbrăcămintea standard a pictorilor din anii '30 era: haină de tweed bine croită, de obicei lavalieră, nu cravată, vestă brun-roşcată, adesea cu nasturi de alamă, şi pantaloni de catifea reiată, sau

* Lanţ de dealuri în sud-vestul şi centrul Angliei.

pantaloni de călărie din stofă cu ţesătură diagonală şi strâmţi pe picior. Ţinuta asta era completată de o pălărie moale, de cele mai multe ori cu bor lat şi tras peste ochiul stâng. Avea un aer şic stilul ăsta rustic al domnilor din clasa de mijloc superioară. Prototipurile acestei mode vestimentare erau pictorii „Lamorna" Birch de la şcoala Newlyn-St. Ives şi „A1P Munnings, autorul picturilor ecvestre. Aşa se îmbrăcau şi vreo doi dintre prietenii sau colegii lui, dar tangenţa tatălui meu cu acest stil boem al vacanţelor de pictură se limita la o jachetă din piele de căprioară şi o beretă - foarte populară în Spania şi Franţa. Din când în când îşi punea un costum de tweed, vestă şi pantaloni bufanţi „plus-patru" (de golf) sau „plus-doi" (de promenadă)". Dar cel mai în largul lui se simţea în salopetă. Asta era găteala obişnuită pe care o aveau la lucru, în atelier, toţi pictorii mai puţin flamboaianţi.

Mama organiza petreceri la Şcoala de Artă, sau chefuri, cum le zicea tata, uneori costumate, spre marea încântare a artiştilor. Mama pregătea mâncarea, sau îi supraveghea pe bucătari, şi se ocupa de muzică. Tata proiecta invariabil în sala de litografie filme Disney, socotind că studenţii ar putea „prinde unele trucuri de artă". Mie mi-a spus odată:

— Arta e făcută din observaţia directă la care se adaugă trucuri dezvoltate de-a lungul secolelor. Dar să nu foloseşti niciodată cuvântul „trucuri".
— Atunci, tu de ce-l spui, taţi?
— Fiindcă vreau să ştii adevărul.
La noi acasă veneau mereu colegi şi prieteni de-ai tatălui meu si discutau în Camera Artei. Pe mine mă considerau prea micuţ ca să particip la întâlnirile lor, şi nu-i vedeam decât în treacăt pe vizitatorii ăştia. Unul era „Tittensor", despre

* „Plus-patru" - patru inchi sub genunchi; „plus-doi" — doi inchi sub genunchi.

care se spunea că e „barosan" şi are „mare putere la Doulton". Mă aşteptam să văd un uriaş, înarmat poate cu o bâtă şi însoţit de un câine fioros cu o zgardă cu ţinte. Când colo, era un bărbat mărunţel, cu haină de ploaie şi pălărie. Harry, aşa îl chema, era autorul unei superbe lucrări, una din favoritele mamei mele, *Fiica parohului,* o fată cu expresie modestă şi fustă imprimată cu un mozaic de culori strălucitoare. Vorbind despre el, mama zicea că e „un adevărat gentleman, ceea ce nu s-ar putea spune despre mulţi artişti".
Un altul era „Roscoe", care, după tata, era „de viitor", numai că era „nervos" şi „nu avea destulă ambiţie". L-am studiat şi eu cu atenţie pe Roscoe ca să-i surprind forţa potenţială şi să înţeleg ce-l împiedica să progreseze; dar nu făcea decât să privească încruntat pictura *Bărci de pescuit la Etretat,* care atârna în hol.
Veneau şi „doamnele Farington" - aşa le numea mama: văduva unui pictor (descendent al celebrului Joseph Farington, *eminence grise* la Royal Academy de la începutul secolului XIX) şi „talentata ei fiică", Elvira. O altă doamnă, Louise Brough, „talentată" şi ea, îl desenase odată pe tata în grafit; mai am şi azi acel frumos desen. Cred că avea şi ea „veleităţi", dar nu ştiu dacă le-a fructificat. Pe urmă, mai era Susie Cooper, pe care tata o admira imens, ceramistă novatoare în design şi colorit. Am primit odată un urs maro făcut de ea; din nefericire, l-am pierdut în timpul războiului.
Din frânturile de conversaţie pe care le auzeam, am înţeles că se vorbea mult despre artişti: „Gunn", „Nash", „Bisley",

„Bătrânul Sickert" şi „Extravagantul" - dar cine putea să fie n-am aflat niciodată. Era evident că lui tata îi plăcea o persoană supranumită „Fata de la Circ", sau „Laura", şi o pomenea tot timpul, până când mama l-a pus la punct: „Ei, ajunge cu Laura Knight". Surorile mele, incitate probabil de mama, puneau paie pe foc şi, spre surprinderea mea, erau extrem de

critice la adresa prietenilor lui tata, pe care îi şi imitau, mai cu seamă pe doamnele Farington. Clare zicea că mulţi artişti erau nişte „ciudaţi de la circ". Mie personal mi se părea nefondată comparaţia asta, poate cu excepţia „Laurei", pe care mi-o imaginam într-un picior pe un ponei alb care mergea la trap. Dar Laura n-a apărut niciodată la noi.

Eforturile pe care le făcea tata pentru ca studenţii lui să fie bine pregătiţi ca să-şi croiască un drum în viaţă şi încercările energice de a le găsi locuri de muncă îi lăsau tot mai puţină vreme pentru cariera lui personală, aceea de artist. Eram conştient de lucrul ăsta şi-l compătimeam. Aş fi dat orice să-i uşurez povara şi să n-o mai văd pe mama îngrijorată pentru starea lui de sănătate. Dar nu puteam decât să-l ascult şi să-i urmez sfaturile. Făcea totuşi printre picături unele desene minunate, dintre care mai am două în biblioteca mea de acum: catedrala din Bruges în laviu, executată cu nemaipomenită iscusinţă, şi o privelişte panoramică din Canterbury, desenată în grafit de la mare înălţime, cu oraşul dominat de catedrală, aşa cum arăta la vremea aceea, în august 1938. Acum nimic nu mai e ca atunci, totul s-a schimbat în acel loc încântător, aşa că desenul tatălui meu, ca şi multe altele, e un document istoric al unui peisaj care azi e de nerecunoscut.

Cele mai multe lucrări ale lui se vindeau imediat, fiindcă tata cerea preţuri modeste spunând: „Ce rost are să le ticsesc în Camera Artei?" Aşadar, mi-au rămas doar câteva. îmi zicea: „Când vând câte un desen, mă gândesc la tine, Micuţule Paul". Dar data următoare când am mers împreună să desenăm biserica cu turle înalte din Hartshill, mi-a spus:

— Planul meu e să te duc la internat, Paul, ca să porneşti cu dreptul în viaţă. Dar costă mult şi deocamdată nu-mi permit. In orice caz, mama nici nu vrea s-audă de aşa ceva. Spune că nu-şi trimite ea copilul la internat până nu împlineşte

doisprezece ani. Şi tu ai opt. Aşa că la toamnă o să mergi la

St. Joseph, prin marea îndurare a Călugărilor Creştini. Nu cred că sunt chiar atât de răi cum le merge vorba. De fapt, sunt nişte învăţători excelenţi. II cunosc pe director, fratele Wall, şi pot să spun că e un om înţelept.
Aşadar, soarta îmi era pecetluită. Intre timp, desenam cu înverşunare.
•
CAPITOLUL ŞAPTE
Delicii şi suplicii
Eram în cumpănă aflând că mama nu voia nicicum să fiu trimis la şcoala departe de casă. Pe de o parte, mă atrăgeau noutăţile si drama internatului: conform celor citite în cărţi, internatul era singura şcoală „adevărată", singurul loc unde trăiai din plin concurenţa, prieteniile, rivalitatea vieţii de şcolar. Pe de altă parte, faptul că mama insista că n-am să plec până nu împlinesc doisprezece ani mă liniştea. îmi aminteam de sfatul domnişoarei King: „învaţă să boxezi!" Şi eu încă nu învăţasem, în afară de asta, pe măsură ce creşteam, prietenia mea cu mama era tot mai strânsă, mai plină de încredere, îmi putea împărtăşi gândurile mai deschis. înţelegeam că mă considera mai important, în sensul că-i eram însoţitor statornic.
îmi plăcea să merg cu ea la cumpărături. Avea talentul de a transforma cea mai banală ieşire într-o expediţie aventuroasă. Printre numeroasele procedee de stimulare a memoriei, avea o poezioară cântată cu lista de articole necesare unei gospodării, începea cu: „Ceai, cafea, cacao, lămâi, unt, bacon, ouă", şi continua cu tot ce-i mai trebuia în dulapul cu provizii. Cânta lista asta înainte de-a pleca de-acasă şi apoi, între magazine, ca nu cumva să uite ceva: „E mult mai sigur aşa decât cu o listă scrisă". îmi povestea tot despre Maypole, Home & Colonial, despre Co-Op, şi pentru ce anume era fiecare magazin mai bun decât celelalte. Erau echivalentele firmelor actuale Tesco şi Waitrose. Neexistând încă supermarketuri, târguitul

putea dura ceva. La Home *&C* Colonial, mama se aşeza pe un taburet la tejghea, în timp ce vânzătorul (mereu un bărbat),

cu un şorţ alb imaculat, care-i ajungea până la glezne, şi cu o bonetă pe cap, îi aducea cumpărăturile. Fiecare articol era scos cu grijă cu o lopăţică de argint dintr-un coş enorm, pus în borcane cu emblema firmei, aşezat pe un cântar imens din alamă, apoi împachetat în hârtie frumoasă, albă sau maro, şi legat cu dexteritate uluitoare cu un şnur. Nu mă mai săturam urmărind tot acest proces fascinant.

Ajungeam în sfârşit la punctul culminant, când vânzătorul făcea totalul, mama plătea, iar bonul şi banii erau introduşi într-un dispozitiv mecanic, care, la un sunet de clopoţel, era împins de nişte fire metalice spre biroul casieriei plasat la etaj. Casieriţa (mereu o femeie) trimitea înapoi restul, cu ajutorul aceluiaşi dispozitiv, şi banii aterizau pe tejghea cu un zdrăngănit. Acest ritual ingenios făcea ca întreaga tranzacţie să capete aspectul unei ceremonii, ceea ce pentru un copil era bucurie pură. Cele mai multe magazine livrau mărfurile într-un fel de cărucior cu o roată subţire în faţă şi un coş enorm deasupra, împins de nişte băieţi vânjoşi sub douăzeci de ani, care fluierau melodii din *Văduva veselă* şi *Teatrul plutitor*.* (Mama mă prevenea: „Să nu fluieri niciodată ca băieţii ăştia. Comportamentul lor trebuie evitat".)

Mama mă lua deseori la Burslem cu autobuzul când avea treabă la Şcoala de Artă pentru diversele activităţi de acolo. îi era milă de unii tineri mai sărăcuţi care „par să nu fi mâncat niciodată un mic dejun ca lumea" şi care, „după şcoală, ar fi fericiţi să primească la ceai şi sendvişuri, înainte de dulciuri". Mama le dădea brioşe cu stafide fine, pregătite de mâna ei, şi prăjiturele din aluat fraged, o specialitate din Lancashire, primite prin poştă în pachete imense de la mama ei, căreia noi

* *Show Boat—* celebru musical din 1927.

îi spuneam Nana. Nana făcea cam douăzeci de feluri de prăjituri, plăcinte şi biscuiţi, şi, o dată pe săptămână, avea - din pură plăcere - marea ei zi „de prăjituri". Fiindcă toţi copiii ei erau acum oameni în toată firea, trimitea rezultatul trudei sale în toate direcţiile, în pachete făcute cu multă pricepere de soţul ei (Papa, pentru noi), care pe vremuri avusese o firmă de livrări şi, ca atare, era expert în sforicele, noduri, sigilii cu ceară şi clei de casă.

Dar mama spunea: „Eu n-am deloc ambiţia să deschid o patiserie". Ea făcea numai brioşe, plăcinte (în primul rând cu mere, rubarbă, mure şi goldane; din când în când, cu pere şi prune, sau cu afine - cea mai bună -, când Clare le găsea şi le culegea). De Crăciun, cocea mereu o prăjitură enormă şi o duzină de budinci cu prune, una pentru noi şi celelalte pentru familiile sărace din vecini. Se gândea tot timpul la cei săraci şi cum să-i ajute din puţinii bani pe care-i avea pentru gospodăria noastră. De pildă, făcea mereu câte două plăcinte cu carne şi piure de cartofi, una pentru noi, una pentru „nevoiaşi". Să dăruieşti mâncare era o chestiune delicată, fiindcă oamenii din Potteries, chiar cei săraci lipiţi, afişau un fel de mândrie dușmănoasă şi trebuia să te apropii de ei cu tact. Mama apela de multe ori la doamna Williams, atât ca intermediar, cât şi ca sursă de informaţii, pentru că ştia tot şi părea că e în relaţii de prietenie cu toată lumea. îmi spunea şi mie în secret poveşti despre lipsuri, boli, accidente şi bătăi, vendete şi rivalităţi, pe care mama nu voia să le asculte, dar care pentru mine erau un izvor permanent de mare delectare şi oroare. Sigur că unele veneau de la soţul ei, „Şeful", care ştia de fapte mişeleşti petrecute în hambare, unde se ţineau maşinile, şi auzea de scandaluri încă şi mai grave ce aveau loc la „mari adâncimi", în mine. Mama spunea:

— Nu trebuie să luaţi mereu de bun ce zice doamna Williams.

— De ce?

— A, pentru că are obiceiul să înfrumuseţeze frumosul, sau mai degrabă să întunece clarobscurul.

Era o remarcă misterioasă (pentru urechile mele), caracteristică mamei, dar, ajutat de mimica ei, la fel de caracteristică, am ghicit sensul.

Era clar că noi n-aveam bani de prisos. Priorităţile părinţilor mei erau biserica, educaţia, gesturile de caritate faţă de semeni şi cărţile. Mâncarea figura destul de jos pe lista noastră, cu toate că nu ştiam ce-i foamea. Aveam mereu suficient lapte, ouă şi unt de la ferma familiei Machin. Smântână proaspătă era o raritate. Rosbiful era nelipsit duminica. Legumele ni le aducea, după spusele mamei, „un om cu figură de ban-

dit", pe care-l chema Potts (nume frecvent în districtul nostru, la fel ca şi Potter, Potterton şi Pottsby). Odată mama l-a prins folosind fără să ceară voie toaleta de jos de lângă beciul de cărbuni. Mie-mi plăcea de el, fiindcă avea un cal foarte prietenos, cu numele de Sally, şi pentru că, din când în când, îmi dădea un măr. Struguri şi portocale chinezeşti învelite în hârtie argintie aveam numai de Crăciun. Mai existau şi portocale de Sevilia pentru marmeladă, altele dulci de Valencia, cu coajă subţire, sau dulci, dar cu coajă groasă, de la Jaffa, „din Ţara Sfântă". Mi s-a spus că „astea erau portocalele pe care le mânca Isus".

Nu-mi amintesc să fi mâncat vreodată piersici proaspete. Se vindeau în conserve, ca salata de fructe, smântână (şi groasă, şi cea lichidă, Carnation), mandarinele, feliile de ananas si caisele. Aveam prune din belşug, la fel şi goldane, din care se făcea gem (pe mine mă punea să amestec). Smochine n-aveam niciodată, decât în cantităţi minuscule, uscate, de Crăciun. Căpşunile şi zmeura erau plăcerile începutului de vară. Merele nu ne lipseau niciodată. Avocado nu fusese încă „descoperit". Ştiuleţii de porumb nu erau cunoscuţi atunci în Anglia. Nici mâncarea chinezească sau indiană. Mâncarea italienească n-avea priză, deşi unii copii spuneau c-au mâncat spaghete la borcan, ceea ce era considerat „scârbos". Acasă mâneam cantităţi mari de salată, roşii şi castraveţi - chiar prea mari, de fapt. Ne plăceau supele, dar nu erau de prea multe feluri, şi eram nemulţumit că nu primeam niciodată crochetele despre care cânta Shirley Temple* în filmul *Curly Top.* Cu toate astea, era mereu invocată ca model al bunelor maniere: „Shirley Temple nu se plânge niciodată de mâncare şi e mereu zâmbitoare când stă la masă". Un alt model era Prinţesa Margaret Rose**, cum i se spunea atunci, şi care era cam de-o vârstă cu mine: „Prinţesa Margaret Rose nu întârzie niciodată la masă", „Prinţesa Margaret Rose are tot timpul mâinile curate". Când am întâlnit-o mulţi ani mai târziu şi i-am spus: „îmi eraţi înfăţişată ca exemplu al perfecţiunii", mi-a răspuns: „Da, pe atunci *eram* manierată".

Noi nu mâneam nimic congelat, însă foarte multe ali-

mente conservate: pere, fasole, carne de vacă, şuncă, ruladă de carne (deloc populară), conservă din carne de porc (foarte populară), somon. în copilăria mea, n-am gustat niciodată so-

* *Animal Crackers in My Soup.*

** Prinţesa Margaret Rose Windsor (1930-2002), sora actualei regine Elisabeta II a Marii Britanii.

mon proaspăt, homar, stridii, crabi sau midii. Acestea din urmă erau categorisite de mama drept „nesănătoase", alături de carnea de viţel, plăcintele cu carne de oaie, burta (deliciul olarilor), ficatul şi rinichii. Mâneam scrumbii afumate, dar de somon afumat nici nu se auzise. Aveam permanent o mulţime de lucruri de pus pe felii de pâine proaspătă (mama spunea că asta e „mâncarea de rezistenţă") sau prăjită, ţinută cu o furculiţă specială deasupra focului, întrucât nimeni n-avea atunci prăjitor electric. Puneam pe pâine diverse feluri de carne conservată, pastă de peşte şi anşoa, şi Marmite (calificată de tata drept „gunoi vegetal"; lui îi plăcea Bovril*, sau, şi mai mult, o marcă pe care o descoperise într-o călătorie în Australia, numită Vitamite. Dar fiindcă produsul ăsta nu era de găsit în Anglia, refuza categoric Marmite, aşa cum, bineînţeles, avusese intenţia de la început). Cât despre gemuri şi marmelade, lista era infinită, şi cele mai multe erau de casă. La borcanele mamei se adăugau cu prisosinţă cele de la Nana, care, după mama, „ar face gem din orice, chiar şi din rapiţă sau pijamale vechi". Eu am luat asta în sensul literal al cuvântului, şi, data următoare când am văzut-o pe Nana, am întrebat-o:

— Ai mai făcut gem din pijamale?

S-a uitat la mine uluită şi a spus:

— Iar îşi bate joc Annie de mine?

începeam să-mi dau seama că, mai devreme sau mai târziu, mama nu scutea pe nimeni de puţină ironie (blândă). Ca şi cum (asta am priceput mai târziu) era înrudită cu Jane Austen.

Băuturile care ni se dădeau exact înainte de culcare erau fie Horlicks, ca să nu ne trezim înfometaţi în mijlocul nopţii, fie Ovaltine, Benger's Food (nepopular), ciocolata Bourneville, cacao, lapte praf cu malţ şi şodou. Dacă eram constipaţi,

* Extract din carne de vită, produs din 1870 în Staffordshire.

primeam o fiertură cu numele de Ceai Senna, preparată din păstăi. Se întâmpla să fiu obligat să dau pe gât o lingură de lichid scârbos numit „untură de peşte cu malţ", şi când eram răciţi mama ne făcea o limonada fierbinte, bine condimentată, care avea un gust excelent. Noi, copiii, nu beam niciodată cafea, dar exista o băutură foarte apreciată, o imitaţie slabă, importată din India colonială, care se servea ca gustare înainte de ora prânzului. Se numea Câmp Coffee - un lichid ce se vindea în sticle cu un sahib şi un cort pe etichetă. Mama îmi adăuga din când în când cacao, şi rezultatul îl botezase „cofco". Eram oarecum conştient că autorităţile priveau drept nesănătoasă dieta populară a concetăţenilor. Era, de fapt, croită de către forţele politice: dorinţa de a menţine cât mai scăzut preţul alimentelor şi de a importa cât mai mult din colonii. Eu, care studiam cu pasiune benzile desenate din ziare, băgasem de seamă că o entitate numită .Agricultura autohtonă" locuia într-un loc numit „Sapa de lemn". Benzile desenate ale lui Strube din *The Daily Express* (al cărui proprietar era, în limbajul lui tata, „odrasla Satanei, Beaverbrook"; eram nerăbdător să-l văd şi eu) prezentau un bărbat înalt, plictisit, cu pantaloni din catifea reiată, numit „Pământuri trândave". Au fost iniţiate nişte campanii care să încurajeze consumul produselor autohtone. Arthur Machin îmi vorbea despre ele când mă lua cu trăsura. într-o zi mi-a spus:

— Ai auzit? S-a deschis un bar de lactate în Buzlum.

I-am spus mamei şi data următoare când am mers la Burslem m-a dus acolo.

Se afla în piaţă. Era un loc nou-nouţ în stil deco, plin de crom, sticlă si culori vii - verde ca mărul, roşu ca cireaşă si alb ca fildeşul -, şi vânzătoarele cu bonete înalte aşteptau la bar, unde te aşezai pe nişte taburete impresionante. Era, din toate punctele de vedere, ultimul răcnet, şi se zicea că ar fi creaţia aceluiaşi designer care decorase vasul *Queen Mary,* splendida

minune nautică a acelor timpuri. Dar pentru mine adevăratul miracol a fost un *shake* din lapte cu vanilie. Băuturile astea apăruseră în America înainte de Marele Război; tata mi-a spus că le testase deja în 1910 în farmaciile din New York.

însă în Staffordshire au rămas complet necunoscute până să apară acest uimitor Milk Bar, care, în sine, era o nemaiauzită inovaţie. Băutura, rece ca gheaţa şi înspumată, curgea dintr-o maşină sclipitoare, şi de la prima sorbitură am înţeles că aveam în gură ceea ce mama numea în glumă „Laptele Raiului" *(Kubla Khan* se număra printre favoritele ei)*. Era delicată, rafinată, ultrasofisticată şi cum nu se poate mai delicioasă. In viaţa mea nu mai gustasem ceva aşa de bun. Am lungit-o cât am putut de mult, până ce şi mama şi-a cam pierdut răbdarea. Dar *shake-u* meu costa şase penny şi asta însemna că depăşea posibilităţile mele la fel de mult ca şampania Krug de calitate superioară, şi nu credeam c-o să mai primesc vreodată încă unul. Aşadar, beam cu sorbituri cât mai scurte, cum soarbe un bătrân profesor universitar din paharul de porto, îmi amintesc că afară cânta o orchestră de la Armata Salvării. Vedeau în acest Milk Bar un aliat în campania împotriva băuturilor „diabolice".

Am testat încă un *milkshake* magic la scurt timp după aceea. Cu toate că mergea la Burslem ori de câte ori era absolut nevoie, mama detesta acel oraş. Dacă avea de ales, locul ei preferat pentru cumpărături era Hanley. Era şi el un oraş ca toate celelalte din Potteries, dar luase mare amploare în secolul XIX şi devenise centrul comercial al întregului district; după mama, era singurul loc care se putea compara cât de cât cu Manchester. Avea şase magazine pe care mama le declara „înfloritoare"; şi apoi, forfota şi atmosfera plăcută de acolo

* Se pomeneşte de „Laptele Raiului" în poemul *Kubla Khan* de Samuel Taylor Coleridge (1772-1834), poet romantic englez.

lipseau în mod bizar din celelalte oraşe din Potteries. Dar hai să nu exagerăm. Era la fel de murdar ca ele. Din centru - dacă putem vorbi de un centru -, n-aveai de făcut mai mult de doi paşi până la cuptoarele de uscare şi coşurile firmelor de ceramică. Dar într-unui din spaţioasele sale centre comerciale reuşeai totuşi să uiţi pentru câteva minute că oalele erau totul în viaţa omului. Hanley avea şi o galerie de artă, un teatru, o sală modernă de cinematograf, un Grand Hotel şi sediul Santinelei Staffordshire.

Mama intra cu plăcere în vreo patru sau cinci magazine şi

pe urmă se instala confortabil pe un scaun în salonul de ceai de la Huntbach, locul ei favorit. Aveau o mică orchestră de coarde, şi chelneriţele, drăguţe, îngrijite, serveau prăjituri aranjate pe rafturi în trepte. Când m-a dus mama prima oară acolo, m-a îndemnat să iau o pricomigdală, şi, de îndată ce-am muşcat din ea, am înţeles că descoperisem o încântare gastronomică asemănătoare *shake-ului* cu vanilie. Era ceva care mi s-a topit în gură, delectându-mă cu un gust de o infinită dulceaţă şi excelenţă. Cred că a fost prima ocazie când am folosit o figură de stil:

— Parcă-i făcută de un înger, am zis.

Mama a pufnit în râs:

— Nu-ţi trebuie decât migdale măcinate, albuş de ouă şi zahăr. Prietenul tău, Luke, ar putea să facă aşa ceva, numai că el ar adăuga şi un al patrulea ingredient: murdărie.

Când mergeam acolo, mama comanda un ou ochi făcut în apă, pus pe o felie de pâine prăjită. O instruia pe chelneriţă cu lux de amănunte cum trebuia să fie preparat. Standardul de cumpătare al mamei era foarte ridicat. N-am văzut-o niciodată mâncând o prăjitură („prea săţioasă"), sau o budincă („indigestă"), sau prea multă carne cu cartofi („exces de grăsime"). Mânca mereu ca o păsărică, după cum spunea ea însăşi, şi a depăşit vârsta de nouăzeci de ani muncind toată viaţa

şi consumând, în raport cu energia cheltuită, o cantitate de hrană care sfida toate legile naturii. Dar savura din plin un ou cleios pe o felie aurie de pâine prăjită. Ca şi domnului Woodhouse, nu i se părea că e o mâncare „nesănătoasă". Ce plăcere îmi făcea s-o văd aşezată confortabil la Huntbach, servită de alţii (ca excepţie de la regulă), într-o atmosferă uşor parfumată de Earl Grey. Cu mine alături, făcea, sotto-voce, comentarii amuzante despre ceilalţi băutori de ceai şi observam că era un suflet mulţumit.

Mergeam cu mama la Hanley doar pentru cumpărături, nu rătăceam prin cartierele insalubre de la marginea oraşului. Mama îmi spunea că districtul fusese distrus din pricina goanei după bani lichizi a „cornilor Granville". Primul conte era proprietarul întregului teren, deşi n-a locuit niciodată pe domeniile sale. Era cartofor, şi odată, prin anii 1820, a pierdut

23 000 de lire sterline într-o singură seară nebunească la cazinoul Crockford. Cartoforii profesionişti din Paris îl ştiau drept „Wellington al jucătorilor de noroc" (asta a trebuit să mi se explice). Aşa că, împreună cu fiul lui, al doilea conte Granville, a exploatat cât a putut zăcămintele de minereuri din Hanley, ca să sugă tot bănetul. Au deschis teribila mină Deep Pit şi multe altele. Au făcut un hipodrom, dar afacerea n-a mers, şi în locul hipodromului au săpat mina Racecourse Pit. Au scos argilă şi au fondat fabrica de ceramică Shelby. Au demarat cinci fabrici de ardezie şi o uzină pentru producţia de ţiglă. Au extins imens industria de prelucrare a fierului la Shelton şi al doilea conte a înfiinţat în cele din urmă Societatea de fier, oţel şi cărbune Shelton. Contele, zicea mama, „n-a pus niciodată piciorul în iadul pe care l-a creat, dar nu mă-ntreba dacă până la urmă a nimerit în iadul cel adevărat, fiindcă n-am de unde să ştiu. Era un tontălău, cu păr buclat cum ai tu". Mama spunea că în unele părţi din Hanley nivelul pământului scăzuse din pricina mineritului la straturile superficiale.

Nivelul fabricilor din Etruria coborâse cu vreo trei metri sub nivelul canalului din apropiere (se vedea foarte clar). Mi-a arătat clădiri care şedeau într-o rână şi strada unde, „înainte de război", un bărbat a dispărut pur şi simplu într-un hău negru ce s-a deschis deodată sub el, şi înghiţit a fost. „înmormântarea s-a oficiat în lipsa lui." Granville a fost „un om care purta ghinion". A primit o telegramă prin care „era anunţat că nepoata lui cea mai iubită a fost lovită de fulger şi a murit. Contele a citit telegrama în timpul unei şedinţe de Cabinet. Domnul Gladstone a rostit o rugăciune improvizată". Tot mama mi-a spus: „într-o zi, contele mergea călare alături de episcopul Wilberforce, când acesta a fost aruncat de pe cal şi a murit pe loc". Nu ştiu de unde avea mama astfel de informaţii stranii, dar unele trebuie să fi fost, fără îndoială, adevărate. Tata zicea: „Fără Granville, Hanley ar fi fost o raţă moartă"*, şi expresia asta m-a buimăcit.

Nu mi s-a spus dacă Granville a avut ceva de-a face cu marea uzină de gaz construită în afara oraşului Hanley. Era elogiată ca fiind o „capodoperă a tehnicii de instalare a gazelor" si una dintre cele mai mari uzine de gaz din tară. Eu si su-

rorile mele o vedeam de două ori pe zi când trenul nostru trecea pe lângă ea, chiar la ieşirea din staţia Etruria, şi de fiecare dată îmi trezea gânduri profunde cu privire la ce înseamnă industria. Turnul principal era „rigid", dar celelalte două din apropiere se mişcau în sus şi-n jos în carcasele lor, în funcţie de cât gaz conţineau. Se aflau zilnic la niveluri diferite şi mi-ar fi plăcut să mă nimeresc acolo când unul din ele era în mişcare, dar nu s-a întâmplat. Ghicindu-mi interesul, un bărbat din tren mi-a spus:

* Traducere literală a expresiei argotice *dead duck,* „persoană pierdută, destinată eşecului sau morţii".

— Dac-ar lua-o-n sus, păi atunci, bum!, s-a terminat cu Potteries. Cre' că bombardierele germane au avut deja grijă să însemne locul ăsta ca primă ţintă, ce zici?

Acestea au fost primele ştiri pe care le-am aflat despre bombardierele germane, şi l-am întrebat pe tata dacă era adevărat. Tata a oftat adânc şi a zis:

— Doamne fereşte!

în ultima vară înainte de a începe la St. Joseph's High School, mama, surorile mele şi cu mine am plecat la Lytham, şi am stat la părinţii ei, Nana şi Papa. Era mereu o mare bucurie pentru noi toţi. Mai întâi mergeam cu trenul la Longport pe linia de derivaţie, şi de acolo luam expresul, traversam cu el Crewe, vestitul şi aglomeratul nod de cale ferată. Mamei îi plăcea să ne cânte o strofa despre Crewe:

O, domnule Porter, pe unde s-o apuc?
Trebuie la Birmingham s-ajung.
Ei la Crewe mă duc.
Vreau la Londra îndărăt
Rogu-vă, repede de tot.
O, domnule Porter, ce fată toantă,
Nu mai pot!

Crewe era în Cheshire, şi am traversat păşuni cu cirezi imense de vaci. îmi plăcea teribil o pancartă purtată de doi oameni făcuţi din lemn, în mărime naturală. Pe pancartă scria: „Beţi mai mult lapte!" In Warrington, oraşul pe care mama îl respingea fiindcă avea „reputaţie proastă şi nu era nici una, nici

alta" - ce se înţelegea prin „una şi alta" n-am aflat nici până-n ziua de azi -, existau o fabrică enormă, mine de cărbuni şi roţile uriaşe ale uzinelor de filatură. Zonele limitrofe erau Cheshire şi Lancashire, şi, de îndată ce părăseam staţia Warrington, mama exclama: „Ne întoarcem la civilizaţie". Următoarea oprire era Wigan, un Lancashire în miniatură, şi din tren se vedeau jos, până în depărtare, străzi nesfârşite pline de case înşiruite, două sus, două jos, făcute din cărămidă roşu-închis şi cu acoperişuri de ardezie. începuseră să le modernizeze, dar a trecut mult timp de când au fost demolate - încă un peisaj dispărut. Mama, foarte receptivă la lucruri din astea, a înţeles imediat că, de fapt, oamenii preferau case nemodernizate în loc de apartamente comunale, fiindcă „nici un om cu scaun la cap nu alege să locuiască într-un apartament dacă poate să aibă o casă a lui de care să fie mândru". Şi a mai spus: .Adevăratele semne ale mândriei sunt treapta bine spălată de la intrare, clanţa de alamă bine lustruită şi geamurile curate".
La vremea aceea locuia la Wigan, deşi noi bineînţeles că habar n-aveam, tânărul George Orwell, care-şi aduna materialul pentru cartea *The Road to Wigan Pier.* Descrie acolo nişte

condiţii de viaţă înfiorătoare, dar se-nţelege că eu n-aveam nici cea mai mică idee că existau oameni atât de strâmtorări, care-şi duceau viaţa într-o sărăcie atât de lucie. Mama ştia multe despre sărăcie, dar avea darul de a privi cu mai multă bucurie viata omului pe pământ decât Orwell. Aşa-mi zicea ea: „Atâta timp cât are o credinţă şi o familie, omul poate fi fericit, şi, dacă primeşte şi puţină educaţie, poate să avanseze". Mi-a atras atenţia că oamenii purtau saboţi - ceva aproape necunoscut în Potteries, dar obişnuit la Wigan. „Sunt din lemn şi te înveţi cu ei, dar îţi fac bătături." Mi-a povestit despre omul care-i trezea dimineaţa pe mineri şi pe ţesătoare, bătând cu prăjina în geam şi cântând un cântecel despre Wigan Pier:

De Wigan Pier ai aflat?
N-ai teamă, te-nviorează.
Departe e de mare,
Poate că-i aşa,
Dar ne face bine tare!

Se ghicea puţină maliţiozitate de tip Manchester în cân-

tecul ăsta, care mai avea câteva versuri, pe care le-am uitat, despre curăţenia din jurul canalului. Mama zicea că exista totuşi un chei, deşi era „mai degrabă un ponton, unde se legau bărcile, dar care s-a rupt de mult".
Următoarea oprire era Preston, de unde luam trenuleţul de Lytham. Mamei îi plăcea Preston. Acolo începea zona de nord a districtului Lancashire, unde se născuse Nana. Mi-a arătat turla imensă a bisericii catolice, situată în imediata apropiere a căii ferate şi construită de Joseph Hansom, care făcuse planul schitului din Stoke şi Stăreţia. Mama ştia un cântec şi despre Preston:
Sărmanul Preston, oameni cu fală
Biserică scundă, dar înaltă turlă.

în staţii observam cât de diferite erau strigătele hamalilor. Atâta timp cât n-au existat difuzoare, fiecare hamal îşi punea la punct strigătul propriu, care avea un răsunet special pe peron. De pildă: „Aici, Crewe. Staţia Crewe. *Crewe".* Şi: „Aici este Warringto». Warringtow". „Wigan. Wigan. *Wigan"* „Staţia Preston. Staţia Preş-ton." Mie-mi plăcea cel mai mult staţia Lytham. Era vestită pentru multitudinea de flori şi boschete, pentru mozaicul de pietricele şi casele mereu proaspăt văruite. Bunicii locuiau în apropiere, pe Westby Street, şi hamalul împingea încet, încet căruciorul cu bagajele noastre. Era răsplătit cu zâmbetul mamei, fiindcă niciodată nu voia să primească vreun ban în plus. Casa bunicilor era mică, dar adorabilă. Avea un miros de neuitat, un amestec de pâine şi prăjituri abia scoase din cuptor, de zugrăveală proaspătă, de flori şi mobilă lustruită. Totul strălucea.
Bunicul era meşter la toate şi dotat cu o energie inepuizabilă, astfel că o mare parte a confortului şi a mobilei din casă era rezultatul muncii lui. Atelierul lui se găsea în fundul grădinii, unde-şi avea masa de tâmplărie, strungul, menghina, dălţi şi unelte sclipitoare, aranjate rânduri-rânduri, şi multe borcane cu cleiuri care miroseau pătrunzător, vopsele, uleiuri şi chimicale. In timp ce Nana gătea şi cocea, cosea şi cârpea, călca şi înfrumuseţa casa îngrijindu-şi ghivecele de flori şi boschetele, Papa tăia cu fierăstrăul, cioplea şi vopsea. Avuseseră grijă de o familie numeroasă, şi acum se bucurau de anii activi

ca pensionari. Mi se părea încă de pe atunci că erau o pereche extraordinar de fericită şi că erau perfect sudaţi, ca obiectele atent îmbinate în atelierul bunicului. Papa era calm, tăcut, vorbea liniştit. Niciodată nu l-am auzit ridicând tonul. Era modest, voia să treacă neobservat, avea un comportament deosebit de curtenitor, puţin formal, ca lumea din Manchester de pe timpuri. îmi spunea mereu Maestrul Paul: „Tu eşti om de artă, ca tatăl tău. Eu sunt meşteşugar. N-am să te învăţ

tâmplărie, fiindcă treaba ta nu e să faci obiecte. Asta-i treaba mea. Tu le proiectezi. Aşadar, desenează-mi un raft mic pentru cărţi şi eu o să-l fac". Ideea asta m-a entuziasmat şi m-am apucat imediat de lucru, ajutat puţin de Elfride; şi când raftul a fost gata, mi-am pus acolo colecţia mea sumară de cărţi: *Bevis, Aventurile lui Tom Sawyer, Povestea insulei noastre, Comoara din insulă, Robinson Crusoe* şi *Povestiri după piesele lui Shakespeare.*
în acele zile, aproape toate trotuarele din Lytham erau pavate cu pietricele albe, brune şi negre culese de la malul mării. Magazinele erau ferite de soare cu arcade din sticlă şi lemn (uneori fier), vopsite în alb şi verde. Peste tot era curat, cu excepţia stratului fin de praf venit dinspre mare: nici urmă de funingine. Noi purtam sandale cu şosete albe până la glezne, şorturi kaki şi cămăşi sau bluze albe. Primeam zilnic un penny ca bani de buzunar şi mă simţeam bogat. Mândria locului erau spaţiile verzi. Aveai impresia că se întindeau pe mile întregi, între micul oraş Lytham şi mare. în această zonă verde se afla o moară de vânt foarte mare, spoită în alb, o minune pentru mine, cu toate că nu mai era folosită pentru măcinatul grânelor. Mai erau şi un bazin unde ne bălăceam, bancuri de midii, o plajă fină, dune de nisip şi un ponton. Vara se instala pe pajişte un teatru făcut din lemn şi pânză tare, unde actori costumaţi în Pierrot şi Pierrette dădeau spectacole după-amiaza. Spuneau glume pe care până şi eu le înţelegeam:
— Ascultă, ascultă, de ce au traversat strada puii de găină?
— Pentru că semaforul spunea: mergi?
— Nu, nu, nu, ia mai gândeşte-te!
— Pentru că nu trece trenul?
— Nu, nu, nu. Vai ce cap sec eşti! Nu, *ca să ajungă pe partea cealaltă!*

— Ha, ha! Ha, ha! am izbucnit noi într-un urlet.
Marile evenimente ale verii pentru copii erau competiţiile organizate de ziare. Ziarul *News Chronicle* organiza competiţia

„Găseşte omul!". Era vorba de o figură sinistră cu numele de Lobby Ludd, a cărui fotografie apărea zilnic în ziar. Era o poză cam ştearsă, în care inculpatul purta o pălărie moale, trasă pe ochi. In fiecare zi se afla într-o altă staţiune de pe ţărmul mării. Dacă-l găseai, trebuia să te înarmezi cu un exemplar al ziarului şi să-i zici: „Tu eşti Lobby Ludd şi cer să mi se decerneze premiul ziarului *News Chronicle".* Orice deviere de la formularea asta însemna un risc fatal de a pierde premiul. Când Lobby Ludd era în Lytham, noi nu-l vedeam niciodată, dar acuzam din greşeală diverşi alţi bărbaţi că sunt Lobby Ludd. Unul înjura, altul a sărutat-o pe Clare şi un altul mi-a dat un penny. Competiţia nisipului organizată de *Daily Mail* în apropiere, la St. Anne, era mai pe placul nostru. Copiii mai mici, aşa ca mine, trebuiau să facă nişte castele de nisip, sau alte clădiri asemănătoare. Primeam cu toţii caramele în cutii metalice, iar câştigătorul un set de trenuleţe sau o păpuşă vorbitoare.
Clare şi Elfride participau, desigur, la competiţia pentru copiii mai mari. Ele trebuiau să facă un tablou frumos din scoici şi pietricele care să reprezinte un mesaj conţinând cuvintele *Daily Mail.* Amândouă au obţinut premiul întâi în momente diferite: Clare pentru că a înfrumuseţat imaginea adăugând alge de mare ca să formeze un teren de crichet cu lozinca „pentru fair play, citiţi *Daily Mail";* şi Elfride pentru că a imitat prima pagină a ziarului, cu titlul *Daily Mail,* adăugând şi subtitlul „Ziarul pentru fete şi băieţi deştepţi". Linguşeala asta le-a adus surorilor mele câte 2 lire - sumă imensă la vremea aceea. Fotografiile tablourilor câştigătoare au apărut pe ultima pagină a ediţiei de duminică - trofee îndelung păstrate, iar acum, mă tem, de mult dispărute.
De data asta, şederea noastră la Lytham a exorcizat o teroare. Cu o altă ocazie când am fost la bunici şi eram mai mic, surorile m-au luat la plimbare pe bulevardul plantat cu pomi

în formă de arcadă. Era acolo şi un mic bazin, a cărui suprafaţă era acoperită cu un covor de alge de un verde-aprins, numite „Ginny dinţi-verzi", care - aşa mi s-a spus - m-ar înghiţi şi m-ar îneca dacă aş cădea cumva în apă. Eram terorizat de Ginny dinţi-verzi şi o desenam în ideea c-o să scap de frica asta, dar degeaba. Insă anul ăsta, când am făcut plimbarea anuală la locul primejdiei, am înţeles dintr-odată că pericolul era o prostie:
— Adică de ce? am zis, sunt doar nişte alge.
— Păi asta-ţi spuneam şi eu, a răspuns Clare, dar erai prea speriat ca să asculţi ce-ţi zic.
M-am gândit mult la înşelătoria asta, sau mai degrabă autoînşelătorie, şi mi-am dat seama că depăşisem un important punct de cotitură în viaţă şi că puteam să fac faţă şcolii pentru copii mari, cu încredere în mine şi curaj.
Am început acolo în septembrie, lucru uşurat de faptul că surorile mele continuau să mă însoţească. Apoi, mai aveam doar de suit Hartshill, după care coboram în Trent Vale, dar nu prea mult, fiindcă şcoala era lângă coama dealului. Clădirea era aproape nouă şi înzestrată cu echipament de ultimă oră: laboratoare de chimie si fizică, o sală de muzică foarte frumoasă, un atelier pentru orele de artă cu ferestre uriaşe, care suiau până în tavan, îl străbăteau şi continuau pe acoperiş, o sală enormă de gimnastică, care-i trezea invidia domnişoarei King. Mi s-a cumpărat un ghiozdan nou şi greu din piele, pantaloni scurţi gri, un blazer negru cu paspoal roşu-aprins şi o şapcă negru cu roşu. Fratele Wall m-a întâmpinat cu o frază scurtă, dar semnificativă:
— Eşti băiat serios?
— Da, frate Wall.
— Bine. Rămâi aşa şi-o să-ţi meargă bine la noi.
Fraţii purtau robe negre şi lungi până la glezne (dar dedesubt pantaloni negri, obişnuiţi), strâns legate în talie cu o

bandă lată, tot neagră, şi în partea de sus un fel de bluzon cu slit lung în fată. In interiorul slitului se odihnea cureaua, un instrument greu din piele cusută şi cu mâner fasonat, gata oricând să fie folosit şi să-i administreze cu vigoare inculpatului o lovitură peste mână. în Irlanda, Fraţii erau renumiţi pentru pedeapa corporală constantă - dar niciodată aplicată pe şezut,

şi cu atât mai puţin pe şezutul gol, lucru considerat drept culmea imoralităţii. *Dublin Wags* spunea că Fraţii Creştini şi Surorile Milei (care aveau grijă de fete şi le băteau) erau cele mai necreştine şi mai fără de milă fiinţe de pe lume. în romanul *Portret al artistului la tinereţe,* James Joyes descrie cu fidelitate o şcoală din Dublin condusă de călugări. în Anglia, călugării trebuiau să fie ceva mai circumspecţi în comportament. încă foloseau frecvent cureaua, şi nu numai pe mâini. Dar singurul călugăr care dădea semne clare de sadism era bătrânul care ne preda tâmplăria. îi lovea pe băieţii neîndemânatici şi-i strângea tare de tot de braţ. Era un om antipatic şi înspăimântător, de care aveam oroare. (Trebuie să adaug că de-a lungul anilor mei de şcoală, pe care i-am petrecut fără excepţie sub conducerea preoţilor, maicilor şi călugărilor catolici, aceasta a fost unica ocazie când am văzut sau auzit de comportamentul suspect de a distruge copii.)

Cu toate defectele lor, Fraţii Creştini erau învăţători devotaţi şi profesionişti de înaltă clasă, care aveau ca prim ţel să facă tot ce le stătea în putinţă pentru băieţii care le erau încredinţaţi, în Irlanda, se mândreau imens când reuşeau să descopere talente în familiile cele mai sărace şi să facă dintr-un băiat în zdrenţe (pe atunci adesea fără pantofi în picioare) student la universitate, care până la urmă devenea doctor, avocat sau specialist în altă profesiune. Erau probabil cei mai admirabili cultivatori de talente din Europa, fără a-i exclude pe iezuiţi, care urmăreau cu devotament să-i promoveze cât

mai sus pe săraci, sau cel puţin până la nivelul onorabil al clasei de mijloc. Scopul Fraţilor Creştini nu era însă determinat, ca în cazul iezuiţilor, de un obiectiv paralel vizând ridicarea nivelului de cultură al societăţii şi crearea de şcoli pentru cei cu relaţii. Fraţii Creştini se remarcau mai ales prin predarea neobosită a ştiinţelor naturii şi a matematicii, şi mulţi dintre elevii lor cei mai sârguincioşi s-au făcut doctori, ingineri şi cercetători.

Aşadar, am fost foarte repede scufundat în lumea algebrei, a logaritmilor, a fiolelor şi retortelor pentru experienţe, a statisticii şi dinamicii. Latina era luată mai uşor, însă călugării ţineau să învăţăm să scriem clar şi elegant, şi într-o engleză gra-

matical corectă. Am muncit ca un rob exersând în caiete, şi am făcut analiza gramaticală a propoziţiilor până ce totul, de la gerunziu la ablativul absolut, mi s-a clarificat în cap şi mi-a devenit o a doua natură. Un călugăr cu faţă dulce de bebeluş, pe care-l chema O'Meara, mă medita cu răbdare de înger la obiectele mai grele, în timp ce un altul, înalt, serios şi sever, cu numele de O'Connor, mă îndruma la matematică şi ştiinţele naturii. Nici unul n-a pus vreodată cureaua pe mine, deşi abia dacă trecea o zi fără să-i văd folosindu-şi înfricoşătoarele instrumente. Băieţilor nu le păsa de curea. Dădea dramatism vieţii, şi preferau pedeapsa asta, în loc de riglă, detenţie, sarcasm şi ţipete.

Fratele Wall era, ca şi tatăl meu, obsedat de teama că băieţii n-o să-şi găsească de lucru la şaisprezece sau optsprezece ani, după terminarea şcolii. îl preocupa foarte mult ca patronii să aibă o părere bună despre şcoala noastră. Asta însemna că, atâta timp cât purtam uniforma caracteristică a instituţiei noastre, trebuia să avem o purtare impecabilă, sau aproape impecabilă, ceea ce şi reuşea să obţină cu ameninţări şi teroare. La puţin timp după ce-am intrat în acea şcoală, ne-a comunicat următoarele la adunarea de dimineaţă:

— Băieţi, atenţie la mine! Doi dintre voi s-au comportat, cu uniforma pe ei, într-un mod SCANDALOS şi COMPROMIŢĂTOR. Aţi fost surprinşi BĂTÂNDU-VĂ şi ÎNJURÂND în public într-un vehicul aparţinând întreprinderii Comunale pentru Transportul Public! Să treacă în faţă cei doi şi să-şi recunoască fapta infamă!

N-a mişcat nimeni.

— Aha! Mai sunteţi şi laşi pe deasupra, da? (Fratele Wall aluneca în accentul irlandez când se înfuria.) Atunci, ascultaţi bine ce n-aţi auzit până acum, păcătoşilor. EU AM AFLAT care sunteţi! Ei, acum vreţi să veniţi în fată, TICĂLOŞILOR? în cele din urmă, s-au dus în faţă doi derbedei înalţi cu priviri pocăite.

— Aha, vasăzică voi sunteţi, Cartlidge şi Tinkerscloughl Ia veniţi voi aici, sus, pe estradă, ca să vă vedem mai bine cu toţii! Treceţi sub portretul Binecuvântatului Ignatius Rice, întemeietorul nostru, ca să vadă şi el c-o să vă disciplinez aşa

cum meritaţi!
A urmat o cotonogeală zdravănă. Unul din băieţi a plâns. Episodul ăsta m-a tulburat şi m-a dezgustat, şi mă întrebam cum aş putea suporta eu o asemenea demascare.
I-am spus mamei despre neliniştea prin care treceam, şi mi-a zis:
— N-o lua la goană până nu vine lupul. Nu cred c-o să primeşti vreodată curele, fiindcă eşti un năzdrăvan deştept şi eviţi neplăcerile.
Avea dreptate; dar eu tot neliniştit eram. Am considerat mereu că şcoala e un loc îngrijorător, şi consider că *viaţa* e o stare îngrijorătoare.
Spre deosebire de mine, mama avea o fire optimistă, moştenită de fiica ei, Clare. (Elfride semăna mai mult cu mine.) Mama nu avea o părere prea bună despre irlandezi, şi bine-înţeles că n-o speria pe ea „o bandă de călugări creştini care aveau norocul să aibă pantofi în picioare". Mă ajuta la lecţii

oricând avea chef, deşi era strict interzis, şi nu mă trimitea la şcoală dacă i se părea ei că eram „tras la faţă" sau pe cale să „fac eforturi exagerate". Atunci, ca să fiu scutit de la ore, scria o scrisoare superbă, cu caligrafia ei frumoasă, clară, elegantă, şi concepută cu rafinamentul pe care i-l dădeau cunoştinţele ei despre cum funcţionează mintea unui învăţător. I-a invitat pe fratele O'Meara şi pe fratele O'Connor la ceai, i-a fermecat şi i-a flatat. Era amabilă şi cu sergentul Hammond, instructorul nostru de sport. I-a spus că ar dori să ştiu să boxez, dar că sub nici o formă nu voia să mă lovesc în timp ce învăţam. Sergentul s-a scărpinat în cap şi a spus:
— Ei, doamnă, mă tem că vă contraziceţi.
— Bine, dar nu mai mult decât e absolut necesar. Altfel am să vă trag la răspundere!
— O să-mi dau toată silinţa, doamnă, a spus sergentul, membru într-un regiment de gardă şi fără îndoială obişnuit să se poarte blând cu soţiile tiranice ale ofiţerilor.
La prima oră de box, am încasat o lovitură atât de puternică în plexul solar, că m-am simţit paralizat din pricina şocului. Dar apoi mi-a mers mai bine, mi-am însuşit cunoştinţele rudimentare şi nu peste mult timp boxam cu o ferocitate neo-

bişnuită şi chiar cu oarecare succes. Tipii cei mai tari din clasa mea erau „Backer" Bailey, un băiat mare, cu o forţă remarcabilă, şi „Snake" Snape, un băiat mai micuţ, cu temperament ostil şi mult curaj. Amândoi au învăţat să mă lase-n pace.
într-o zi, mama s-a arătat atât de revoltător de triumfătoare, că nici azi nu-mi vine să povestesc. Premiera filmului *Albă-ca-Zăpada şi cei şapte pitici* la cinematograful cel mare din Hanley a fost un eveniment local de relativă importanţă. Mama era hotărâtă să vadă filmul şi să mă ia şi pe mine. Fratele Wall era la fel de hotărât să nu permită nici unui băiat să meargă la cinema într-o zi lucrătoare, adică să-şi ia liber şi să facă de ruşine şcoala chiulind într-un mod atât de flagrant.

— Fiţi atenţi, băieţi! Sub nici o formă nu trebuie să vedeţi această manifestare cinematografică în timpul orelor de şcoală! M-aţi auzit? Oricum, mi s-a spus că e o vrăjitorie. Şi indiferent dacă e sau nu, eu nu vreau s-aud că se duce careva să vadă filmul miercuri, pentru că, dacă se duce, va fi detectat şi pedepsit fără discuţie, la fel cum, fără discuţie, după zi vine noaptea.
Acest decret al groazei a fost totuşi încălcat de câţiva elevi, şi unul dintre ei am fost eu. A doua zi însă, mama i-a transmis fratelui Wall (prin Clare) o epistolă teribil de dulce şi ingenuă, în care reuşea să-i explice cât de îngrijorată era de starea „sănătăţii mele fragile", fără să strecoare în mod deliberat nici un fel de neadevăr, cu atât mai puţin fapta ruşinoasă de a mă fi dus la cinema. Scrisoarea, bine ascunsă în plicul ei tainic, nu dădea nicicum de înţeles dacă eram băiat, fată sau vreun pensionar vârstnic - asta cu scopul de a dezarma orice suspiciune. Dimineaţa următoare, am fost martor la aplicarea pedepsei cuvenite delincvenţilor, în timp ce eu am scăpat nevinovat, datorită duplicităţii mamei. Şi mi-a spus:

— Nu pricep de ce să n-ai voie să vezi filmul ăsta aşa de minunat. îţi dă o stare de bine, e artistic, şi cântecele sunt atât de frumoase. într-adevăr, plin de *vrajâl* Călugării ăştia trăiesc prea mult în afara vieţii.

Tata n-a aflat despre acest scandalos afront adus autorităţii pedagogice. Surorile mele, chiar şi Clare, au fost şocate:

— *Nouă* nu ne-ar fi dat *niciodată* mama voie să mergem. Pentru fete legea e una, şi pentru băieţi, alta.

La care mama a ripostat:
— Dr. Johnson* avea dreptate când a observat că legea le dă puţină putere femeilor fiindcă ele au căpătat atât de mult de la natură.
* Samuel Johnson, cunoscut şi ca Dr. Johnson (1709-1784), poet, eseist englez, critic literar, bibliograf şi lexicograf.

Asta nu era o maximă pe mama s-o fi citat în oricare altă împrejurare; în spatele preocupării ei permanente de a întreţine ordinea şi starea de statu-quo, se ascundea, într-adevăr, un protofeminism.
Era adevărat ce spunea ea: „Voi, bieţii copii, n-aveţi parte de prea multe plăceri". Asemenea altora din generaţia ei, mama era de părere că odată cu Marele Război se terminaseră zilele bune, pline, şi că cei care au crescut după război erau oarecum condamnaţi la privaţiuni. Povestirile mamei despre veselia şi entuziasmul oamenilor premergătoare lui august 1914 erau fără de sfârşit. îţi dădeau impresia că mergea permanent la petreceri cu prietenele ei cele mai bune, Gertie Curly şi Aggie Andrews - „şi sigur că ne însoţeau întotdeauna câţiva dintre fraţii noştri". însă Clare si Elfride erau nerăbdătoare să meargă la facultate, să-şi facă o carieră. Nu-mi amintesc să le fi auzit vreodată vorbind despre băieţi.
Tom n-avea pe nimeni de însoţit. El era cufundat în lumea ştiinţei, a mecanicii, a motocicletelor şi a circuitelor electrice, a aparatelor de transmisie şi a revistelor de specialitate. Eram în pragul epocii electronice cu radar, a primelor calculatoare de mare capacitate şi a avioanelor cu reacţie, care zburau imediat deasupra orizontului: era o epocă pasionantă pentru cineva cu aptitudinile lui Tom. Tocmai terminase şcoala, nu reuşise să capete o bursă pentru universitate - fiindcă interesele lui nu coincideau la nici un punct cu planul de învăţământ - şi lucra la farmacia Boots. îmi spunea că dorinţa lui era „să plece în lumea largă", şi între timp aştepta cu nerăbdare un nou război mondial, care i-ar fi îndeplinit această dorinţă şi pe care multă lume îl vedea apropiindu-se (ca de pildă părinţii lui Marshall, pe care tata îi condamna că sunt „roşii").

Noi ne făceam singuri plăcerile: desenam, scriam şi, mai presus de toate, citeam. Sora mea, Clare, avansa cu poemul ei epic. Elfride începuse o povestire. Eu făceam benzi desenate. Lecturile noastre erau foarte cuprinzătoare: mama se plângea că tata „deschidea porţile unei avalanşe de cărţi care inundau toată casa". Dar nu aveam nici o restricţie cu privire la ce citeam. Tom a fost cel care mi l-a prezentat pe Dickens. Avea obiceiul să repete fraze, expresii folosite de unele dintre personajele lui Dickens, şi mă lua prin surprindere cu atâta ingeniozitate, că mă făcea să râd, dar îmi si stimula înclinaţiile de caricaturist. Chiar îmi zicea: „Dickens *era* un caricaturist, dar se folosea de cuvinte". începea cu Fat Boy: „Vreau să bag spaima în tine"; continua cu Sergeant Bagnet: „Trebuie să păstrăm disciplina!" şi replica domnişoarei Trotwood: „Janet! *Măgarii!",* iar climaxul era Sam Weller: „S-a terminat şi nu-i nimic de făcut, aşa cum zic mereu turcii când decapitează pe cine nu trebuie". Toate astea îmi creau explozii de veselie. Am învăţat să alerg ca Trotty Veck, să-mi frec mâinile ca Uriah Heep, să spun „io sper că-s umil" şi să scheaun ca bătrânul Smallweed „Esteţi o limbută puturoasă", când îi aruncă nevestei perna de catifea în cap. Repetam cu doamna Gamp, „Poate că bogaţii merg călare pe cămile, dar nu le e uşor să vadă printr-o gaură de ac", cu toate că habar n-aveam ce-nseamnă asta, şi-mi plăcea teribil să-l imit pe cămătar, „Vai de ficaţii şi de plămânii mei! Iei jiletca asta?", dar ce spuneam rămânea un mister pentru mine. Pe urmă mai repetam la infinit fraze sucite ca „Sunt pietre de hotar pe drumul spre Dover", o frază obscură spusă de mătuşa domnului F din *Mica Dorrit,* precum şi revelaţia lui Silas Wegg, „De obicei, citesc cu gin şi apă" - până când această din urmă replică mi-a fost interzisă de mama:

— Nu ştiu de unde-ţi vin frazele astea spectaculoase.

— E Dickens, mami.

— Cu atât mai rău. Dickens şi-a părăsit soţia.

Am tăcut din gură. Nu i-am dezvăluit că învăţasem şi tânguirea domnului Mantoline: „învârt la nesfârşit calandrul într-o afurisită de moară. Viaţa mea nu-i altceva decât o înfiorătoare

scârţâiala". Mă delecta libertatea nou cucerită pe care mi-o oferea lumea cărţilor.

CAPITOLUL OPT

Drumul spre Mow Cop

La vremea aceea, Potteries era o aglomerare de sate invadate de buruieni, pe care lăcomia şi dragostea de artă le unise într-un focar industrial al fumului. într-un sens, tot sate au rămas, fiindcă spaţiul rural era la doi paşi, în toate direcţiile. Arnold Bennett scria în *Jurnale* că puteai simţi „sub caldarâm mirosul şi înclinaţia dealurilor". Tot aşa era şi pe timpul meu, în anii '30. Chiar şi în apa poluată a râurilor exista un vag clipocit de gârlă. N-aveam decât să merg până la capătul lui Queen's Avenue, şi-mi apăreau în faţa ochilor câmpurile verzi. Numai că, până să ajungi la ele, trebuia să treci printr-un fel de no-man's-land. Una dintre primele mele amintiri e un şir ciudat de deluşoare de piatră, în partea cea mai de jos a zonei rezidenţiale din Tunstall. Pietrele fuseseră aruncate acolo de constructorii de case şi drumuri cărora nu li se mai prelungiseră contractele. Astfel de privelişti erau frecvente în anii de recesiune. Mie îmi plăceau grozav de mult mormanele acelea de piatră şi le vizitam de câte ori se ivea prilejul. In ochii mei, aveau un oarecare mister, dar în acelaşi timp mi se părea că ceva nu era în ordine, că n-ar fi trebuit să fie acolo. Uneori, se întâmpla să văd prin preajmă mineri rămaşi fără lucru, stând pe vine şi jucând un joc ilegal, „riscă". Aruncau o ocheadă vinovată în sus dacă observau că se uită cineva la ei, după care trăgeau o înjurătură: vorbe de neînţeles, scoase din fundul gâtlejului - o muzică grosolană.

Partea proastă cu mormanele astea era că-i ispiteau nemaipomenit pe oamenii din Potterries, care aveau obiceiul incurabil de a-şi manifesta agresiunea aruncând cu pietre. Nu era un fenomen urban, ci mai degrabă rural, o formă de xenofobie locală. In zonele mlăştinoase, băieţi si bărbaţi tineri aruncau cu pietre în locuitorii din satele vecine, şi cu atât mai abitir în oameni complet străini. Când cele şase oraşe actuale erau clasate drept sate, obiceiul ăsta luase forma unei arte militare, situaţia agravându-se în urma rivalităţii comerciale. Chiar şi după ce au devenit oraşe, pe localnici îi mâncau de-

getele „să-ţi salte o juma' de cărămidă". Băieţilor bătăuşi le plăceau grămezile de pietre, fiindcă le asigurau muniţia în cantităţi prodigioase. într-o dimineaţă, am văzut doi bărbaţi în toată firea desfiguraţi de groază, care alergau cât îi ţineau picioarele pe lângă acele grămezi. La o oarecare distanţă în urma lor veneau în viteză două matahale de băieţi, asudaţi, cu braţe musculoase, îndelung antrenate la aruncat, cărând fiecare o grămadă de pietre în cămaşă. Se opreau după câţiva paşi şi azvârleau un misii. Aruncau pietrele cu multă precizie, foarte departe şi cu mult venin, iar furia întipărită pe feţele lor dovedea cât de profundă le era duşmănia faţă de ţintele urmărite. Nu asistam la manifestarea unei xenofobii obişnuite, ci la o vendetă de familie. Nici azi nu mi s-au şters din minte imaginile acelea de spaimă şi furie. Violenţa juca un rol atât de neînsemnat în vieţile noastre, că atunci când o vedeai manifestându-se îti rămânea în memorie.

Când eram mic, mormanele de pietre reprezentau limita teritoriului pe care-l exploram de unul singur. Dar împreună cu surorile mele mergeam mult mai departe, şi atunci plimbările culminau cu un picnic şi erau unele dintre cele mai mari plăceri ale copilăriei mele. Aveam două rute preferate. Una ducea spre lacul Knypersley. Puteam începe în două feluri. Primul era să coborâm pe lângă parcul sălbatic, să cotim la

stânga şi să ajungem astfel în câmp. Urma zona sinistră a unor mine vechi de argilă, săpate pentru obţinerea materiei prime necesare olăritului, înainte ca industria ceramică să ia mare amploare. Aceste mine superficiale, unde se aduna uneori apă murdară, cleioasă, semănau cu ce văzusem în fotografiile de pe frontul de vest din timpul Marelui Război, cu craterele lui adânci. Mie îmi plăcea peisajul ăsta selenar, dar surorilor mele, nu.

Aşadar, de obicei o apucam pe celălalt drum, care trecea pe lângă mormanele de pietre, cobora un câmp în pantă şi se sfârşea lângă o mină abruptă. Jos de tot erau vagoanele de cărat minereul, iar ceva mai departe - căsuţa văruită a doamnei Williams, unde „Şeful" era rege. îşi vedea nevasta cum iese în curte să întindă rufele la uscat, cum le dă de mâncare găinilor şi trebăluieşte veselă prin casă. Dar noi nu treceam prin faţa

casei lor, ci o luam la stânga, de-a lungul căii ferate. Nu era atât de periculos pe cât părea, pentru că nu treceau pe acolo decât nişte trenuri mici de marfă, iar conductorii, care erau singuri în cabină fiindcă tot ei făceau şi treaba de fochişti, se plictiseau de moarte şi semnalizau tot timpul din fluier. în orice caz, noi auzeam trenul de la mare depărtare. Clare m-a învăţat să pun urechea pe şine şi să simt vibraţiile înalte, care dădeau de ştire că se apropie trenul.

Şi totuşi, privind în urmă după aproape şaptezeci de ani, mă surprinde că erau atât de puţine restricţii şi că lumea - inclusiv copiii - putea să circule în voie într-o zonă industrială plină de tot felul de utilaje în funcţiune. Dar se subînţelegea că părinţii îşi puneau în gardă copiii împotriva pericolelor şi că, la rândul lor, copiii luau în seamă îndrumările părinţilor, în consecinţă, libertatea de mişcare era aproape nelimitată. E drept că n-aveam voie să trecem de loja portarului de la fabrica de ceramică, fiindcă acolo trebuiau ţinute sub pază ceea ce se numea atât de ispititor „secrete profesionale". Dar în

rest, nici o stavilă. Această micuţă cale ferată nu era îngrădită şi nouă ne plăcea să mergem pe acolo. Auziserăm că dacă pui o monedă de jumătate de penny pe o şină înainte să vină trenul locomotiva o s-o strivească, transformând-o în mod cu totul miraculos într-un penny. Am încercat, dar rezultatul a fost nesatisfăcător - sigur că jumătatea de penny s-a mărit, numai că marginile au crăpat şi n-avea cum să treacă drept monedă valabilă a regatului. Uneori, dacă vreun conductor de tren ne vedea, se oprea să schimbe câteva vorbe cu noi: „încotro? La Knapsey? Aşa? Păi atunci, salutaţi peştii din partea mea! La revedere, raţelor". („Raţe" se folosea curent la Potteries drept cuvânt prietenesc de salut.)

Calea ferată ne ducea sub o serie de podeţe care marcau reţeaua rutieră a acestei zone de hotar, unde oraşul se sfârşea în câmpurile întinse. Podurile erau din cărămidă de culoare roşu-închis, producţie locală, dar nu semănau unul cu altul.

Epoca industrială timpurie căuta de regulă să-şi înfrumuseţeze noile construcţii atunci când criza de bani nu era acută. Unele

poduri aveau mici turnuri cu basorelief în ambele părţi şi cu vârful crenelat, aşa că trecând pe sub ele aveai senzaţia că pătrunzi într-o fortăreaţă medievală. Alte poduri aveau o tentă clasică. Jos, la intrarea de sub pod, stăteau de pază coloane dorice sau ionice, iar partea de sus era crestată. Pe linia asta atât de neînsemnată era şi un pod cu unele nuanţe în stil baroc, deşi acest cuvânt era necunoscut constructorilor-designeri de la mijlocul secolului XIX. Mai era un tunel cu pereţi rotunjiţi, cu ecou şi foarte întunecat pe la mijloc. Am fi putut să ne căţărăm pe dealul traversat de tunel şi să mergem pe deasupra. Dar noi aveam poftă de fapte îndrăzneţe şi preferam să îndurăm greaua încercare, să ţipăm ca să auzim ecoul, care ne menţinea ridicat moralul, şi pe urmă să ascultăm când trebuia să treacă trenul. Nici măcar o dată nu s-a întâmplat să vină trenul exact când eram noi înăuntru, şi chiar dacă ar fi venit, ne-am fi putut adăposti în nişele săpate din loc în loc în pereţi. Dar fiind acolo, în tunel, simţeam un oarecare fior al pericolului, pe care-l gustam cu mare plăcere.

La ieşirea din tunel ne trezeam în câmpuri şi păduri verzi aparent nesfârşite, cu ochiuri de mlaştină pe ici, pe colo. Aerul era proaspăt, funinginea dusă, şi norii de fum pluteau în partea de sud-vest a orizontului, nu deasupra capetelor noastre. Dar înainte, pe drum, ne aştepta un monstru: mina Chatterley-Whitfield. Cărbunele fusese exploatat pe scară restrânsă încă de la începutul Evului Mediu, mai ales în carieră, dar şi la mică adâncime. Resturile detritice zăcuseră acolo sute si sute de ani, adesea jumătate de mileniu. După o vreme şi minele fuseseră abandonate, aşa cum se putea vedea după găurile dealurilor scunde, porţiunile de cale ferată îngustă şi ruginită, vagoanele vechi din fier pe margini, toate purtând patina timpului. Astfel de locuri într-un peisaj de ţară mi se păreau,

chiar pe atunci, pline de romantism şi poezie. Sau poate de groază, cum le mai ziceam eu surorilor mele, dacă s-ar fi întâmplat să văd şi schelete de mineri morţi făcându-şi apariţia în întunericul nopţii ca să-şi continue treaba şi dac-aş fi auzit oase zornăind şi vagonete de cărbuni ruginite zăgănind. Dar Clare mi-a spus că „astfel de superstiţii absurde" erau o „insultă la adresa naturii", care dăruise acelui loc o nouă frumu-

seţe - zonele mineritului din trecut erau locuri ideale dacă doreai să găseşti trifoi cu patru foi, şi poate chiar bănuţi de aur -, iar Elfride mi-a spus că doar faptul că aveam gânduri din astea era un păcat. Oricum, la lumina zilei, minele din vremuri apuse erau liniştite, senine, însă dădeau deja pinteni gândirii mele despre istorie: bărbaţi în haine cu gulere înalte, cu punga de bani şi încălţări cu ţinte lucitoare.

Mina de cărbuni Whitfield era un concern mare, productiv, extrem de activ şi palpitant. Vedeam puţul principal, înalt, tradiţional, cu roţi gigantice care se învârteau împingând lifturile în sus şi-n jos, grupuri de mineri cu feţele negre escavând şi ţinându-şi strâns lanterna şi blidul de tocană gol, rânjind şi râzând de bucurie când dădeau iar de aerul dulce de afară. Lucrul care mă fascina şi mă înspăimânta cel mai tare era o cadă pătrată, imensă, plină cu apă adâncă, înnegrită, unde era scufundat minereul de cărbuni ca să fie spălat de jetul ce venea greu şi cu forţă de sus, ca dintr-un duş cu o multitudine de guri de ţeava. Ne puteam apropia destul de mult ca să băgăm mâna în apa aceea tulbure şi să ne imaginăm prin ce spaimă am trece dacă am fi aruncaţi în adâncul ei. Din când în când, auzeam un zgomot infernal din sala formidabilă a maşinilor, unde pompele dădeau lovituri vârtoase, iar mecanismul de acţionare scotea aburi cu un şuierat înfiorător de ascuţit. Un angajat de care-mi plăcea mie foarte mult, cu numele de Hodgefield, se foia grăbit pe lângă pistoane şi

angrenaje, pe care le alimenta cu jeturi din bidonul cu ulei. Avea o figură de maimuţă veselă şi-mi zicea: „Tu eşti, puştiule? Hai, vino sus aici să vezi ce fac". Dar Clare îmi interzicea să mă urc pe scara lor de fier. în general, Clare avea ideile ei subtile despre ce era sau nu era riscant, şi-mi dădea voie să mă-nvârt printre lucrători şi să vorbesc cu ei. Pe domnul Shirkley, directorul adjunct, îl văzusem de multe ori. El îmi spunea: „Să nu disprețuieşti niciodată cărbunii, fiule. Cărbunii sunt viitorul tării. Toată tara-i făcută din cărbuni si, atâta timp cât avem cărbuni, Anglia n-o să moară de foame. Ei, tu ştii asta, că eşti băiat deştept, nu?" Dar vai, roţile gigantice de la Whitfield nu se mai învârtesc azi, şi minerii, din păcate, sau din fericire, nu mai coboară în pântecele pământului.

Dincolo de gaura puţului începea adevăratul peisaj de ţară, jumătate păşuni, jumătate mlaştină, şi coboram într-o vale încântătoare, unde şerpuia un râu, iar de partea cealaltă se înălţau dealurile Cowall şi Biddulph Moors. Puţin înainte de a ajunge la lacul Knypersley, era o vâlcea care mi se părea pe atunci cel mai desăvârşit loc de pe pământ. Râul făcea o buclă în jurul unei tufe de iarbă, şi un copac ce se născuse pe această peninsulă (Clare mă instruise deja cu privire la termenii geografici) îşi întindea prietenos ramurile deasupra apei. Spun prietenos, fiindcă era uşor să te sui în el, şi la vreo doi metri şi jumătate înălţime găsisem un locşor perfect unde mă puteam instala. Acolo, chiar deasupra apei, făceam o pauză, îmi mâneam sendvişurile şi priveam cum peştii jucăuşi apăreau la suprafaţa râului şi înhăţau firimiturile ce pluteau pe apă. îmi plăcea să cred că nimeni nu mai ştia de postul meu de observaţie, şi adevărul e că nici n-am văzut vreodată pe altcineva în acel loc sacru. Clare se putea căţăra până-n vârful copacului, ceea ce şi făcea uneori, dar prefera să cutreiere pădurea din preajmă, unde căuta flori sălbatice, insecte interesante, frunze, pietre, rămurele mai speciale, şi unde putea

urmări pe viu activităţile păsărilor şi ale vietăţilor cu blană. Nici un picnic nu se termina fără o nouă descoperire: un pui de arici pierdut de mama lui, găuri ale şoarecilor-de-apă, un iepure înfometat momit cu o bucată de castravete, un cuib de pitulice, studiat îndelung, dar lăsat neatins, căpşuni de pădure, sau o mână de alune de ronţăit. Dar Elfride îşi lua de obicei o carte şi citea - *Tezaurul de aur* de Palgrave, *Eseuri* de Lamb, *Poezii* de Emily Bronte - sau nota într-un carnet diverse idei pentru povestiri şi sonete.

Ne plimbam apoi pe lacul Knypersley, cu pomi de jur împrejur pe mal şi cu un izvor magic. De cele mai multe ori întâlneam acolo un bărbat cu barca şi undiţa, venit să pescuiască din belşugul de peşti ai lacului. Bărbatul se numea domnul Shuttershaw şi ne spunea că familia lui locuise dintotdeauna prin acele locuri. După accentul cu care vorbea, mi-am dat seama că era „blajin la vorbă" - expresie din Preston. După câte am înţeles, omul ăsta nu făcea altceva decât să pescuiască, şi nici nu dădea semne că prinde ceva, însă era binevoitor, ne

lăsa să urcăm în barca lui şi ne trecea de partea cealaltă. Ne zicea: „Trageţi aer în piept de zece ori, pe urmă expiraţi tot fumul din Potteries pe care-l aveţi în plămâni. Parcul Knypersley e unul dintre locurile cu aerul cel mai curat din Anglia". Sub pălăria lui ashanti - aşa-i zicea - se ascundea un cap complet spân, dar pe urechi avea smocuri răzleţite de păr cenuşiu-negru. Ne spunea că-i căzuse părul în război, din cauza şocului pe care i-l pricinuiseră exploziile obuzelor, şi că numai pescuitul îi vindecase tremuratul necontrolat al mâinilor. Avea mereu prin buzunare beţişoare de lemn dulce pe care le mesteca „să nu mai fumez, că altfel pufăi toată ziua". Ne-a dat şi nouă câte unul, dar nu ne-a plăcut.
Prin părţile îndepărtate ale lacului, peisajul devenea mai sălbatic. Erau pe-acolo o mulţime de vulpi, şi se-ntâmpla să vedem şi noi câte una păşind maiestuos prin iarbă şi arbuşti,

în drum spre un afluent al impunătorului Trent. Clare a ochit odată castori într-un iaz şi a făcut repede un desen şi o diagramă pentru caietul ei cu însemnări despre natură, unde desena frunze şi plante rare. Când eram mic, făceam ocolul lacului şi pe urmă o luam spre casă. Pe măsură ce creşteam, cutreieram tot mai departe prin mlaştină, uneori chiar vreo trei mile până la lacul Rudyard, mult mai mare şi mai adânc. Era locul unde tatăl lui Kipling îi făcuse curte soţiei lui şi o ceruse în căsătorie. Dar Kipling n-a scris nici o poezie despre lacul care a dus la apariţia lui pe lume, nici nu s-a dus vreodată să-l vadă. în schimb, Clare a scris câteva poezii, una despre o potârniche pe care a găsit-o pe mal, alta despre vikingii sălbatici care-şi avuseseră aşezările pe aici. A scris şi despre sarazini, care au trăit la Biddulph Moor. Ce păcat că n-am poeziile astea ca să-mi amintească amănuntele acum uitate - Clare studia natura cu minuţiozitate -, dar şi ele au dispărut odată cu trecerea timpului.
O altă plimbare preferată ne ducea la Mow Cop. Ca să ajungem acolo, începeam în Victoria Road, din partea de vest a parcului, unde elita bogată din Tunstall, dacă o putem numi aşa, îşi avea reşedinţele - vile spaţioase din epoca lui Edward VIL Făceam speculaţii cu privire la interioarele lor şi ne imaginam luxul care domnea acolo. Elfride vedea o biblio-

tecă, o încăpere numai pentru cărţi, frumos aranjate pe rafturi albe în ordine logică, şi cu un şemineu unde trosnea focul în spatele grătarului. Clare îşi imagina un bazin de înot cu trambulină şi cu fântână la un capăt. Eu, un atelier cu lumină bună care să cadă dinspre nord, de sus, din cer şi o sobă cu burlan lung până-n tavan, cum văzusem eu în ilustraţiile cu studiouri boeme din Paris. Ne plăceau deopotrivă ideile fiecăruia şi am tras concluzia că o casă cu adevărat bogată trebuie să aibă toate aceste lucruri.

Visurile astea dispăreau de îndată ce se termina Victoria Road şi începeam să urcăm un drum de răscruce mohorât, cu numele de Pitt's Hill. Pe la mijlocul urcuşului se făcea o potecă la stânga ce traversa o zonă pustie, cu semne abundente că acolo se sfârşea Potteries: petice de mlaştină, grozame, colibe stranii din timpuri vechi, câte o fermă răzleaţă, care supravieţuise vremurilor, echipament de exploatare a cărbunilor sau argilei, acum abandonat, rămăşiţele unui furnal sau ale unei mori de măcinat datând din secolul XVIII şi gropi săpate în scopuri de mult uitate. Era un peisaj plin de resturile unor activităţi părăsite din momentul în care n-au mai produs nici măcar anemicul profit care le inspirase începutul, şi acum întreaga zonă te privea cu faţa tinereţii entuziaste care îmbătrânise şi putrezise înainte de a-şi fi trăit maturitatea.

Poteca ducea în sus şi culmina cu un afloriment, unul dintre foarte multele ce răzbat la suprafaţă în această regiune a Angliei. Se numeşte Mow Cop, se află la o altitudine de peste trei sute de metri, acoperă o zonă foarte întinsă şi este compusă din roci Yovedale, o formaţiune foarte veche. In 1754, un anume Randal Wilbraham, proprietar la Rode Hali, a ridicat pe vârful ascuţit al unei astfel de înălţimi o ruină de castel ca atracţie panoramică, pe care o putea vedea din casă, de la fereastrele salonului. Acel castel consta, de fapt, doar dintr-un turn şi o arcadă, care, pe vremea copilăriei mele, se dărâma văzând cu ochii, şi un şir de trepte tăiate în rocă, care duceau până sus. Locul era însă culmea perfecţiunii pentru un picnic. Cel puţin, după mine.

Şi asta pentru că turnul avea o fereastră rotundă, „un ochi de bou", unde mă ghemuiam să-mi mănânc sendvişurile şi să

cercetez cu privirea întregul North Staffordshire şi mare parte din Cheshire - de vreme ce Mow Cop se află la limita districtului. Aveam un loc regesc. îmi inspira viziuni măreţe: cavaleri traversând în formaţie câmpurile de jos, turnuri de
183
Mow Cop şi „ ruina " sa
asediu înaintând pe rotile, catapulte lansând pietre imense, sau vase metalice cu smoală şi cărbuni aprinşi. Pentru mine, cuvântul „ţicneală" n-avea nici un sens şi nu pricepeam ce putea să-l facă pe un om să creeze de bunăvoie o ruină: nu, eu eram convins că odată existase pe locul acela un castel autentic, unde trăiau baroni adevăraţi, care aveau petreceri în turnul unde stăteam eu acum şi-mi mâneam sendvişurile delicioase cu banană. De fapt, Mow Cop servise doar ca loc de reculegere pentru grupurile de metodişti primitivi şi drept cartier general cu prilejul adunărilor religioase în cort sau aer liber, însoţite de imnurile lor răsunătoare. Dar, de când numărul primitivilor scăzuse radical, puţini mai veneau la Mow Cop. De câte ori am făcut noi picnic acolo, n-am văzut nici un suflet de om, aşa că până la urmă am numit locul „peninsula", iar copacul de la Knypersley a devenit aproape proprietatea noastră personală.
184
DRUMUL SPRE MOW COP
Pe vremea aceea puţină lume avea maşină, şi dacă nu se putea ajunge într-un anume loc cu trenul (fiindcă reţeaua căilor ferate, deşi uluitor de întinsă, nu deservea toată ţara), nu era vizitat. De la Mow Cop se făcea o potecă prin pădure, care cobora spre Macclesfield Canal. De partea cealaltă a canalului se afla un *aşa-numit gentleman's park,* cu pădure, un râu, grădini amenajate şi arbori frumoşi sub care păşteau oi, cerbi şi căprioare. Nimeni nu ne-a oprit vreodată să ne plimbăm prin parcul ăsta; de fapt, n-am văzut niciodată picior de om pe acolo. Dincolo de el, dar foarte aproape de îngrăditură, se afla fosta reşedinţă a familiei Morton, care făcuse parcul prin 1500, când casele erau încă împrejmuite de un şanţ cu apă. Era în stil Cheshire, din stejar negru şi cu tencuială albă. Nu se mai atinsese nimeni de ea din epoca Armadei. N-avea nici electricitate, nici gaz, pereţii erau periculos de înclinaţi şi avea un aer antic fermecător, neîntinat de scurgerea timpului. Noi o

numeam Casa Shakespeare, şi fetele obişnuiau să citească acolo cu voce tare din *A douăsprezecea noapte* şi din *Cum vă place.* Parc-o aud pe Clare declamând: „Dacă e-adevărat că muzica / E hrana dragostei, cântare daţi-mi, / Să-mi satur dorul ăsta fără saţiu"*.

Eu: Ce-i aia „fără saţiu"?

Elfride: Mai mult decât poţi mânca.

Eu: Cum se poate mânca muzica?

Elfride: E o metaforă, prostule.

Eram obişnuit cu răspunsul ăsta: toată viaţa era plină de metafore, ca să ne facă comunicarea mai interesantă, dar grea. Şi-mi plăcea să-mi imaginez cum cineva înfulecă zgomotos dintr-o vioară sau muşcă bucăţi enorme dintr-o tobă.

* *A douăsprezecea noapte sau Ce doriţi,* actul I, scena I, trad. de Mihnea Gheorghiu, în Shakespeare, *Opere,* voi. 7, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1959, p. 209 («. *ed.).*

Noi n-aveam maşină. Aveam în schimb biciclete. Când mi s-a acordat imensa libertate de mişcare cu ajutorul unei biciclete de şcolar (spre deosebire de cea de copil), nu mai făceam picnicuri pe jos, ci, de regulă, cu bicicleta. Asta ne deschidea zona întinsă din Cheshire şi Derbyshire. Chiar uşor nu ne era s-ajungem cu bicicleta la lacul Rudyard şi să-i explorăm latura mai îndepărtată şi mai sălbatică. Am descoperit că nu era deloc un lac natural, ci secţiunea joasă a unui fluviu, îndiguită în 1793 ca să alimenteze cu un volum mare de apă debitul râului Trent, dar şi canalul Mersey, arteră a industriei din Potteries. în ciuda peisajului sălbatic, exista la capătul celălalt al lacului şi o cale ferată mică, încă în funcţiune la acea vreme, cu locomotive scurte, butucănoase şi verzi, care trăgeau vagoane cu cărbuni. Cu două mii de ani în urmă, romanii făcuseră aici săpături în căutare de cupru, şi se puteau vedea gropi care dovedeau din plin că fuseseră desfăşurate activităţi omeneşti şi mai înainte. Interesul meu pentru istorie era deja acut si omnivor, si, când nu aveam cunoştinţele necesare, imaginaţia îmi alimenta cu înflăcărare speculaţiile. Desenam soldaţi romani păzindu-i pe sclavii care lucrau în mină şi pictam cu albastru-indigo bărbaţi acoperiţi cu piei, ieşind din grotele unde locuiau.

Erau şi aici aflorimente ca la Mow Cop, unele de dimensiuni impresionante: Congleton Edge, dincolo de Biddulph, şi mai departe, prora culminantă a aceleiaşi creste, un munte cu numele de Cloud. Ne puteam parca bicicletele la marginea drumului care suia înconjurând vârful ascuţit din partea de nord a muntelui, fiindcă pe vremea aceea nu ne-ar fi furat nimeni bicicletele; urcam pantele abrupte şi sus de tot ne întâmpinau privelişti spectaculoase la nord şi vest. Dacă priveam spre sud-vest, Potteries ne apărea la orizont ca o pată uriaşă de fum, o fâşie de fum gri murdar şi maro, străbătută de coşuri înalte şi unele obiective însemnate, ca măreţul turn al

bisericii ridicate de părintele Ryan, sau orologiul turnului din parcul de lângă casa noastră. Exista şi un afloriment mai mic, Hen Cloud, şi un conglomerat de roci, botezat de prizonierii de război francezi trimişi la muncă silnică în minele din Derbyshire. Francezii îi dăduseră numele *Ies roches,* care în gura localnicilor a devenit Roaches - forma prescurtată a cuvântului *cockroaches*,* asta după spusele mamei mele, căreia îi displăceau dealurile pietroase, distrugătoare de pantofi şi îmbrăcăminte. Făceam plimbări cu bicicleta şi cu prietenul Richard, fiul doctorului nostru generalist. Richard avea glezna cam fragilă şi un specialist îi recomandase bicicleta ca antrenament. Aşadar, Richard era plin de zel şi evalua excursiile cu bicicleta ca efort depus, distanţă parcursă şi număr de mile pontate în ziua respectivă. Măreţul lui obiectiv era să meargă până la Chester dus-întors, şi după ce am realizat asta a vrut să vadă „cât de departe am putea ajunge cu bicicleta pe drumul ce ducea spre nordul Ţării Galilor". Ii împărtăşeam entuziasmul cu privire la datele înregistrate, dar numai până la un punct. Pe mine mă interesa să aflu câte ceva despre bisericile vechi, să cutreier prin Chester - înconjurat de ziduri, cu străvechea catedrală din gresie şi galeria comercială medievală pe două etaje -, aşa că uneori plecam singur. Exploram Potteries, îmi plăcea Longton, care atunci mi se părea cel mai romantic dintre cele trei oraşe, cu olăriile cenuşii reflectate în Trent şi în Mersey Canal, cu şlepurile pitoreşti şi cu ceaţa aproape perpetuă care se răspândea misterios de-a lungul străzilor întunecate. După obiceiul tatei, luam mereu cu mine un caiet de schiţe

unde desenam cele mai arătoase cuptoare de uscat, inclusiv unul conic, care, după spusele oamenilor, era din secolul XVII. In acele zile, în Potteries dădeai mereu peste câte-un şomer care se posta în dreptul unui punct de interes local în

* în fr. *Ies roches,* „rocile"; în engl. *cockroaches,* „gândaci de bucătărie".

speranţa că-i va pica un penny; venea înarmat cu o bogăţie de informaţii, adevărate sau false, dacă n-avea altă marfă de vânzare. Intr-o zi, ajuns în Waterloo Road, între Burslem şi Hanley, m-am oprit în faţa casei unde locuise Arnold Bennett ca să fac rapid o schiţă. Am fost acostat imediat de un pierde-vară:

— Desenezi casa domnului Bennett, băiatule? Şi după o pauză: Eu l-am cunoscut pe domnul Bennett şi, înainte de el, pe mama lui.

— Ce fel de om era? am întrebat eu politicos.

— Aspru. Era un om aspru.

Ca domnul Hard Marshall, mi-am zis eu. Poate c-ar fi trebuit să-l cheme Hard Bennett.

Bărbatul, care avea pe cap o şapcă de pânză murdară, o ţigară pe jumătate fumată după o ureche, şi o alta, încă neatinsă, după cealaltă ureche, a continuat:

— De cum a început să scrie cărţi şi să facă bani mulţi, a-ntins-o de aici. Asa fac toţi. Zicea că „ce-nseamnă Potteries pentru un' ca mine? Nimic". Aşa că s-a dus la Londra şi - cum îi zice? - Paris. Da. Se mai întorcea el, da' n-avea nimic de spus. Şi avea privirea aia a lui, de parcă zicea „Habar n-am ce vrei, da' orice-ar fi n-o să vezi nimic de la mine". Ehe, om rău, asta era domn' Bennett.

Ducele de Sutherland, care i-a comandat lui sir Charles Barry să-i ridice un palat în Trentham Park, a părăsit locul în 1875, dezgustat de fum, de poluare şi de faptul că industria lua proporţii tot mai mari. Se căsătorise cu cea mai bogată femeie din Marea Britanie, contesa moştenitoare de Sutherland, şi a căpătat tidul de duce ca răsplată. Palatul, lăsat de izbelişte, a fost demolat în 1910, dar lacul enorm creat de duce a rămas, la fel şi grădina cu flori, deşi era prost întreţinută şi nici nu mai era la modă în anii '30. Dar ce mă fascina pe mine era mausoleul imens, plasat afară, foarte aproape de porţile pala-

tului. Construcţia era inspirată de Piranesi, lucru pe care nu-l ştiam atunci. Mi se părea o construcţie ce răspândea groază şi magie şi o desenam cu înflăcărare şi mult zel, deşi îmi punea probleme de perspectivă care mă depăşeau.
Ca la comandă, şi-a făcut apariţia alt pierde-vară:
— Băiete, ştii pentru ce-i asta?
— Nu.
— Ei, ia să-ţi spun eu. îi „conţine" pe duci. Adică trupurile lor moarte. Sicriele. Eu aş spune că-s vreo zece acolo înăuntru. Şi, după o pauză: Ducesa era cea mai bogată femeie din Anglia. Aprindea focul cu bancnote de cinci lire.
— Credeţi aşa ceva?
— Nee. Dar de putut ar fi putut, dac-ar fi vrut.
L-am desenat şi pe individul ăsta sprijinit de zidul mausoleului. I-a făcut plăcere. Ceva tipic pentru Potteries era că adulţii se bucurau întotdeauna să stea de vorbă cu copiii
Mausoleul din Trentham Park

politicoşi. Şi pe mine mă tratau ca pe un adult onorific, în special când mă vedeau că fac schiţe. Am dobândit o sumedenie de cunoştinţe în felul ăsta. Sigur că mult din ce mi se povestea era fals sau exagerat. Se ştia că acel cuptor conic de uscare era foarte vechi, aşa că mie-mi spuneau că e „de pe vremea lui Iulius Caesar". La fel şi cu mausoleul. Am aflat mai târziu că fusese construit pe la 1800, mult înainte de epoca ducilor, şi că nu-l „conţinea" pe nici unul dintre ei. Interesul meu pentru exactitatea cronologică era deja foarte dezvoltat şi miroseam tot mai repede anacronismele. îmi plăcea totuşi să aud ce au de povestit aceşti pierde-vară. In informaţiile lor dubioase se putea adesea ascunde un sâmbure de adevăr foarte preţios, pe care doar ei îl puteau transmite. Omul de la mausoleu mi-a spus că ducele comandase la Spode, sau Copeland, nu era sigur la care, un set de castroane de ceramică cu blazonul familiei, pentru numeroşii lui câini. Mi-a mai spus că ducesa nu avea clanţe la uşile trăsurii, ca să nu-si agate de ele rochiile, si oricum usa i-o deschidea de afară lacheul. Clanţa de afară era făcută din „aur pur", a adăugat omul, dar era „legată de uşă cu un fel de ţinte de oţel, pentru ca băieţii străzii să n-o poată smulge". Am întrebat-o pe mama despre ducesa asta

nemaipomenită, la care mi s-a răspuns categoric: ‚A avut bunul-simţ să nu locuiască niciodată aici".
De multe ori m-am întrebat cum făcea mama să fie fericită într-un loc care nu-i plăcea şi care oferea atât de puţine plăceri naturii ei extrem de bogate, exuberante, agere şi sociabile. La urma urmelor, spre deosebire de tata, ea n-avea nici o misiune pentru care Potteries să constitue un debuşeu. Cred că răspunsul e că mama ar fi fost fericită oriunde, întrucât avea darul de a se împrieteni efectiv cu întreaga rasă umană. S-a împrietenit cu toţi asistenţii tatei şi cu mulţi dintre stu-

denţii lui. Maicile de la Sfântul Dominic şi Fraţii de la Sfântul Joseph erau cu toţii admiratorii ei devotaţi. Tot aşa şi proprietarii prăvăliilor, vânzătorii ambulanţi (cu excepţia zarzavagiului). Unul dintre favoriţi era omul de la Cantrell & Cockerell, firma de băuturi. îl chema domnul Oakhanger, era înalt, taciturn şi semăna puţin cu actorul de cinema preferat al mamei, Walter Pidgeon. Sigur că şi farmecul domnului Oakhanger a convins-o într-o oarecare măsură pe mama să aibă o comandă permanentă pentru ceea ce numea el „ultimul răcnet", adică sucurile de grep. Băuturile astea delicioase, fiecare într-o sticlă individualizată, erau printre puţinele noastre articole de lux, şi ni se serveau la cină, sau când aveam invitaţi la ceai în zile speciale de sărbătoare. Sucul de grep mi se părea infinit mai bun decât celelalte băuturi iubite de copiii din vremea mea, ca sucul de mere Tizer the Appetizer şi vestita specialitate din nord, Dandelion and Burdock.
Mama n-avea timp de grădinărit, aşa că treaba asta îi revenea lui Clare. Pentru Clare, grădină însemna locul dezordinii controlate, cu flori sălbatice din abundenţă, dar fără nici un fel de graniţe formale, şi cu mostre geologice rare, frumos aranjate de-a lungul cuştilor pentru broaşte ţestoase, veveriţe şi arici. Mama spunea: „Grădinăritul e ultimul refugiu al femeilor plictisite". După cum îi stătea în obicei, ştia şi despre asta un cântec, pe care l-am învăţat şi eu:
Dragul unchi Joe iubeşte
Grădina s-o îngrijească.
Seminţele se-arată,
Iarba se vrea tăiată.

Dragul unchi Joe
Toată ziua roboteşte.
Roşii, mere, prune, cepe
Cum cresc el le priveşte.

„Bineînţeles", a spus mama, „nu-i vorba de unchiul Joe *al vostru"'.* Al nostru era fratele ei mai mare, despre care zicea că e „o forţă în asigurări", insinuând că asigurările nu erau un domeniu în care merita să fii o forţă. îşi iubea fratele „când nu lungeşte vorba cu amănunte inutile", dar cred că nu-i acorda prea mult timp mătuşii Florrie, inofensiva lui soţie. Cu toate astea, cel mai puţin o plăcea pe soţia fratelui ei favorit, unchiul Jimmy - chipeş, dichisit, inteligent şi sofisticat. Căsătoria lui cu mătuşa Peg a fost „un mariaj contractat în vreme de război". Mama spunea cu subînţeles: „Peg era foarte drăguţă *atunci.* A fost angajată într-o fabrică de muniţii şi a învăţat toate obiceiurile rele de la fetele vulgare de acolo. A învăţat chiar *să. fumeze.* N-are pic de creier în cap. Şi-acum, uită-te la ea!" Mie mi se părea că mătuşa Peg era o persoană foarte la locul ei, cu un râs răguşit, chicotit, dar mama era de părere că Jimmy „şi-a luat o nevastă dintr-o clasă inferioară, ca să ne exprimăm foarte blând. A fost o catastrofa, ştiu că regretă, dar sigur că nu spune asta niciodată".

Mama nu-l plăcea - din păcate - nici pe fiul lor, John, care venea des să stea la noi. Zicea: „Băiatul ăsta atrage murdăria. E un fel de *jeg ambulant"'.* îşi petrecea mult timp spălându-1, frecându-1. John, care moştenise creierul mamei sale, sau lipsa ei de creier, nu era deloc băiat rău. Dar făcea prostii, i se întâmplau tot timpul accidente şi intra în belea. Odată a stat o zi întreagă să urmărească manevrele unui camion municipal trimis să repare un canal de scurgere de lângă casa noastră. Asta însemna că trebuia să se scoată cu o pompă acumularea de deşeuri negre care degajau un miros pestilenţial, chiar şi după standardele din Potteries. Deşeurile treceau prin grila de evacuare, fiind împinse cu mii de galoni de apă sub presiune. John a spus că vrea şi el să dea o mână de ajutor, şi până la urmă personalul tehnic a acceptat, cu un rânjet, să-i încre-

dinţeze rolul neînsemnat de a sprijini o parte din furtunul pompei. Seara, la ceai, John, proaspăt spălat, a declarat:
— Când o să fiu mare, vreau să mă fac *con-con-controlor de grilă.*
Mama, specialistă a mimicii sugestive, ne-a oferit o scenă de mare virtuozitate, care l-a făcut pe tata să râdă zgomotos:
— Aha, vrei poate te faci bucătar pe vapoare.
Aveam mulţi verişori. Cel mai tare îmi plăcea de Elizabeth, cea mai mică dintre cele trei fete ale fratelui cel mic al mamei, unchiul Wilf. El a fost bebeluşul de care mama avusese grijă, şi la vârsta adultă îl trata de parcă era protagonistul unei comedii:
— Unchiul tău Wilf s-a străduit toată viaţa să obţină cel mai înalt grad academic al emfazei, şi uite că a reuşit. Consecinţa imediată a fost avansarea la postul de director al bibliotecilor din zona Eastbourne. Era un post important, întrucât îi dădea dreptul să controleze şi să cenzureze lecturile cetăţenilor din acel district salubru.
Numai gândul că frăţiorul ei ducea o luptă titanică în districtul Sussex-by-the-Sea ca să pună stavilă operelor lui D.H. Lawrence, James Joyce şi Emile Zola o umplea de bucurie:
— Citeşte fiecare nou volum şi, dacă dă peste o exprimare pe care o consideră improprie, afară cu el.
— Ce-i aia o exprimare improprie?
— Ceva ce unchiul Wilf nu pricepe şi sună necuviincios.
— Ca „Doamna necuviincioasă"?
— Exact.
Mama învăţase cântecul despre grădinărit în copilărie, ca şi cea mai mare parte a repertoriului ei enorm. Dar în anii '20 şi '30 a adoptat în mod discret - deşi în teorie era contra - piese de jazz, swing, sau sentimentalismul şoptit al unor cântece. Avea un talent nemaipomenit de a învăţa pe de rost orice cântec după ce-l asculta de numai două ori. Adora minunatele texte ale lui Jerome Kern:

Acum prietenii mă iau în râs
Dar lacrimile nu mi le-ascund.
Zâmbesc şi spun plângând
Când o flacără dragă se stinge
Inima se-nnegreşte şi plânge.

Am rugat-o să mă înveţe textul cântecului *Animal Crackers in My Soup,* pe care-l cânta Shirley Temple, şi mi-a explicat că, atunci când Shirley Temple cânta cum a învăţat ea literele alfabetului de la A la Z, îl pronunţa pe Z „zii", şi nu „zed", cum spunem noi, ca să nu se strice rima versurilor compuse conform capriciilor pronunţiei americane.
— Mami, ce-nseamnă „să-mi umplu burta ca un necioplit*?
— E o expresie improprie.
Şi când mi-a cântat *You made me loveyou (Ididn't wanna do it)*~"* mi-a explicat că *wanna,* în loc de *want to,* cum trebuie spus, e „un vulgarism american". Ii plăcea *Carolina in the morning, The Camptown Races, Ifyou knew Susie (like I knowSusie)*** şiAin'tshesweet (comingdown thestreet)*****.
Nu-i plăcea Cole Porter, din motive evidente, şi nici Noel Coward, „fiindcă i-a dat speranţe lui Gertrude Lawrence, dar nu s-a însurat cu ea". Ce-i plăcea mamei cu adevărat erau cântecele cu referiri la chestiunile de interes actual:
Ce se-aude pe stradă? Ce paşi?
Paşii doamnei Simpson, paşi gingaşi.
De două ori a fost soţie
Şi-acum la rege vrea să vie.
* în engl.: *goop,* „persoană grosolană, nemanierată". Seria de cărţi *The Goops,* creaţie a umoristului Gelett Burgess, a apărut în perioada 1900-1950 şi a reprezentat un fel de cod al bunelor maniere pentru copii.
** M-ai făcut să te iubesc (n-am vrut să fac asta).
*** Dac-ai fi cunoscut-o pe Susie (cum o cunosc eu).
**** Uite ce dulce e (venind încoa' pe stradă).

După cântece, mamei îi plăceau jocurile; jocuri de tot felul, cu o excepţie sau două, dar, cu ingeniozitatea ei, îi era lesne să inventeze şi unele noi. Când eram mic, jucam cu ea *Snap, Pelmanism* şi remi, pentru care născocea reguli noi, tot mai complexe, pe măsură ce înaintam şi eu în vârstă. M-a învăţat şi dame, şi domino, chiar şi şah, care însă nu-i plăcea. Dar era jocul favorit al tatei, şi se mai întâmpla s-o atragă pe mama la câte o partidă, dacă n-avea nici un alt partener pentru moment. Numai că, se înţelege, tata n-o lăsa pe mama să vorbească. Mi-a rămas o singură amintire a unei dispute dintre ei intervenită spre sfârşitul unei partide de şah.
TATA *{pierzându-şi răbdarea):* Nu te mai gândi atâta.

Ţi-au rămas doar două mutări posibile, asta... şi asta.
MAMA: S-o crezi tu. Ce-ai zice dac-o găsesc şi pe a treia?
TATA: Nu, nu se poate, pe toate celelalte le-am lichidat eu. Tie îti rămân două.
MAMA: Greşit. Uite-o şi pe-a treia.
TATA *{agitat):* Nu te cred - care-i aia?
MAMA: Asta *{mama răstoarnă masa şi piesele se răspândesc toate pe covor).*
A fost singura ocazie când l-am auzit pe tata înjurând în prezenţa mamei, lucru pentru care a fost instantaneu dojenit, aşa că mama a terminat partida şi cu victoria morală.
Mamei îi plăcea cel mai mult vist. Participa la competiţii unde se juca vist în diverse feluri - de pildă vist militar, la care se foloseau cărţi de joc cu chipuri de soldaţi - şi se acordau premii. Unul dintre motivele pentru care-i plăcea vistul era că nu ţi se interzicea să vorbeşti în timpul jocului: „Jocurile există ca să te distrezi, şi distracţia înseamnă să vorbeşti". La mesele de vist îşi făcea mulţi prieteni, care deveneau membri ai clubului ei personal, şi-mi povestea şi mie cum erau,

cum jucau: „Doamna Slyman face renonsă dacă vede că-i merge. Ei, dar cu un nume ca al ei, la ce să te-aştepţi?"* „Domnul Gorsybank respiră greu când are un atu neaşteptat." „Doamna Hooter nu suportă să piardă. Se vede că tatăl ei era antreprenor de pompe funebre." Domnul Croxtonbank - director la olăria Tale - avea unghii „negre ca smoala". Mama zicea că-i venea să-i spună ce-i spusese Charles Lamb lui Martin Burney: „Martin, dacă murdăria ar fi atuuri, ce mână grozavă ai avea!"
Când vărul mamei, Jack, venea pe la noi şi nu era presat de timp, jucau ceva misterios, numit Salford Rummy, inventat în Manchester. înainte să plece, unchiul Jack, care era unul din naşii mei, îmi dădea mereu şase penny. Era vărul preferat al mamei - deşi fusese de vreo două ori „degradat" -, un gentleman jovial, zgomotos, care bubuia „ha, ha, ha" şi „bravo, băiete", sau „astea-s gogoşi pentru soldaţii din Marină", când făceam câte-o remarcă de necrezut. In timpurile acelea grele, unchiul Jack era comis-voiajor, reprezentantul regional al unui curăţător de argintărie, cu numele misterios de Yar Ben. Concurent şi duşman de moarte îi era agentul comercial al unui

alt detergent fluid, Town Talk. Unchiul Jack îmi spunea lucruri alarmante despre şmecheriile, înşelătoriile şi făţărnicia acelui comerciant, dar şi cum i-a dejucat până la urmă planurile. S-a terminat „cu avantaj pentru Jack. Ce părere ai? Ha, ha! Jack ştie ce ştie! Câştig etern, Yar Ben!" Unchiul Jack şi mama cântau uneori un duet din *No, no Nanette!,* un hit din 1924, intitulat *Tea for Two:*

Vrei pe genunchii mei să şezi, să fim doar noi?
Doi pentr-un ceai, un ceai pentru doi
Doar eu pentru tine, şi tu pentru mine.
Vezi ce fericire? Şi ce biiii-ne!

* Slyman - „om viclean, şiret"; „face renonsă" - dă altă culoare decât cea cerută.

îmi plăceau teribil alte două versuri:

Ziua va miji, tu te vei trezi
Şi-o prăjiturică dulce-mi vei servi.

Mama era de părere că unchiul Jack o nimerise rău de tot. Se însurase prosteşte cu o femeie plină de pretenţii („Mătuşa ta, Cissi, lasă mult de dorit") şi, pe deasupra, era prea bun pentru serviciul pe care-l avea. „Jack trebuia să-şi ia o *nevastă superioara'* (o frază preferată a mamei). Tata era mai puţin caritabil: „Un gogoman amabil". Dar eu îl invidiam pe unchiul Jack pentru că era liber să cutreiere districtul şi să stăvilească pungăşiile firmei Town Talk, dar şi pentru că ştia infinit de multe glume. „Cu atâţia băieţi în jurul ei, Rose o să rămână fără inel în jurul degetului." Şi: „Nu uita, Paul, ce-a spus femeia aia înţeleaptă:

Râzi şi lumea râde cu tine,
Plângi şi o să plângi singur.

Ăsta-i un sfat bun, băiete! Râzi cât mai ai timp! Nu se ştie dacă se spun glume în lumea de dincolo. Trăim vremuri triste, şi e o faptă bună dacă faci pe cineva să zâmbească. Ce zici, Annie? Ha, ha, ha. Hai s-o pornim!"

Pe mama o distrau şi toate competiţiile de genul *Cine ştie câştigă,* pe care noul serviciu al radiodifuziunii ni le oferea din plin. Nu mai ştiu când ne-am cumpărat primul aparat de radio, dar ştiu exact cum arăta. Pe mama o speria radioul, dar şi să ne vadă pe noi ascultând. Declara - probabil că era chiar

convinsă - că „e foarte scump" să asculţi radioul şi că trebuie să avem permisiunea lui tata înainte de a-l deschide. Regula asta a rămas în vigoare până a început războiul, pentru că după aceea mama a descoperit emisiunile cu întrebări şi

răspunsuri, aşa că regula a devenit mai puţin riguroasă. La toate petrecerile noastre jocul cu întrebări şi răspunsuri urma modelul programelor de la radio: *Consecinţe, Crimă, Spânzurătoarea, Telefonul* şi altele.

De Crăciun, în 1936, când aveam opt ani şi încă mergeam la Sfântul Dominic, lista de jocuri a fost completată cu încă o minunăţie. O colegă de şcoală de-a Elfridei primise de la New York un joc nou care înnebunise America. îi zicea Monopoly. Setul fetei avea numele străzilor din New York, dar foarte repede a apărut şi o versiune cu străzi londoneze. Având în vedere că nici nu putea fi vorba să ne permitem un asemenea joc, Elfride s-a apucat să confecţioneze unul pentru noi. Tata ne-a pus la dispoziţie o planşă şi material pentru cartonaşe. In scurt timp aveam deja două seturi; unul cu străzi din Londra şi un altul cu nume de străzi din Potteries, cu Victoria Road, Queen's Avenue, Hartshill, Waterloo Road, chiar şi Sytch. Clare a desenat o hartă minunată în centrul planşei, şi am jucat jocul ăsta neobosiţi vreun an sau doi. Din păcate, Clare nu era tot timpul cu noi. Câştigase o bursă şi studia geografia la Universitatea din Manchester cu profesorul H.J. Fleure. Pe urmă a apărut alt joc. în toamna lui 1938, Elfride a câştigat şi ea o bursă şi a plecat la Oxford, unde-l avea profesor pe J.R.R. Tolkien. Ea avea atunci doar şaptesprezece ani şi cred că era cea mai tânără femeie care a studiat vreodată la universitate. A venit acasă de Crăciun cu o mulţime de idei noi, printre care şi un joc de cărţi teribil de interesant, pe care-l învăţase de la o colegă chinezoaică. Jocul se numea *Cursa demonului* şi era rapid, zgomotos, vesel şi energizant. îl jucam cu prietenii noştri de nenumărate ori şi nu ne mai săturam. Uneori tata era prin preajmă şi ne auzea. „Ah", comenta el sardonic, „umilul nostru cămin a fost atins de civilizaţia oxfordiană" (el studiase la Cambridge).

Oricât i-ar fi plăcut mamei jocurile, noutăţile astea n-o atrăgeau. Zicea că „Monopoly îi face avizi pe tineri", şi *Cursa demonului* i se părea ceva oribil, foarte diferit de calmul jocului de vist şi total lipsit de şansa de a conversa. Din pricină că Tom lucra, iar în restul timpului se ocupa obsesiv de noua lui achiziţie, o motocicletă de curse Norton, şi pentru că amândouă fetele erau acum plecate la universitate, legăturile intime ale familiei noastre începuseră să se destrame.
Dar între mine şi mama relaţia era tot mai strânsă; ştiam că în scurt timp şi eu voi pleca la şcoală. Atunci mama mi-a devenit sfătuitoare plină de răbdare, şi, dacă era cazul, mă apăra cu loialitate şi indignare în toate momentele de criză. Privind în urmă, ele erau neînsemnate, însă uneori mă copleşeau, şi asta din cauza atmosferei de crâncenă competiţie ce domnea în şcoala de băieţi, mereu condusă cu mână de fier. Cu mama citeam: *Răpit de tâlhari* de Stevenson, *Poeme* de Keats, *Idile* de Tennyson şi o carte favorită a mamei, *Doi ochi albaştri* de Thomas Hardy. îmi mai spunea câte o saga de-a ei, şi-mi împărtăşea tot ce-i trecea prin cap, iar eu, ca întotdeauna, o ascultam şi eram de acord cu ea, deşi multe lucruri mă depăşeau. Urmăream amândoi cu plăcere diverse programe la radio, dar mai ales cele ca *Diseară în oraş,* care începea dramatic când un reporter oprea circulaţia în Piccadilly Circus şi apoi lua interviuri celebrităţilor aflate în trecere prin Londra. Ne plăcea să ascultăm şi orchestra de dans BBC sub conducerea lui Henry Hali. Mama zicea: „Se vede că e un gentleman, spre deosebire de *cei mai mulţi din breasla lui*[11]. In schimb, nu-i plăceau deloc Roy Fox, Harry Roy şi nici orchestrele *lor,* zicea că erau „buni doar pentru cluburile de noapte". N-aş putea spune cu exactitate pe ce criterii se bazau aceste distincţii absolute. Dar ştiu că-i plăcea să împartă lumea în oi şi capre: oile ei erau foarte, foarte albe, şi caprele, negre ca smoala. Pronunţa cuvintele „club de noapte" cu deosebit dezgust,

făcând una din grimasele ei pline de imaginaţie şi un gest grăitor de dispreţ. Mama nu pusese în viaţa ei piciorul într-un club de noapte - sunt cât se poate de sigur - şi, după spusele ei, nici într-un pub. Tocmai din pricina asta, ajungând la Oxford, de-abia am aşteptat să merg la cluburi de noapte,

deşi acum le găsesc şi eu deplorabile.
Mergeam des la cinematograful Ritz, nu atât la ore interzise, cât după şcoală (şi se întâmpla uneori să ne sculăm amândoi dis-de-dimineaţă a doua zi ca să m-ajute să-mi fac lecţiile). Am văzut filme emoţionante, care pe mine mă inspirau, despre Rembrandt sau Schubert. Acesta din urmă a facut-o pe mama să plângă cu suspine. Am văzut *King Kong,* despre care mama a decis că e „plictisitor de sentimental" - eu l-am găsit superb şi rămân la părerea mea. L-am văzut şi pe Jimmy Cagney în filme cu gangsteri. Despre el, zicea că e „prost-crescut" şi „un exemplu rău", ceea ce dovedea că mama nu putea, sau nu voia, să facă diferenţa dintre actor şi rolul pe care-l interpretează. II prefera pe Pat O'Brien, fiindcă juca mereu roluri de poliţist cinstit şi fiindcă „era dintr-o regiune mai selectă a Irlandei". Pe Greta Garbo refuza s-o vadă, din cauză că se comportase imoral în nu ştiu ce film. în general, accepta filmele cu Stan şi Bran, cel puţin pentru copii, deoarece ei nu făceau „răutăţi". Alţi comici o nelinişteau, de pildă Will Hay şi doi asistenţi subumani de-ai lui (din *The Three Stooges),* despre care zicea că sunt „brutali, deloc hazlii şi greţoşi", şi mai ales *OldMother Riley,* în care soţ şi soţie jucau rolul unei bătrâne şi al fiicei ei. Mama considera lucrul ăsta nu numai grosolan şi nenatural, dar şi, dintr-un motiv profund şi obscur, anticatolic.
îi plăceau - până la un punct - Claudette Colbert şi Robert Taylor, care avea însă picioare prea scurte. Iar Clark Gabie avea o pronunţie „puţin cam aspră şi înfiorător de americană, dar nu complet lipsită de şarm". A rămas foarte

surprinsă când i-am transmis o informaţie de la un coleg de şcoală avizat, şi anume că Gabie avea dinţi falşi: „Săracul de el, atunci nici nu-i de mirare că pronunţia lui lasă atât de mult de dorit". Pe Ronald Coleman îl adora, iar pe Leslie Howard, şi mai mult. Charles Laughton o scandaliza, fiindcă era catolic nepracticant, şi totuşi m-a dus la *Viaţa privată a lui Henric VIII,* considerat şocant la vremea aceea. Când Henric a spus „Ce nu fac eu pentru Anglia", înainte să intre în dormitorul urâtei Anne de Cleves, am izbucnit amândoi într-un râs nestăpânit, cu toate că mama ştia că gluma era de-

plasată, în timp ce eu nu prea înţelegeam poanta. Şi-a pus mâna într-a mea, cum făcea de fiecare dată când se simţea de-a dreptul bucuroasă.
Dacă încerc să descurc iţele memoriei şi să le pun în ordinea cuvenită, constat că perioada asta a fost cea din urmă petrecută în Arcadia. Privind în urmă, se pare c-am trăit într-un colt de rai al meu personal, însă eram, chiar şi atunci^ tot mai conştient că încet-încet interveneau schimbări. într-o sâmbătă dimineaţă, am auzit glasul vesel, grăbit al lui Arthur Machin:
— Paul Bede! Paul Bede! Unde este?
Când am apărut, mi-a zis:
— Vreau să-ţi arăt ceva, băiete! Vino cu noi.
(în vremurile alea, când oamenii din Potteries erau surescitaţi, pronumele o luau şi ele razna.) în faţa casei noastre, trona, în fine, *furgoneta.*
— Ia te uită! mi-a zis mândru arătând cu degetul cât de elegant era vopsită în alb şi verde, şi cât de frumoasă era reclama *Jacob Machin & Fiul: Produse Lactate de Calitate Superioară.* Pân' la urmă, Bătrânu' a priceput el, aşa că şi-a deschis buzunarul. Dar, ehe, diferenţa-i enormă. Zi, băiete, ce părere ai?

— E splendidă, Arthur. E foarte *frumoasă.*
— Păi atunci, suie-te si hai să dăm o tură.
Zis şi făcut. Şi l-am însoţit în repetate rânduri şi după aceea.
Dar chiar şi Arthur, cu toată firea lui senină, era neliniştit când se gândea la ce urma să se întâmple. Toţi din jurul meu erau îngrijoraţi. Se făceau aluzii până şi în muzica vremii. Mama auzise un cântec de Irving Berlin care i-a plăcut şi ale cărui versuri le-a învăţat. După cum mi-am dat seama mai târziu, era profetic. Se numea *Să profităm de muzică şi să dansăm* - „până n-o iau viorile la fugă şi ni se-aduce nota de plată". Se termina aşa:
Poate multe lacrimi o să vărsăm
Dar cât timp luna străluceşte
Şi e muzică, vrajă şi lumea iubeşte,
Să profităm de muzică

Si să dansăm.
>
Când mama mi-a cântat cântecul ăsta, am întrebat-o:
— Pentru ce lacrimi?
— Nu ştiu, mi-a zis, dar trăim într-o vale a plângerii.

CAPITOLUL NOUĂ

Vin soldaţii

Anii '30 au fost pentru mine un deceniu prosper, fiindcă eram fericit şi trăiam într-o familie unde eram îndrăgit şi încurajat, şi chiar mă tem c-am fost răsfăţat şi iubit mai mult decât îmi prindea bine, şi cu siguranţă mai mult decât meritam, începeam totuşi să-mi dau seama, chiar şi la acea vreme, că pentru adulţi lucrurile stăteau altfel. Simţeam că erau nelinişţiţi şi tot mai temători. într-o seară, fiind în pat, o aşteptam pe mama să-mi spună noapte bună. Şi, ca de obicei, a venit cu o lămpiţă cu ulei, pe care mi-a pus-o pe noptieră. îmi făcea bine lampa, îmi plăcea mirosul de ulei cald, îmi dădea exact câtă lumină îmi trebuia ca să citesc, şi, când voiam să dorm, puteam învârti rotiţa de lângă globul de sticlă şi o stingeam. Mama a intrat în odaie şi, cum ţinea ea lampa aşa, mai jos, sub faţă, i-au ieşit puternic în relief ridurile. Mi-am dat subit seama, ceea ce m-a şocat îngrozitor şi încă mă mai doare, că mama îmbătrânea. Faţa ei atât de familiară, pe care o iubeam la infinit, se schimbase fără ca eu să bag de seamă, şi munca, grijile, răspunderile începuseră să lase urme. Aşa egoist şi egocentric cum eram, m-a cuprins totuşi un val de tandreţe pentru fiinţa asta răbdătoare, grijulie şi hipersensibilă, a cărei inimă o simţeam atât de aproape, şi care la rându-i era şi mai aproape de a mea. Am înţeles într-o clipă, şi gândul ăsta a fost un fel de uşurare, c-o să vină ziua când eu voi avea grijă de ea aşa cum mă îngrijise ea mereu pe mine.

Am întrebat-o cum se simte - nu-i mai pusesem niciodată întrebarea asta.
— A, bine. Cât se poate de bine, dacă ţinem seama că e criză şi aşa mai departe.
Criză! In copilăria mea, se auzea tot mai des pomenindu-se de criză. Cuvântul a devenit popular când Churchill şi-a pu-

blicat memoriile de război la începutul anilor '20. După cum a remarcat Arthur Balfour* la momentul acela, „Winston a publicat o carte enormă despre persoana lui, intitulată *Criza mondiala'.* Criza a revenit în vocabularul de zi cu zi în 1931, odată cu problemele financiare, iar din 1935 era nelipsită din articolele de fond, mai întâi cele privind criza abdicării**. La începutul lui 1938, eu şi surorile mele, puţin plictisiţi de Monopoly, chiar şi de propria noastră versiune Potteries, ne-am apucat să creăm un joc nou, asemănător, dar, după părerea noastră, mai în ton cu vremea. Nu se mai cumpărau străzi, ci ţări întregi, şi se creau imperii, ajungându-se la situaţia în care concurenţii erau sfârşiţi când trebuiau să achite sumele enorme ca să aterizeze în „căsuţele" tale. La mijloc era desenată o hartă cu marcaje din plută pentru fiecare ţară. Acolo îţi înfigeai steagul când cumpărai teritoriul. Jocul se numea *Criza.* Plata nu se făcea cu bani de jucărie, ci cu soldaţi.

Mi-am început colecţia de soldaţi în ziua când am împlinit cinci ani. Atunci am căpătat o cutie cu cinci soldaţi, dintre care unul a primit la timpul potrivit rangul de şef de armată, cu numele de General Ranter. Era gardian cu haină roşie, pantaloni negri şi o blană de urs. în anii 1930 existau

* Arthur Balfour (1848-1930), politician englez conservator. A ocupat postul de prim-ministru între 1902 şi 1905.

** Edward VIII (1894-1972), rege al Marii Britanii, al Commonwealth-ului şi împărat al Indiei, a abdicat în 1936, după câteva luni pe tron, şi s-a căsătorit cu americanca Willis Simpson.

trei categorii de soldaţi de plumb vopsit. Soldaţii în poziţie dreaptă şi cu braţe ţepene costau un penny; soldaţii cu un braţ mobil, ţinând de obicei o puşcă, costau un penny jumătate; soldaţii călare sau cavalerii costau doi penny. Cavalerii pe care-i puteai da jos de pe cal costau o jumătate de penny în plus. Citez aici preţurile de la magazinele Woolworth, dar mai toate celelalte magazine cereau la fel. Soldaţii erau bine modelaţi, frumos coloraţi şi îşi meritau preţul. Dar erau fragili. Fie că te jucai de unul singur, fie în lupte cu soldaţii altor băieţi, se întâmpla să li se rupă capul. De bine, de rău, capul putea fi pus la loc cu o bucăţică de chibrit, dacă băgai un capăt în corp şi celălalt în cap. Dacă unui soldat cu braţ mo-

bil îi pica braţul, îl puteai remonta, cu condiţia ca micuţa alveolă din umăr sau inelul de la capătul de sus al braţului să nu se fi spart. Altfel, braţul trebuia dat la rebuturi.
Un al treilea fel de accident era când picioarele se desprindeau de pe postament. Era fatal. Sigur că unii băieţi aveau şi truse de lipit, aşa că încingeau picioarele până începeau să se topească, făceau la fel cu postamentul şi pe urmă le uneau presându-le. Rezultatul era însă ultrafragil, cedând la prima atingere ceva mai bruscă. După mai multe încercări din astea, am ajuns la concluzia că nu merită nici efortul, nici deranjul. Prin urmare, soldaţii fără postament erau retraşi din armată şi puşi la păstrare într-o cutie specială de tablă, unde ajungeau şi alte părţi desprinse: braţe, capete, postamente fără nimic altceva decât picioare de soldaţi, cai fără călăreţi sau picioare, foarte multe picioare, bucăţi de uniforme, pistoale, centuri, pălării rupte, imposibil de refăcut. Denumisem colecţia asta îngrozitoare „Spitalul de tablă", care uneori era supus unei inspecţii generale, deşi n-aveam decât două paturi şi o soră medicală, care, până urmă, şi-a pierdut şi ea capul. Aveam şi un doctor militar, dar îşi rupsese postamentul şi i se dezlipise şi stetoscopul, aşa că l-am pus la schilozi.

La un moment dat, corpul meu de armată număra două mii de indivizi, împărţiţi în trei divizii principale. Prima era Armata Roşie, formată exclusiv din ofiţeri de gardă cu jachete roşii şi scoţieni în kilt sau pantaloni ecosez de lână, dar cu condiţia să aibă pălărie roşie. Generalul Ranter era din Armata Roşie şi a rămas Generalissimo (inspirat de titlul generalului Chiang Kai-Shek, dictatorul chinez) până când şi-a pierdut nu numai capul, ci şi postamentul, drept care a fost transferat la Spitalul de tablă. Succesorul lui, generalul Runner, a fost ales tot din Armata Roşie, care era, desigur, ramura superioară a serviciului. îl chema Runner deoarece alerga cu o puşcă în mâna dreaptă. Braţul acela şi l-a pierdut definitiv, dar a rămas Generalissimo o bună bucată de vreme cu braţul celălalt, ca şi generalul Raglan în Războiul Crimeii, până când şi-a pierdut şi postamentul. Pe urmă a fost şi el retras din activitate şi „băgat la tablă" - termenul uzual în armata mea.
Mi-a venit apoi ideea că era momentul să fac o schimbare,

aşa că pe al treilea Generalissimo l-am ales din Armata Brună. Din categoria asta făceau parte toţi soldaţii cu uniforme kaki, sau altele fără aspect precis, de la cele germane gri-verzui până la uniformele indiene de culoarea nisipului. Pe vremea aceea, uniformele kaki, folosite prima dată în Războiul Burilor, constau tot din jachetă, pantaloni şi moletiere pentru combatanţi, dar cu toate că „se lucra la ele" nu ajunseseră încă în magazinele de jucării. Noul comandant de armată era pe atunci o figură ilustră a Marelui Război. Avea un nume destul de banal, generalul Brown. Dar când am descoperit că un şef recent al Statului-major Imperial se numea sir Archibald Montgomery-Massingberd, am decis că Brown era prea lipsit de distincţie şi l-am înaintat la numele de generalul Buller-Brown, Buller fiind un personaj dintr-un cântec despre Războiul Burilor, pe care-l cânta mama:

Redvers Buller şi Kitchener
Roberts, Powell şi Day,
Soldaţi şi patruzeci de mii de cai
în drum spre Table Bay.

Deşi adesea criticat că e demodat, fiindcă avea moletiere, Buller-Brown a rămas un conducător de armată remarcabil până-n ziua când a fost literalmente făcut praf pe câmpul de manevre de cizma unchiului meu Jack, mare iubitor al jocului de-a soldaţii. Drept despăgubire, mi-a dotat armata cu o orchestră militară de culoare roşie, ceea ce nu avusesem niciodată, şi care, după cum bine mi-a spus, „o să mai învioreze armata în urma pierderii suferite". Odată cu plecarea lui Buller-Brown, a intrat în joc divizia a treia, adică Armata Mixtă.

Consta în figuri în poziţie dreaptă şi de dimensiuni comparabile, dar care nu se potriveau cu celelalte două categorii. Era, de fapt, o Legiune Străină. Bărbaţii ăştia (dar erau şi femei) îmi fuseseră dăruiţi de rude, oaspeţi şi alte cunoştinţe ocazionale, care nu-mi înţelegeau întotdeauna cerinţele. Căpătasem, printre altele, o cutie cu capete de mort, emblema husarilor germani, apoi nişte *poilus"* şi *legionnaires* francezi, trupe afridi cu fesuri roşii, diverse grupări ale armatei indiene, majoritatea purtând turbane, bersalieri italieni, bineînţeles, alergând (marşul lor era mereu alergat), jandarmi din Guardia

Civil spaniolă şi soldaţi australieni. Erau unii indivizi însemnaţi: dr. Livingstone şi domnul Stanley, aviatoarea Amy Johnson, sir Malcolm Campbell, care a bătut recordul mondial la viteză cu maşina lui Blue Bird, Căpitanul Eyston, Helen Withers, campioana de tenis, două versiuni ale lui Don Bradman, jucătorul de crichet, Abraham Lincoln şi George Washington (dintr-un set cu preşedinţii Americii), Ioan Botezătorul şi
* Poreclă dată soldaţilor francezi în timpul Primului Război Mondial.

steaua de cinema Fay Wray, însoţită de admiratorul ei King Kong (prea mare pentru mai toate aranjamentele, şi pe deasupra făcut din ghips). Mai erau şi cowboy, indieni, eschimoşi, zuluşi, turci, cruciaţi şi sarazini. Succesorul lui Buller-Brown, primul Generalissimo ales din Armata Mixtă, a fost ferocele pirat chinez numit Fang.

După cum poate vă şi sugerează descrierea asta, armata mea era foarte comică. Nu numai ofiţerii purtau un nume, ci şi mulţi dintre cei cu grade inferioare. Aveam şi ceva artilerie, inclusiv o armă care lansa proiectile argintii. Am făcut cu ferăstrăul meu de traforaj un sistem de apărare inspirat de Linia Maginot a francezilor, cu turele circulare care se ridicau din pământ, sau, în cazul meu, dintr-o cutie de carton. Apariţia articolelor Dinky Toys a însemnat un progres şi, cu toate că tancurile aveau dimensiuni prea mari pentru militarii mei, n-a durat mult şi m-am obişnuit cu nepotrivirea asta. Erau puternice, frumos modelate şi realiste. în 1938, am primit de ziua mea capodopera firmei, „Armata mecanizată". A fost un gest de enormă generozitate din partea mamei, nu numai fiindcă era ceva scump, ci şi pentru că oglindea cu prisosinţă programul masiv de reînarmare atunci în curs, de care ei îi era groază ca de o piază rea care prevestea un nou război mondial. Cutia lungă, dreptunghiulară conţinea o colecţie de vehicule moderne, un tanc greu, unul uşor, un transportor universal Bren - o noutate la acea oră -, un camion de două tone, care remorca un tun de câmp, şi un vehicul pentru transportul muniţiilor, un altul pentru remorcarea unui tanc antiaerian, un vehicul de recunoaştere, unul pentru transportul statului-major, şi încă un camion care remorca o bucătărie de campanie. Am repartizat un detaşament al Armatei Brune aces-

tei unităţi puternice, comandate de un veteran cu un singur braţ şi care avea capul fixat cu băţ de chibrit. II chema generalul Cizmă, datorită încălţărilor lui înalte, bine lustruite.

Auzeam vorbindu-se de război la radio, unde discuţiile politice erau interminabile. Relaţiile dintre generali şi armatele lor pe de o parte, şi guverne şi politicienii acestora pe de altă parte erau chestiuni pe care eu nu le pricepeam. Când vărul meu John a apărut la noi în vizită într-o splendidă uniformă de general, special concepută pentru copii, m-a văzut atât de impresionat, încât a început să facă pe nebunul şi să-mi dea ordine. Pe urmă mi-am pus şi eu costumul de rege pe care-l purtasem într-o piesă despre naşterea lui Isus cu un Crăciun în urmă, i-am demonstrat lui John că un rege e mai sus decât un general şi am început să fac eu pe nebunul şi să-i dau ordine. Mama susţinea versiunea mea cu privire la teoria constituţională, dar tata era mai sceptic.
— Uite la Mussolini şi la regele Italiei, mi-a spus. Şi, mai ales, uite la Franco.
Franco era un Generalissimo, asta ştiam. La fel ca şi comandantul meu suprem. Şi părea că vrea să fie pe conducătorul Spaniei. Am întrebat:
— Dar regele Spaniei?
— E în exil, mi-a răspuns tata.
Pentru tata, Spania era o tragedie personală. După Anglia, Spania îi era cea mai dragă dintre toate ţările de pe glob. Dacă avea posibilitatea, pleca acolo în fiecare vară să deseneze biserici, catedrale, mănăstiri şi clădiri medievale de orice fel, care încă erau intacte la începutul anilor '30. îi plăceau oamenii simpli din Spania, îi găsea permanent amabili, cinstiţi şi plini de solicitudine. Mi-a spus:
— Spaniolii de ambele sexe, de toate vârstele şi indiferent de rang - de la ţărani la duci - au un simţ puternic al onoarei, şi asta-i face demni şi nobili. Mă întristează nespus că nu pot să cadă de acord asupra felului cum vor să fie guvernaţi. Tata îi ura pe comunişti, „controlaţi din Rusia", şi nu prea avea respect faţă de guvernul socialist „slab şi indecis". îl

îngrozeau atacurile la adresa Bisericii, începute pe când era el în Spania şi desena. Aproape douăzeci de mii de preoţi, călugări şi călugăriţe au fost masacraţi, adesea cu o cruzime atroce, iar mănăstirile şi bisericile au fost incendiate şi n-a mai rămas nimic din ele. Obiecte de cult foarte vechi şi de o neîntrecută frumuseţe au fost furate, topite pentru aur şi argint, sau pur şi simplu azvârlite în foc cu o ură fanatică împotriva religiei. Tata nu reuşea să înţeleagă cum puteau spaniolii, pe care-i iubea atât de mult, să fie în stare de asemenea lucruri, după cum nu-şi explica nici forţa hipnotică pe care Mussolini, după tata un „şarlatan" (cuvântul ăsta mi-a plăcut şi l-am adoptat imediat), o exercita asupra italienilor, „care înţeleg arta mai bine decât oricare alt popor".
Iubirea pentru vechea Spanie l-a împins pe tata să-l susţină pe Franco, care se angaja să restaureze ţara şi s-o respecte. Dar pe omul în sine şi pe cei care-l sprijineau îi antipatiza, mai ales pe naziştii germani. Aşadar, pentru tata, Spania era o dramă care n-avea cum să se sfârşească bine, şi de aceea urmărea zilnic evoluţia evenimentelor oftând şi exclamând „îngrozitor!", „Scandalos!" şi repetând la nesfârşit „Sărmana Spanie, sărmana Spanie!". Tata părea că îmbătrâneşte odată cu Războiul Civil care tortura ţara lui adorată, de la est la vest şi de la nord la sud. îmi zicea: „N-am să mai merg niciodată acolo. N-aş suporta". într-o zi, când m-am dus cu el la biserică, a trecut pe lângă noi o procesiune infectă de stângişti, purtând o pancartă cu inscripţia „Arme pentru Spania!". Tata a suspinat: „Spania are deja arme suficiente. Din păcate, prea multe".
Mama nu-şi dezvăluia sentimentele faţă de Spania. Şi le ţinea pentru ea. în timp ce tata era un conservator de factura lui Edmund Burke, în sensul că iubea trecutul şi dorea ca tradiţiile să fie adaptate şi modificate încetul cu încetul, nicidecum transformate, mama era adepta liberalismului promovat de Gladstone şi cita vechea lozincă din campaniile

electorale - „Pace, Reducerea cheltuielilor si Reforme". Mi-a povestit o istorie despre unchiul ei favorit, fratele cel mai mare al lui Papa, adică străunchiul meu James. Ca rector la Pitman din Manchester, era o figură proeminentă în oraş şi locuia într-o vilă impunătoare în circumscripţia care l-a adus din

nou în parlament pe A.J. Balfour. Balfour renunţase la postul de prim-ministru la sfârşitul lui 1905, şi succesorul lui liberal, sir Henry Campbell-Bannerman, a ţinut imediat alegeri generale în ianuarie. Mama povestea: „Era vreme proastă. Ploaie multă, chiar zăpadă. Eu stăteam atunci la unchiul James acasă. A sunat cineva la uşă şi jupâneasa a intrat în salon, unde unchiul mă asculta cântând la pian, şi a zis: «E domnul Balfour, sir, în legătură cu alegerile». Unchiul James s-a ridicat, s-a dus la uşă, şi eu am mers tiptil după el păstrând discret distanţa. Doi domni înalţi, cu joben şi haine cu guler de astrahan, aşteptau în prag. Când au dat cu ochii de unchiul James, şi-au ridicat amândoi pălăria. Domnul Balfour a spus: «Domnule Hynes, am venit ca şi în alte daţi să vă solicit votul, pe care aţi avut amabilitatea să mi-l acordaţi în trecut. Mă pot bizui din nou pe sprijinul dumneavoastră?»
Unchiul James a răspuns: «îmi pare rău, domnule Balfour, dar de data asta nu va fi posibil».
Domnul Balfour a dat din cap şi a spus: «Bună ziua, domnule Hynes», şi-a pus pălăria şi a plecat împreună cu agentul său. Eu n-am îndrăznit să-l întreb pe unchiul James de ce l-a refuzat pe domnul Balfour. Am auzit însă mai târziu că sărmanul Balfour şi-a pierdut locul în parlament".
Mama a primit, desigur, dreptul la vot* după război, şi l-a folosit. Zicea: „Nu-i spun niciodată lui tata cu cine votez, şi

* în Anglia, femeile au căpătat drept la vot în 1918 (cu anumite condiţii), şi în 1928 a fost statuat dreptul la vot pentru toate femeile care au împlinit vârsta de 21 de ani.

el nu mă-ntreabă. E ca la spovedanie, secret". Eu nu i-am auzit niciodată pe părinţii mei vorbind despre politică. Dar asta nu înseamnă că nu purtau astfel de discuţii. Se ştia foarte bine că mama avea răspunsul ei tranşant în caz că se deschidea vreun subiect mai special. Pentru ea politicienii erau de două categorii: oi şi capre. Dar cu politicienii era şi mai strictă decât cu alţi oameni. II acceptase pe domnul Asquith, care „n-ar fi trebuit să se însoare cu femeia aia îngrozitoare". Apoi a adăugat:
— Şi-a pierdut primul născut în război şi nu şi-a mai revenit.
— A fost o consecinţă?
— Ce consecinţă?

— Că s-a însurat cu femeia aia îngrozitoare?
— Nu, bineînţeles că nu, prostuţule. Şi după un oftat: Atâţia oameni şi-au pierdut fiinţele cele mai dragi absolut fără nici un rost. La ce bun? Nemţii merg din nou pe aceeaşi cale, şi italienii la fel, şi japonezii.
— Mamă, cum arăta Lloyd George? C-aş vrea să-l desenez şi mi-e prea greu să-l prind.
— Vrei să spui că-ţi scapă printre degete. A spus o minciună când a depus jurământul.
— Minciună despre ce?
— Nu-i treaba ta.
— Toţi politicienii sunt răi, aşa cum a spus la radio sir Oswald Mosley?
— Unchiul meu James avea o părere foarte bună despre lord Derby. îmi spunea că pe el puteai conta, că făcea întotdeauna ce se cuvine. Vorbea cu accentul din Lancashire, ca noi toţi. Ii spuneam „regele de Lancashire".
S-a întâmplat ca primul politician pe care l-am văzut în realitate şi pe care l-am şi cunoscut personal să fie fiul lordului Derby, Oliver Stanley. Era preşedinte al Consiliului superior al învăţământului, şi, în calitatea asta, a venit într-o zi

la Sfântul Dominic. Era un bărbat solid, înalt, gras, cu faţa roşie, prietenos, amabil şi politicos. A mers prin clase, a dat mâna cu sora Angela, care m-a prezentat spunând că sunt „un băiat strălucit".
— Ziceţi că-i strălucit? Ei, atunci spune-mi când a fost Bătălia de la Hastings.
— 1066.
— Bine. Bătălia de la Bannockburn?
— 1314.
— Bine. Bătălia din Azincourt?
— 1415.
— Doamne, Dumnezeule, băiatul ăsta e o minunăţie! Dumneavoastră continuaţi, soră Angela, nu vreau să vă răpesc din timp.
Ştiam toate răspunsurile astea datorită unei tehnici de memorare învăţate de la mama, asa că mare lucru nu era. Dar sora Angela mi-a spus:

— M-ai făcut să mă simt tare mândră.
Dacă ar fi să vorbesc din propria experienţă, pe vremea aceea politicienii erau jovialí, dornici să placă oamenilor şi la rândul lor uşor de satisfăcut. Crescând, am început să mă familiarizez cu unele nume de la radio. Tata mă punea uneori să repet ce auzeam la jurnal. Râdea dacă menţionam numele maiorului Attlee: „Nulitatea asta nu-i în stare de nimic bun" - era cu totul împotriva laburiştilor care se opuneau reînarmării. Cât despre domnul Chamberlain, nu cred că tata avea o părere clară. L-a susţinut ca prim-ministru, dar îl găsea slab, nehotărât şi prea naiv pentru vremurile de atunci. Poziţia lui Chamberlain cu privire la Acordul de la Munchen* l-a dus

* Acordul de la Munchen, semnat pe 30 septembrie 1938, prin care marile puteri ale Europei au permis Germaniei naziste să anexeze regiunea sudetă, ce aparţinea Cehoslovaciei, dar ai cărei locuitori erau în cea mai mare parte germani.

pe tata la disperare. Acesta a fost momentul când m-am trezit şi eu implicat pentru prima oară în evenimentele timpului. Se luase hotărârea să se distribuie întregii populaţii măşti de gaze. Trebuia să mergi personal să-ţi ridici masca de la primărie. Nu-mi amintesc de ce nu se găsise nimeni care să mă însoţească, aşa că la ora ceaiului am pornit singur, la nouă ani, să mi-o iau. Ne aflam în perioada de panică supremă înainte de semnarea Acordului de la Miinchen. Toată lumea se aştepta din zi în zi să izbucnească războiul, pentru ca imediat după aceea nemţii să ne bombardeze oraşele. Se credea că va trebui să folosim măştile de gaze şi că cine nu le punea avea să moară în chinuri îngrozitoare. Tata, care ştia din proprie experienţă ce însemnase atacul cu gaz pe frontul de vest, era sceptic. Socotea că nemţii nu vor folosi bombe cu gaz şi că, dacă le-ar folosi, atacurile nu vor face victime, sau foarte puţine. Cu toate astea, considera că cea mai cumpănită alegere era să avem toţi măşti, chiar dacă, după părerea lui, nu ajutau la nimic (avea dreptate la fiecare punct în parte). In consecinţă, am pornit la primărie.
Primăria din Tunstall devenise destinaţia unui furnicar de oameni. Niciodată nu mai văzusem atâta omenire la un loc. Doar ca să pătrund în clădire a trebuit să mă lupt, iar pe urmă am aşteptat la coadă pe scara ce ducea la încăperea unde se

înmânau măştile. Era ceva înfricoşător şi, în acelaşi timp, pasionant. Unii erau îngroziţi. Lângă mine, o femeie grasă a leşinat - a fost prima dată când am asistat la un asemenea eveniment. Au scos-o de acolo pe braţe. Lumea se văita, gemea, mulţi înjurau şi toţi se împingeau la nesfârşit. Mirosea ceva de nedescris. Unii erau beţi. Nu cred că mai era vreun copil pe-acolo. O femeie i s-a adresat alteia de lângă ea, arătând cu degetul spre mine:
— E cu dumneavoastră?
— Nu, n-a venit cu noi.
214
Coadă pentru măştile de gaze k primăria din Tunstall
— Eşti singurel, puştiule?
— Da.
— Vai, sărmanul de el, fâceţi-i loc puştiului să urce.
Am devenit obiectul solicitudinii acestor femei, drept care am fost propulsat de forţe binevoitoare ca un pachet, până-n capul scării şi înăuntrul camerei cu măşti. Un bărbat cu chip de om hain, cu o cască de oţel şi mustaţă ţepoasă, neagră, m-a întrebat cum mă cheamă. I-am spus.
— Adresa?
__Park View, Queen's Avenue, Tunstall.
215
PEISAJUL DISPĂRUT
A cercetat un registru mare şi negru şi s-a uitat cu multă atenţie la mine.
— După câte văd eu aici, nu exişti. Dovedeşte-mi că exişti.
>
O femeie mai înfiptă din spatele meu mi-a susţinut cauza:
— Şi cum să facă asta?
Am rămas stupefiat. Mi se cerea pentru prima oară în viaţă să rezolv o problemă filozofică. Gândurile mi s-au refugiat în catehism, pe care îl ştiam în cea mai mare parte pe de rost. Acolo, prima întrebare era „Cine te-a făcut?".
Se apropia cel mai mult de întrebarea omului hain, aşa că i-am răspuns:
— Dumnezeu m-a făcut, domnule.
Pe bărbat l-a încurcat faptul că introduceam teologia în chestiunile birocratice ale identificării cetăţenilor şi a avut un

moment de ezitare. Asta l-a făcut să-şi piardă şirul argumentării.
Femeia înfiptă a spus:
— Aşa e, şi Dumnezeu ne-a făcut şi pe mine, şi pe dumneavoastră, domnule Coalpie. Aşa că daţi-i băiatului masca.
Strigătul femeii a fost preluat de alţi indivizi şi mai combativi din spatele meu:
— Daţi-i, domnule, masca, şi nu ne mai faceţi s-aşteptăm.
S-a declanşat o hărmălaie generală:
— Şi o supramască, Jacob Coalpie.
Omul şi-a scos casca, şi-a scărpinat buclele rărite, şi-a pus iar casca, a cercetat dosarul, a părut să găsească o proaspătă autorizaţie si a declarat:
— Băiete, o să forţez puţin regulamentul în favoarea ta. Gwendoline, dă-i băiatului ăstuia o mască pe măsură.
Aşadar, Gwendoline, o femeie înaltă cu părul prins într-un fileu, mi-a cerut să-mi pun masca, să respir prin ea şi a zis ‚Asta ţi-e bună", a împăturit-o, a pus-o într-o cutie pătrată de carton, de care era ataşat un şnur.

— Poftim, răţuşcă, mi-a spus, acum eşti pregătit pentru războiul modern.
Am coborât scara primăriei cu masca în cutie, ţinând-o de şnur, pe după umăr. Acest articol al echipamentului de război a devenit parte integrantă a vieţii noastre. Insă majoritatea oamenilor au atenuat urâţenia cutiei, care, oricum, în scurt timp arăta jalnic, unsuroasă şi slinoasă, şi au cumpărat un înveliş făcut din tartan închis la culoare şi cu diverse desene, dar şi viu colorat, cum e moda la englezi. în felul ăsta se mai înfrumuseţa puţin acea urâţenie necesară. Eram mândru de cutia mea, cu toate că m-a tulburat chinul prin care trecusem ca s-o obţin. împlineam curând zece ani şi cutia era pentru mine trofeul avansării la vârsta răspunderii.
în drum spre casă am făcut, cum mi-era obiceiul, o scurtă pauză pe podul de deasupra liniei de derivaţie ca să privesc peisajul familiar din sud, spre Burslem, şi inima zonei Potteries. Se lăsa amurgul şi flăcările cuptoarelor de uscare şi ale furnalelor urcau spre cer în salturi. Sclipiri roşii şi portocalii se reflectau pe şinele de oţel, prelungindu-se în întunericul tot

mai pronunţat, pe roţile unei locomotive care tocmai intra încetişor pe linia de derivaţie, trăgând după ea la deal vagoane pline cu cărbuni, şi pe scara rigidă a staţiei de semnalizare. Un val alb de căldură a apărut subit în clipa când s-a deschis uşa furnalului de la uzina metalurgică Fenton. Cu greu puteam să discern siluete active, mişcându-se nebuneşte, învăluite în această incandescenţă. Şi ca de fiecare dată am simţit pulsul energiei eliberate, forţa nemărginită care se revărsa în atmosferă. Cantităţi uriaşe de fum străpungeau năprasnic aerul, înălţându-se spre cerul întunecat, în timp ce porţiunile joase ale fumului reflectau lumina în nuanţe roz şi violet. Scânteile zburau vertiginos la zeci de metri înălţime, limbile de foc atingeau norii. S-ar fi zis că Burslem era o citadelă asediată de inamici neînduplecaţi, echipaţi cu armament greu. Culorile

din acea seară mi s-au părut cu totul excepţionale: indigo şi roşu de garantă, trandafiriu şi roşu-aprins, toate luminau coşuri şi furnale, iar acestea, la rândul lor, erupeau flăcări albastre şi albe, în timp ce gurile lacome ale cuptoarelor erau alimentate cu noi cantităţi enorme de cărbune mărunt. Potteries a dat una dintre cele mai reuşite reprezentaţii în seara măştilor de gaze. După zilele de panică ale Acordului de la Miinchen, viaţa a redevenit monotonă. Eram însă tot mai conştient că se produceau schimbări. înainte, viaţa mi se păruse stabilă, de nezdruncinat. Acum, orologiul istoriei parcă se oprise. Părinţii mei erau, amândoi, oameni metodici, ataşaţi de trecut, dar recunoşteau cu regret că multe lucruri mergeau anapoda în lume şi c-ar trebui îndreptate. într-o zi, tata m-a dus să vizităm uzina Wedgwood din Etruria. Pe drum, mi-a atras atenţia că vagoanele de tren, vechi şi uzate, fuseseră scoase de pe liniile secundare şi trase pe câmp, unde erau acum ocupate de oamenii fără adăpost. Le observasem şi eu mai demult, răspândite de-o parte şi de alta a liniei principale şi a liniei de derivaţie, dar mă gândisem că oamenii aceia trăiseră mereu aşa. în schimb, tata mi-a explicat că era rezultatul sărăciei şi şomajului pricinuite de Depresiune - cum îi zicea toată lumea. Familii întregi locuiau gratis în vagoanele astea vechi, obosite, fiindcă nu-şi permiteau să plătească şase şilingi pe săptămână ca să închirieze o casă. N-aveau căldură, nici instalaţii

sanitare obişnuite, nici apă curentă. Dar unii îşi vopsiseră vagonul. Alţii îşi puseseră ghivece cu flori la geamuri. Am făcut cu mâna din tren, şi o femeie care ieşise să-şi întindă rufele la uscat mi-a răspuns.
— Nu sunt destule locuinţe sociale pentru ei, mi-a zis tata.
— Şi guvernul o să mai construiască?
Tata a dat din cap că nu.

— Acum toate eforturile merg la construcţia fabricilor de armament. Apoi a adăugat: Lumea aşteaptă miracole de la guverne. Dar guvernele nu pot face decât foarte puţin ca să aline suferinţa oamenilor. Şi deseori chiar înrăutăţesc situaţia. A fost odată un domn în vârstă foarte înţelept. Era din Litchfield, nu departe de-aici, şi avea acelaşi nume ca noi - dr. Johnson. Aşa a scris el:
Cât de mică, din tot ce-o inimă de om îndură,
E partea ce legi sau regi pricinuiesc sau îi aduc o cură.
La Etruria am privit uzina Wedgwood, prima uzină de ceramică completă.
— Acum, mi-a spus tata, am să-ţi arăt ceva remarcabil. Adu-ţi aminte ce ţi-am spus: din pricină că exploatarea solului a fost făcută aproape de suprafaţă, biserica noastră a avut nevoie de o fundaţie de beton. Ei bine, clădirea asta datează din 1767, când lumea nu pricepea asemenea lucruri. Şi mineritul a continuat în acelaşi fel chiar şi după ce clădirea a fost terminată. Nu există o fundaţie de beton, tasarea terenului e teribilă. Aproape că vezi cum se scufundă construcţia.
Mi-a arătat cu degetul drumul din faţa corpului principal şi canalul din apropiere.
— Ia priveşte-le pe amândouă. Cândva erau la acelaşi nivel. Mutai marfa de pe căruţă direct pe şlep, ca să fie transportată la Manchester şi Liverpool şi la canalul de legătură cu Londra. Acum - se vede cu ochiul liber - drumul a ajuns sub nivelul canalului. Trebuie să fie cel puţin cu nouă metri mai jos, şi continuă să coboare.
Chiar aşa şi era. De pe rampa de remorcare a canalului puteai privi în jos şi zăreai oameni şi căruţe circulând pe drum. De atunci am văzut fotografii - una făcută în 1895, alta de când mă dusese tata la Etruria - care, prin comparaţie,

dovedesc cum pământul de sub uzină continua să alunece cu o rapiditate uluitoare.
Tata mi-a spus:
— Unele părţi ale construcţiei sunt azi la peste şaisprezece metri sub nivelul iniţial al uzinei. Clădirile sunt foarte vechi şi e momentul să fie modernizate. Hai să-ţi arăt părţile cele mai vechi.
Mi-a arătat un cuptor de ars ceramică de o formă ciudată, încă în funcţiune şi pufăind furios fumul.
— Vezi? E din secolul XVIII. Aici se arde porţelan chinezesc nesmălţuit. Ar trebui înlocuit cu un cuptor electric. Numai că n-au curajul, din cauza alunecărilor de teren. Aşa că, Micuţule Paul, mi-a spus tata în concluzie, în loc să refacă uzina aici, o să mute toată producţia la Burlaston, de partea

cealaltă a parcului Trentham. Construiesc acolo o uzină nouă-nouţă, pe teren virgin, cu instalaţie electrică şi înconjurată de case-model, unde vor locui olarii. Asta-i începutul sfârşitului pentru Vechiul Potteries. Când înlocuieşti focul de cărbuni cu energia electrică, nu-ţi mai trebuie fabrici în formă de sticlă. Cu timpul o să dispară toate, şi odată cu ele va dispărea şi fumul, şi totul va arăta altfel.
— Şi asta e bine, taţi?
— Sigur că da. Şi e inevitabil. Fabricile de ceramică trebuie modernizate. Altminteri, vor da faliment. La Wedgwood o să le meargă bine cu o fabrică nouă. Au meseriaşi şi designeri foarte buni.
M-a dus pe urmă să văd sala de expoziţie.
— Priveşte ceainicele şi cafetierele astea noi. Se numesc Globes. Designerul e un geniu, Norman Wilson, care e şi directorul întreprinderii. Sunt superbe. Astea-s un urcior şi o cană Bournvita, amândouă proiectate pentru Cadbury. Au vândut peste un milion de bucăţi. Sunt frumoase, elegante, au o linie modernă fără să fie un nonsens gen Picasso. Uite, aici e încă un serviciu de cafea făcut după desenele lui Keith Murray, un designer neozeelandez - nimic rău în asta. E şi el bun. Micuţule Paul, suntem într-o epocă măreaţă în ce pri-

veşte designul. Oamenii de afaceri încep să priceapă cât de mult contează designul de calitate. Priveşte şi tu vasul ăsta: îi zice Boat Race Vase şi e făcut de un strălucit om de artă, Eric Ravilious. Şi aici e un serviciu de ceai desenat de un alt tânăr talentat, Rex Whistler. Uite încă un serviciu al lui Eric Ravilious, decorat cu imagini de ustensile pentru grădinărit. Şi aici, un exemplu de design urât: o cană în onoarea încoronării, făcută de o veche prietenă, Laura Knight.
— De ce e urât, taţi?
— O, e prea ostentativ, ţipător, e prea încărcat. Trebuie să urmăreşti mereu simplitatea şi eleganţa.

Mi-a zâmbit - şi n-am uitat niciodată acel zâmbet. A adăugat:
— Simplitate şi eleganţă. Ca mama.
La întoarcere, a revenit la întrebarea mea:
— Schimbările înseamnă mereu şi pierderi. Potteries e un loc înspăimântător, murdar, iraţional, se face risipă. Presupun că este ineficient. Dar e frumos. Mama ta nu-l vede aşa. Nici majoritatea oamenilor. Dar eu îi văd frumuseţea, şi o vezi şi tu, Micuţule Paul. Francezii au o vorbă pentru asta, ca pentru majoritatea lucrurilor legate de artă -*jolie laide.* Potteries e o femeie urâtă, înzestrată cu un fel straniu de frumuseţe. O să-mi pară rău când o s-o omoare.
In 1939 ne-am petrecut din ce în ce mai mult timp ascultând radioul. De obicei, tata ajungea acasă prea târziu ca să prindă ştirile de la şase, dar aveam ordin permanent să-i dau raportul cu privire la punctele cele mai importante şi devenisem expert. Am observat din nou că numele maiorului Attlee (tot aşa i se zicea) îl făcea pe tata să râdă şi să exclame: „Ce măgar!" sau „Ce nătărău!". Nici el, nici mama n-aveau încredere în Lloyd George - „un impostor", „un cimpoi irlandez, doar vorbe goale".
Cât despre Churchill, tata era ambivalent. Probabil că reflecta părerea majorităţii bărbaţilor din generaţia lui care trecuseră prin război. Am să depăşesc puţin limita acestei cărţi, ca să spun că-mi amintesc ce-a zis tata în mai 1940, când a început Blitzkrieg-ul asupra Londrei: „Se vorbeşte c-o să-l cheme pe aventurierul ăla de Churchill". După zece zile, i se

schimbase starea de spirit: „Va trebui să apelăm la Winston".
îmi pare rău că tata nu mai trăia când, mult timp după aceea, cât eram încă la şcoală, l-am întâlnit pe Churchill în carne şi oase pe treptele hotelului Clifton Arms din Lytham. Domnul Churchill mi-a oferit unul din enormele lui bete de

chibrit cu care-şi aprindea ţigările de foi. Atunci am prins curaj şi i-am spus:
— Domnule Churchill, spuneţi-mi, sir, cărui fapt i se datorează succesul dumneavoastră în viaţă?
Mi-a dat instantaneu răspunsul:
— Conservării energiei. Să nu rămâi niciodată în picioare dacă poţi să stai jos. Şi să nu stai niciodată jos dacă te poţi lungi.
Perspectivele de pace au însemnat o serie de lovituri grele, care au avut un efect aproape palpabil asupra tatălui meu: ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler, invadarea Albaniei de Mussolini - aprig denunţată din amvon de părintele Ryan, cu atât mai mult cu cât se petrecuse într-o duminică -, precum şi veştile teribile din Orientul îndepărtat, unde bombardamentele japoneze omorau mii de chinezi. O revistă nouă, *Picture Post,* pe care tata o cumpăra când şi când, publica imagini înfiorătoare de cadavre - primele trupuri moarte pe care le vedeam, fie ele în fotografii. (în vremurile acelea se considera necuviincios să arăţi oameni albi morţi, nu si cadavre ale pieilor galbene, după cum era permis să arăţi femei băştinaşe goale până în talie, încă o sursă de fascinaţie pentru mine.)
îmi amintesc cât se poate de limpede un anunţ făcut la radio: era transmis în direct de la Roma, în legătură cu alegerea succesorului defunctului papă Pius XI. Cardinalul Chamberlain, asa eram informaţi, ieşise în balconul bazilicii Sfântul Petru, şi, în pofida bruiajului, i-am auzit glasul: *„Habemus Papam... II cardinale Eugenio PacellH",* după care au urmat strigătele entuziasmate ale celor din mulţime, care aclamau un roman, asemenea lor. La care tata a declarat: „O să aibă un pontificat plin de jale şi vrajbă".
1939 a fost pentru mine anul când au sosit soldaţii. Vedeai tot mai mulţi bărbaţi în uniformă pe străzi, pe măsură ce erau concentraţi si rezerviştii, si soldaţii din armata teritorială. Eu încă mă jucam cu soldaţii de plumb şi au apărut nume

noi: generalul McTrusty Steel, comandant al Armatei de Tancuri, o divizie nou înfiinţată. îl chema McTrusty, deoarece purta, cu totul anapoda, un kilt, deşi avea cap de neamţ dintr-o trupă de şoc, fixat cu un băţ de chibrit, şi o cască dintr-o găleată de cărbuni, de unde numele de Steel.
Dar acum mă interesa tot mai mult marina de război, şi asta datorită ferăstrăului meu de traforaj şi minunatului cadou pe care-l primisem de la unchiul Jack, şi anume un exemplar vechi al volumului *Jane's Fighting Ships* — un inventar complet şi competent al forţelor navale din lume, cu sute de fotografii şi planuri. M-am apucat să modelez cu minuţiozitate nave de război din lemn, cu catarge şi arme din cuie, ale căror capete le tăiam cu cleştele. Navele erau vopsite în gri-închis, iar pe fundul plat erau însemnate în alb numele, tonajul şi alte date relevante. Erau foarte admirate, iar producţia mi-era constantă. în consecinţă, având în vedere şi faptul că fabricile de jucării se reprofilau pe producţia de armament şi era lipsă de jucării, tata m-a dus la Huntbach, să-mi arăt modelele. Tata era bun negustor din fire, obişnuit să pledeze în favoarea elevilor lui ca să le facă rost de slujbe. Aşa că a reuşit să cadă de acord cu Huntbach, şi mi-am câştigat şi eu primii bani făcând nave de război. Huntbach voia să i se trimită facturi în regulă, drept care am întocmit eu una şi tata a dat-o la litografiat: firma mea se numea Ponkatoys, aşa cum sugerase Elfride. Trebuie să mai fie pe undeva o hârtie din asta.
Războiul contra naziştilor a urmat cu un fel de tragică inevitabilitate. Mama, tata şi cu mine am ascultat cu toţii anunţul fatal transmis la radio la ora unsprezece, în dimineaţa zilei de duminică, 3 septembrie. îmi amintesc până şi azi, cuvânt cu cuvânt, ce-a spus Neville Chamberlain, dar în special: „N-am primit nici un răspuns [la ultimatumul nostru]. Prin urmare, suntem acum în război cu Germania. Luptăm împotriva unui lucru nefast". N-am exprimat, ci am păstrat

în inimă un sentiment de încântare că totuşi istoria nu se sfârşise, că se apropiau evenimente măreţe la care urma să fiu martor şi că începuse o epocă a eroismului, a fascinaţiei. Mi-am ridicat apoi ochii şi am văzut pe faţa lui tata cutele unei pro-

funde deznădejdi, cenuşiul speranţelor definitiv năruite, al durerii din trecut si al suferinţelor ce aveau să vină. îmi făcea rău să-l văd că îmbătrâneşte, că respiră tot mai greu, că i se adâncesc ochii în orbite, că i se răreşte rapid părul. Dar acum părea că îmbătrânise dintr-odată mult mai mult, şi vedeam umbra extenuării tot mai pronunţate, care avea să-i curme viaţa trei ani mai târziu. Rănit în Primul Război Mondial, urma să fie victima celui de-al doilea, ucis de prea multă muncă, personal insuficient şi pură nelinişte.

A rămas cu capul în mâini mult timp după ce a terminat Chamberlain de vorbit. Eu eram abătut şi tăcut, în ton cu starea lui, dar în aceeaşi seară mă lansasem deja în propriile mele eforturi de război: o revistă de o singură pagină, scrisă de mână, despre conflict, temerar intitulată *Facts* şi plină de ilustraţii cu cele mai recente arme.

în acea zi, mama n-a vorbit decât foarte puţin despre război, dar vedeam bine cât de circumspectă şi preocupată era.

A doua zi, luni, suspiciunile ei cele mai urâte s-au confirmat. Fratele meu, Tom, s-a întors acasă triumfător şi a declarat: „M-am înrolat ca voluntar pe tot timpul războiului. M-au acceptat la Husari. Sunt la Tancurile Grele". Chipul mamei mi-a amintit de tablourile cu Madona plângând la picioarele Crucii. Ea nu plâgea. Era, mai degrabă, un studiu al nenorocirii resemnate. Şi-a amintit de ziua când, cu un sfert de secol înainte, toţi cei şase tineri pe care-i iubea mai mult s-au înrolat, urmând să revină - dacă mai reveneau vreodată - schimbaţi, răniţi şi mult îmbătrâniţi. A suportat curajoasă lovitura, dar m-a tras lângă ea şi m-a strâns tare de tot.

Aveam aproape unsprezece ani şi mă aflam, presupun, la sfârşitul copilăriei. Da, era, într-adevăr, sfârşitul familiei noastre aşa cum o cunoscusem. Fratele meu a plecat la război şi s-a întors după şase ani cu sănătatea distrusă. Surorile mele şi-au luat diplomele şi au început să lucreze departe de casă. Eu m-am dus la internat. După ce a murit tata, mama a plecat din Potteries şi nu s-a mai întors niciodată acolo.

Când am vizitat locul acela după o jumătate de secol, se schimbase totul. Fumul, funinginea, smogul, ceaţa dispăruseră. Minele de cărbuni erau tăcute. Căile ferate, cu excepţia

unei linii principale, dispăruseră şi ele. Nu părea să fie în activitate vreo ramură a industriei grele. N-am mai văzut mahalale. Dar, mai presus de orice, o mie de fabrici de ceramică în formă de sticlă, principalul ingredient al acelui unic peisaj, fuseseră demolate. Câteva supravieţuiseră ca „muzeu industrial". Fuseseră introduse toate formele mohorâte, uniforme ale modernităţii. Locul arăta ca peste tot în Anglia. Era curat, relativ prosper, oarecum confortabil şi complet lipsit de caracter. Acea *jolie laide* suferise o operaţie drastică de chirurgie facială si era, rară îndoială, o fiinţă mai fericită. Dar în cursul operaţiei îşi pierduse frumuseţea stranie, romantică; poate că şi sufletul.

Cuprins

1. Funingine!.....
2. Stately Park..... 29
3. Artilerie grea pentru biserică..... 51
4. Sala de cinematograf şi Sytch..... '=>
5. Linia de derivaţie.....
6. Fum în artă.....
7. Delicii şi suplicii.....
8. Drumul spre Mow Cop..... 174
9. Vin soldaţii.....203

La preţul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

Paul Johnson

Duşmanii societăţii

ISBN 978-973-50-3706-2
372 pag., 2013

Violenţa, lipsurile în mijlocul bogăţiei, tirania şi cruzimea căreia îi dă naştere, prostiile grosolane ale celor puternici, indiferenţa celor avuţi, dezacordurile dintre cei inteligenţi şi bine intenţionaţi, apatia mulţimii sărmane — aceste lucruri ne vor însoţi până la capătul drumului. Prin urmare, civilizaţia va fi întotdeauna expusă riscului, şi în fiecare epocă este prudent să examinăm cu extrem de multă seriozitate ameninţările la adresa ei. Toate societăţile bune nasc duşmani a

căror ostilitate combinată se poate dovedi fatală. Nu există vreo formulă uşoară de apărare, şi cea mai eficientă strategie este identificarea rapidă a forţelor maligne, dacă se ivesc. Acesta este principalul scop al cărţii de faţă.
Paul Johnson
Paul Johnson este unul dintre cei mai inteligenţi gânditori politici ai vremurilor noastre, un istoric al pasiunilor intelectuale care nu se teme să identifice patologiile reprezentate de variile corectitudini şi de relativismul moral. In această carte, Paul Johnson îşi continuă pledoaria pentru valorile burgheze, pentru libertatea socială, politică şi economică, ameninţată de promotorii, mărturisiţi sau nu, ai colectivismelor utopice. Este un manifest, curajos, informat şi coerent, pentru viziunea popperiană a societăţii deschise.
Vladimir Tismăneanu

Paul Johnson
Socrate. Un om pentru timpurile noastre
ISBN 978-973-50-4044-4
160 pag., 2013
Socrate înţelegea filozofia nu ca pe o activitate de tip academic, ci ca pe o activitate a omenescului. Ea avea drept obiect oameni concreţi, care se confruntau cu alegeri etice reale între drept şi nedrept, între bine şi rău. De aceea, un filozof călăuzitor al celorlalţi trebuia să fie mai mult decât un gânditor, mult mai mult. Trebuia să fie un om bun şi de ispravă, pentru care căutarea virtuţii să nu reprezinte o idee abstractă, ci o chestiune practică a traiului de zi cu zi. Trebuia să aibă îndrăzneala de a face alegerile cuvenite şi de a le suporta consecinţele. în ultimă instanţă, filozofia se dovedea a fi o formă de eroism, iar cei care o practicau trebuiau să fie înzestraţi cu curajul de a sacrifica orice, până şi propria viaţă, pentru a atinge gradul desăvârşit al virtuţii. Socrate chiar asta a făcut. Iată de ce îl cinstim şi îl omagiem drept personificare a filozofiei.
Paul Johnson
Paul Johnson îşi evocă nostalgic copilăria petrecută în regiunea Potteries (West Midlands, Anglia), în perioada premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial. Peisajul acum dispărut - turnurile

de extracţie ale minelor de cărbuni şi fabricile de ceramică - are o „frumuseţe stranie, romantică", iar viaţa de familie este idilică şi liberă. O oază de căldură şi umanitate, recuperată din trecut cu afecţiune si talent.

O povestire fermecătoare, melancolică, elegantă... Johnson scrie cu uimire şi veneraţie de copil... Totul este minuţios observat, pe fundalul unui peisaj industrial despre care Johnson tatăl îi spune fiului Paul că este ca „o femeie urâtă, înzestrată cu un fel straniu de frumuseţe. Francezii au o vorbă pentru asta, ca pentru majoritatea lucrurilor legate de artă - *jolie laide"* ... Cu greu s-ar putea imagina o evocare mai frumoasă a unei lumi dispărute: Anglia industrială a anilor '30.

The Independent

Lumea pe care am pierdut-o era bine aşezată în matcă. Johnson ne oferă un tablou viu al Angliei provinciale, într-o vreme când fiecare regiune avea specificul ei... Fiecare pagină a cărţii e o bucurie: portrete intense ale unei diversităţi de bărbaţi, femei şi copii; descrierea sugestivă a unor peisaje; nostalgia timpului si locului. _ ., _ , ,

r b

Daily Telegraph

ISBN 978-973-50-4078-9
9789735040789